

Львівський державний університет
внутрішніх справ

Г. З. Яремко
Н. І. Устрицька

Кримінологія

(навчально-методичний посібник)

Львів
2018

УДК 343.2(477)(076.1)
Я72

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного
університету внутрішніх справ
(протокол від 27 грудня 2017 року № 5)

Рецензенти:

С. В. Якімова, кандидат юридичних наук, доцент
(НУ «Львівська політехніка»);

Н. М. Парасюк, кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Кримінологія: навч.-метод. посібник / Г. З. Яремко,
Я72 Н. І. Устрицька. Львів: Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2018. 144 с.

ISBN 978-617-511-255-7

Подано навчальний матеріал, що охоплює насамперед методичні рекомендації з підготовки до занять, а також словник основних кримінологічних понять, формули обчислення кримінологічних показників, тестові й творчо-аналітичні завдання, нормативно-правові акти та літературу, які необхідні для успішного засвоєння навчальної дисципліни «Кримінологія». Творчо-аналітичні завдання, які містяться у навчально-методичному посібнику, є спробою показати цінність кримінологічної інформації крізь призму не лише кримінологічних поглядів, але філософських підходів, народної мудрості, біблійних постулатів, художньої літератури тощо.

Для здобувачів вищої освіти юридичних факультетів, науково-педагогічних працівників і практикуючих юристів.

УДК 343.2(477)(076.1)

ISBN 978-617-511-255-7

© Яремко Г. З., Устрицька Н. І., 2018.
© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2018

Зміст

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ	4
КРИМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК	9
ФОРМУЛИ ОБЧИСЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ	23
ТЕСТОВІ ТА ТВОРЧО-АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ	24
Розділ 1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОД І СИСТЕМА НАУКИ КРИМІНОЛОГІЇ. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНОЛОГІЇ	24
Розділ 2. ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	32
Розділ 3. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ	45
Розділ 4. ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ	53
Розділ 5. ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ. КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ	65
Розділ 6. ПРОБЛЕМИ ВІКТИМОЛОГІЇ ТА СУЇЦИДОЛОГІЇ. ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ	75
Розділ 7. ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ	83
Розділ 8. ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНА КОРИСЛИВА ЗЛОЧИННІСТЬ	91
Розділ 9. НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ	95
Розділ 10. РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ	104
Розділ 11. ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ	112
Розділ 12. ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ	116
Розділ 13. КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ	121
Розділ 14. ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ	130
Розділ 15. ЗЛОЧИННІСТЬ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ	137

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Злочинність – вічна, як смерть чи хвороби... (Франц фон Ліст). Незважаючи на такий песимістичний висновок відомого кримінолога, людство протягом усього існування бореться зі злом і намагається його викоринити із суспільства. Свідченням багатовікової боротьби із злом і його формально-юридичним виявом – злочинністю – є увага, яку приділяють цьому питанню. І хоча кримінологія як наука, що має на меті запобігання злочинності, сформувалася нещодавно, однак її потребувало суспільство давно. Так, у працях філософів, художній літературі, усній народній творчості, врешті, у Біблії, порушувалося питання боротьби зі злом. Безсумнівно, ці пам'ятки є важливими, адже у них міститься багатоголосий досвід людства.

Нині ж кримінологія є однією із фундаментальних навчальних дисциплін кримінально-правового циклу, яку вивчають у закладах вищої освіти, що готують майбутніх юристів. Потрібно високо оцінити численні дослідження сучасних вітчизняних і зарубіжних кримінологів, які системно та ґрунтовно вивчали і загальні, і окремі питання злочинності. Цей навчально-методичний посібник дасть змогу здобувачам вищої освіти швидко зорієнтуватися в основних (базових) поняттях кримінології і перевірити свої знання на основі запропонованих завдань. Видання охоплює лише головні розділи навчальної дисципліни «Кримінологія» та не претендує на повноту й завершеність.

Навчально-методичне видання складається з: термінологічного словника основних кримінологічних понять; формул обчислення кримінологічних показників; тестових і творчо-аналітичних завдань, а також списку нормативно-правових актів та літератури, необхідних для засвоєння матеріалу. Під час роботи з виданням потрібно врахувати такі навчально-методичні задуми й поради авторів стосовно окремих його складових:

Кримінологічний словник охоплює головні, фундаментальні поняття та імена найвідоміших учених-кримінологів. Запропоновані у ньому поняття окреслені такими базовими складовими кримінологічного вчення:

- 1) кримінологічна характеристика злочинності;
- 2) кримінологічний портрет особи злочинця;

- 3) детермінанти злочинності;
- 4) напрями запобігання злочинності.

Водночас більш вузькі, спеціальні питання кримінології, характеристика окремих видів злочинності, зважаючи на їхню динамічність, потребують окремого вивчення на основі запропонованих джерел. Однак наведені у словнику поняття є термінологічною основою для засвоєння тем особливої частини кримінології.

Словник укладено в алфавітному порядку. В термінологічних словосполученнях першим вживається родові поняття, а далі – видові (наприклад, тлумачення екстраполяції як методу кримінології подано як «метод екстраполяції»). Цей підхід спрощує пошук необхідного поняття. У словнику спершу подано прізвища кримінологів, а далі – імена (наприклад, «Ломброзо Чезаре»).

Також у навчально-методичному посібнику наведено формули **обчислення кримінологічних показників**. Доцільність виокремлення такої складової зумовлена намаганням зосередити здобувачів вищої освіти на таких «математичних» обчисленнях. Оскільки кожний розділ, який стосується окремих видів злочинності, вимагає не лише кримінологічного огляду статистичних даних, а й їхнього аналізу. А тому формування навиків до самостійного визначення й аналізу тих чи інших кримінологічних показників є окремим навчальним напрямом.

Зі статистичними вихідними даними можна ознайомитись, зокрема, на сайті Міністерства внутрішніх справ України, Генеральної прокуратури України. Втім, вивчаючи й аналізуючи такі дані, не завжди варто їм довіряти. Не хотілося би згадувати вислів Марка Твена про «брехню, велику брехню і статистику»¹ та підривати авторитет «урядових цифр». Однак, за міжнародними оцінками, обсяг прихованих злочинів становить приблизно 60%². Вочевидь, вочевидь, окрім суб'єктивних, є об'єктивні чинники, які спотворюють реальний стан речей у державі.

¹ Ложь, наглая ложь и статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

² Оболонцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Ф. Оболонцев. – Х., 2001. – С. 4.

Також у виданні є **тестові й творчо-аналітичні завдання**. Безумовно, вивчення будь-якої навчальної дисципліни ґрунтується не лише на теоретичному засвоєнні матеріалу. Вміння застосувати теоретичні знання є критерієм успішності навчального процесу.

Тестові завдання, незважаючи на значні переваги у навчальному процесі (однакова складність для всіх здобувачів вищої освіти; охоплення достатньо великого обсягу матеріалу; контроль не лише теоретичних знань, але й практичних навиків; зменшення порівняно з традиційним опитуванням затрат часу; можливість самоконтролю; змога порівняти рівень підготовки окремих здобувачів вищої освіти, а також навчальних груп, потоків, а в ширшому плані – й окремих навчальних закладів; унеможливлення застосування шпаргалок, підказок³), не є універсальним засобом для засвоєння та перевірки вивченого навчального матеріалу. Радше навпаки, кримінологія, будучи комплексною за змістом наукою, не піддається точному дидактичному обрамленню. А тому вбачається, що процес опрацювання тестів буде успішним за умови співпраці здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних працівників, коли розв'язування тестів буде не процесом механічного вибору, а логічним аналізом, нормативним обґрунтуванням правильної відповіді.

Своєю чергою, **творчо-аналітичні завдання** є більш вагомою та значущою частиною навчально-методичного посібника. У таких завданнях зроблено спробу показати цінність кримінологічної інформації крізь призму не лише суто кримінологічних поглядів, але філософських підходів, народної мудрості, біблійних постулатів, художньої літератури тощо. Часто запитання до поданих фабул мають риторичний характер. Їхня основна цінність – активізувати кримінологічний аналіз, дати основу для відповіді здобувача вищої освіти, скерувати роздуми у потрібному напрямі, урешті, показати практичну цінність тої чи іншої кримінологічної теорії. Це – своєрідний поштовх для ліпшого засвоєння матеріалу. А тому радше – це не завдання як такі, а на-

³ Кримінальне право України (Особлива частина). Тести / Р. Л. Максимович, Г. З. Яремко; за ред. В. О. Навроцького. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – С. 3.

впаки, своєрідні підказки. Мета таких завдань не так перевірити знання, як допомогти у їх засвоєнні.

Під час опрацювання конкретних завдань потрібно дотримуватися таких простих методичних порад:

- уважно прочитайте фабулу запропонованої ситуації;
- сконцентруйтеся на запитанні, забудьте про попередні завдання, не шукайте підказку в них. Переважно запропоновані завдання не пов'язані один з одним і розміщені в довільному порядку;
- відмежуйте кримінологічно значущі факти у фабулі завдання від менш важливих;
- проаналізуйте нормативні положення, які безпосередньо стосуються запропонованої ситуації (вони вказані у переліку до відповідної теми);
- дайте кримінологічну оцінку запропонованої ситуації;
- якщо це тестове завдання, оберіть одну (правильну) відповідь із п'яти запропонованих. Якщо ж це творчо-аналітичне завдання, то заохочуємо мислення, яке повинне бути обґрунтованим, логічним, нормативно виваженим.

Стосовно **списку нормативно-правових актів** до кожного з розділів – то потрібно пам'ятати, що, незважаючи на комплексний (міждисциплінарний) характер кримінології, основа цієї науки має формальний, нормативно чітко окреслений зміст. Адже злочинність як головна категорія кримінології поняття має нормативне походження. Тому засвоєння положень кримінології без кримінального права є, щонайменше, дивним. Кримінологія без кримінального права – «нежива». З огляду на це, у процесі вивчення злочинності чи окремих її видів здобувачі вищої освіти повинні керуватися положеннями кримінального закону. Однак не варто вважати, що кримінальний закон – універсальний засіб для боротьби зі злочинністю. Є система нормативно-правових актів, які також спрямовані на боротьбу із нею. А тому під час вивчення окремих розділів здобувачі вищої освіти повинні дуже ретельно проаналізувати нормативний матеріал, що подано у навчально-методичному посібнику.

Список літератури до кожного з розділів – це та методологічна складова, яка дає змогу здобувачам вищої освіти ознайомитися не лише з навчальними виданнями, але також і науковими розробками, що є запорукою повноти їх підготовки.

Загалом під час вивчення навчальної дисципліни «Кримінологія» хотілось би налаштувати здобувачів вищої освіти на «кримінологічний лад». Нехай не лише вивчення вузькоспеціальної кримінологічної літератури, але й читання художніх книг, перегляд телепрограм, відвідування громадських місць, врешті, проведення дозвілля тощо буде спрямоване на уважне споглядання того, яких заходів, зокрема віктимологічних, вживають задля запобігання злочинності. Такий досвід був би цікавим для обговорення на заняттях. Скажімо, під час відвідування супермаркетів зауважте, яких заходів вживають керівники магазину, щоб убезпечити себе та своїх покупців від потенційних злодіїв. Вивчення казуїстичного досвіду може допомогти у формуванні моделі запобігання тим чи іншим видам злочинів.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Беккарія Чезаре (1738–1794) (повне ім'я – Чезаре Франческо Джузеппе Марія Гаспаре Мелькіорре Бальдассарре Антоніо Марчелліно Беккарія Бонесана) – італійський юрист-кримінолог. Із його працею «Про злочини і покарання» (1764 р.) пов'язують розвиток кримінології як науки. Кримінолог різко критикував кримінальне право та судові порядки феодальних держав, виступав проти поліцейської сваволі, застосування тортур і формальної системи доказів інквізиції.

Віктимізація – це процес становлення жертвою злочину.

Віктимність – це набуті людиною фізичні, психічні та соціальні риси, що визначають здатність особи стати потерпілою (жертвою) злочину.

Віктимологія (лат. *victima* – жертва) – це розділ кримінології, що вивчає кількісну й якісну характеристики жертв злочинів, закономірності їх взаємин зі злочинцями, з метою вдосконалення форм і методів запобігання злочинності.

Гарофало Рафаель (1852–1934) – італійський юрист-кримінолог, учень Чезаре Ломброзо, вперше ужив термін «кримінологія» (книга «Кримінологія», 1885 р.). Сформулював правила усунення тих, хто не може пристосуватися до умов соціально-природної селекції, зокрема, шляхом: позбавлення життя осіб, чиї злочинні дії впливають з неусунутих психічних аномалій, що роблять їх нездатними до життя в суспільстві; тривалого ув'язнення тих, хто віддає перевагу бродячому (кочовому) способу життя; примусового виправлення осіб, у яких недостатньо розвинуті альтруїстичні почуття чи які скоїли злочин через збіг обставин.

Географія злочинності – це кримінологічний показник, що виражає закономірність поширення злочинності в просторі.

Говард Джон (1726–1790) – британський юрист, започаткував соціологічний метод в юриспруденції. Вивчав становище ув'язнених у в'язницях різних країн світу. В 1777 р. видав працю «Стан в'язниць в Англії й Уельсі». Свого часу домігся роздільного утримання не тільки чоловіків і жінок, але й неповнолітніх злочинців та дорослих, а також злочинців залежно від виду вчиненого злочину. Сприяв поширенню гуманного й раціонального поводження з ув'язненими в різних державах.

Детермінація злочинності – (лат. *determinio* – визначаю) – це сукупність явищ, процесів, фактів, виявів, з якими пов'язана злочинність та якими вона обумовлена (форма спрямованого зв'язку, коли один об'єкт визначає інший): 1) причини; 2) умови; 3) корелянти.

Детермінанти злочинності (види):

1. За природою:

1) об'єктивні – існують незалежно від волі людини (стан екології, економіки, соціальний лад, спадковість, клімат, недоліки організаційного й технічного порядку тощо);

2) суб'єктивні – охоплюють усе особистісне, що залежить від волі людини, демографічні та соціально-психологічні особливості населення (свідомість, звички, нахили, ціннісні орієнтири, мораль, право, політичні погляди, традиції тощо).

2. За рівнем функціонування:

1) загальні для всієї злочинності (наприклад, безкарність, неефективна робота правоохоронної системи);

2) особливі для різних видів злочинів (скажімо, приниження та насильство у дитинстві як умова формування особи насильника);

3) поодинокі для певних злочинів.

3. За змістом:

1) економічні (зокрема, безробіття);

2) ідеологічні (приміром, аутодеструктивний вплив засобів масової інформації);

3) організаційні (наприклад, відсутність контролю, що забезпечує рух зброї із зони проведення АТО);

4) правові («Закон Савченко», тощо).

4. За джерелами:

1) внутрішні – суперечності, що характерні певному суспільству;

2) зовнішні – негативний вплив із боку інших держав.

Динаміка злочинності – це кримінологічний показник, що виражає зміни у стані, структурі, характері, географії злочинності, які відбувалися протягом певного періоду (величина збільшення позначається знаком «+», зменшення – знаком «-»).

Жертва злочину випадкова – це особа, яка стала жертвою злочину внаслідок збігу обставин, які не залежать від її волі й бажання, не перебуває у відносинах із злочинцем.

Жертва злочину з дуже високим ступенем ризику – це особа, морально-соціальна деформація якої не відрізняється від правопорушників. Вона характеризується стійкою антисупільною спрямованістю

(девіантна правосвідомість, статева нерозбірливість, схильність до вживання алкоголю, наркотиків тощо).

Жертва злочину з незначним ступенем ризику – це особа, яка живе при нормальних для всіх людей факторах ризику і віктимність якої зростає непередбачено під впливом конкретної несприятливої ситуації.

Жертва злочину з підвищеним ступенем ризику – це особа, яка володіє низкою віктимних властивостей. До цієї категорії належать два основні види жертв: а) жертви необережних злочинів – коли характер роботи, що вони виконують, або їх поведінка у громадських місцях мають більш високу, ніж звичайна, віктимність; б) жертви умисних злочинів, соціальний статус яких або роль, що вони виконують, містять підвищений ризик (працівники правоохоронних органів, воєнізованої охорони тощо).

Жертва злочину – це особа або група людей, яким прямо чи опосередковано заподіяна будь-яка шкода від злочинного посягання.

Жертва злочину латентна – це особа, яка постраждала від злочину, але з певних причин цей факт залишився прихованим від офіційного обліку.

Жертва злочину потенційна – це особа, якій за своїми психічними, психологічними, фізіологічними й іншими властивостями та якостями, за наявності певної ситуації, обстановки або стану може бути заподіяна моральна, майнова чи фізична шкода від злочинного діяння.

Завдання кримінології – це обумовлені метою запобігання злочинності основні проміжні очікувані результати:

1) отримання достовірних даних про елементи, що є предметом кримінології;

2) вивчення об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають на рівень, структуру, динаміку, характер злочинності, її регіональні особливості;

3) соціально-кримінологічне дослідження деяких видів злочинності для визначення способів боротьби з ними;

4) вивчення особи злочинця, дослідження механізму вчинення конкретного злочину, класифікація видів злочинних виявів і типів особи злочинця;

5) розробка наукових рекомендацій з усунення чи нейтралізації явищ, які спричиняють антисоціальну злочинну поведінку;

6) наукова розробка заходів, пов'язаних із виявленням осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, вивчення цих осіб і вжиття дієвих профілактичних заходів впливу на них;

7) вивчення особи потерпілого від злочинів, взаємозв'язку між жертвою та злочинцем;

8) визначення основних напрямів і заходів протидії злочинності, правове регулювання профілактичної діяльності.

Завдання кримінологічного планування: розробка сукупності взаємопов'язаних запобіжних заходів, які допомогли б установити належний контроль і над злочинністю загалом і над окремими її видами; активізація діяльності правоохоронних органів у боротьбі із злочинністю; забезпечення координації діяльності правоохоронних, громадських організацій у боротьбі із злочинністю; активне виявлення латентної злочинності; забезпечення належної правової захищеності громадян від злочинних посягань.

Запобігання злочинності – це система різноманітних видів діяльності та заходів у державі економічного, соціально-культурного, виховного та правового характеру, що здійснюються державними органами й громадськими організаціями з метою усунення негативних явищ і процесів, що спричиняють злочинність або сприяють їй, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

Запобігання злочинності (види):

1. За рівнем:

1) загальносуспільне – щодо причин і умов злочинності загально-суспільного рівня;

2) спеціально-кримінологічне – щодо причин і умов конкретних видів злочинності;

3) індивідуальне – щодо причин і умов конкретного злочинного вияву.

2. За масштабом:

1) загальнодержавне;

2) регіональне або галузеве;

3) об'єктне;

4) індивідуальне.

3. За змістом заходів:

1) соціально-економічні;

2) соціально-демографічні;

3) технічні;

4) екологічні;

5) правові.

4. За суб'єктом здійснення:

1) органи державної влади;

- 2) громадські організації;
- 3) трудові об'єднання;
- 4) окремі громадяни.

Запобігання злочинності загальносоціальне – це комплекс соціально-економічних, культурно-виховних та інших заходів, спрямованих на подальший розвиток, удосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію причин й умов злочинності.

Запобігання злочинності спеціально-кримінологічне – це сукупність заходів боротьби зі злочинністю, змістом яких є різноманітна робота державних органів, громадських організацій, соціальних груп і громадян, спрямована на усунення причин та умов, що спричиняють та сприяють злочинності, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки.

Злочинність (уперше термін вжито у працях Е. Феррі (1881 р.) – це соціально зумовлене, історично мінливе, порівняно масове кримінологічне явище, що виявляється в системі кримінально караних діянь, учинених на певній території за певний період, а також осіб, які їх учинили.

Злочинність латентна (лат. *latent* – прихований, невидимий) – це сукупність прихованих, неврахованих, незареєстрованих у встановленому порядку злочинів.

Злочинці випадкові – це особи, які вперше вчинили злочин унаслідок випадкового збігу обставин у супереч загальній позитивній характеристиці всієї їхньої попередньої поведінки (для них злочин – не домінуюча лінія поведінки, не закономірний результат криміногенної взаємодії особистості та середовища, а радше, прикрий (хоча й винний) епізод їхнього життя).

Злочинці злісні – це особи, які вчинили декілька злочинів і перебувають у стійкій опозиції до суспільства (для деяких із них злочин став професією).

Злочинці особливо злісні – це особи, які вчиняють тяжкі й особливо тяжкі злочини (до них належать й усі ті, хто вчиняє злочини у складі організованих груп і злочинних організацій).

Злочинці ситуативні – це особи, які вперше вчинили злочин, не встоявши перед впливом несприятливих зовнішніх факторів формування та життєдіяльності особистості, однак загалом характеризуються більше позитивно, ніж негативно (водночас скоюють аморальні вчинки).

Класифікація злочинців – це розподіл статистичної сукупності на групи за певними ознаками (стать, вік, місце проживання, стан особи в момент учинення злочину).

Коефіцієнт злочинної активності населення – це кримінологічний показник, що виражає співвідношення числа осіб, які вчинили злочини на певній території за певний час, до заздалегідь обумовленої чисельності населення регіону у віці від 14 років. Тобто вказує, скільки злочинців припадає на певну кількість населення.

Коефіцієнт злочинності – це кримінологічний показник, що виражає співвідношення кількості злочинів або осіб, які їх учинили, до чисельності населення країни або її відповідного регіону з розрахунку на заздалегідь обумовлену кількість населення (на 100 тис., 10 тис., або на 1 тис. осіб).

Коефіцієнт інтенсивності злочинності – це кримінологічний показник, що виражає співвідношення кількості злочинів, учинених на певній території за певний час, до заздалегідь обумовленої чисельності населення такої території. Тобто вказує, скільки злочинів припадає на певну кількість населення.

Корелятивний зв'язок – це такий зв'язок між явищами, процесами, подіями, за якого зміна одних явищ супроводжується зміною інших. Корелятивні зв'язки не пояснюють природу, походження об'єкта, а лише показують, що зміни обох об'єктів відбуваються одночасно, за однакових умов.

Кримінологічна характеристика злочинності – це якісно-кількісний опис істотних ознак злочинності певного виду, який розкривається через аналіз основних показників такої.

Кримінологія (лат. *crimen* та грец. *logos* – буквально перекладається як вчення про злочин) – це комплексна міждисциплінарна наука, що вивчає злочинність як соціальне явище, особу злочинця, причини й умови виникнення злочинності, шляхи та засоби запобігання їй.

Латентність погранична охоплює сукупність тих випадків, коли факт злочину відбувся, але потерпілий не усвідомлює цього (наприклад, потерпілий вважає, що загубив майно, насправді ж воно було вкрадене).

Латентність природна охоплює сукупність тих випадків, коли факт злочину відбувся, але про нього не стало відомо правоохоронним органам (наприклад, неповідомлення потерпілими про злочин).

Латентність штучна охоплює сукупність тих випадків, коли про факт злочину відомо компетентним органам, але з різних причин вони

не облікують його (наприклад, із метою створення враження успішності боротьби зі злочинністю).

Ломброзо Чезаре (1835–1909) – італійський кримінолог, засновник біологічного напрямку щодо природи злочинності. Доводив, що злочинцями народжуються, таких осіб можна ідентифікувати за зовнішніми ознаками. Автор праці «Злочинна людина» (1876 р.).

Метод анкетування – це метод, заснований на опосередкованій взаємодії між дослідником (інтерв'юером) і опитуваним (респондентом), дає можливість збору інформації про думки й настрої осіб; про рівень знань особами вимог права; їхні схильності, симпатії й антипатії; оцінки своїх дій і поведінки інших в однакових ситуаціях; не зафіксованих в інших документах відомостей про минуле, про оточення тощо.

Метод визначення динаміки злочинності (базисний) – це спосіб, що передбачає визначення змін у кримінологічних показниках злочинності за певний період порівняно з базисним роком.

Метод визначення динаміки злочинності (ланцюговий) – це спосіб, що передбачає визначення змін у кримінологічних показниках злочинності за певний період порівняно з аналогічною величиною у попередньому календарному році.

Метод експертних оцінок полягає в одержанні, обробці й інтерпретації висновків фахівців у певній галузі, теорії та практиці з визначених питань, важливих для дослідника.

Метод екстраполяції актуалізує досвід організації боротьби зі злочинністю в минулому, беручи до уваги її сучасний стан і накладаючи ці показники на майбутній її розвиток.

Метод інтерв'ювання – це метод, заснований на безпосередній взаємодії між дослідником (інтерв'юером) і опитуваним (респондентом), дає можливість зібрати інформацію про факти, суб'єктивні судження, мотиви поведінки, установки тощо.

Метод моделювання – це побудова ідеального (уявного) або матеріального об'єкта, який може замінити чи відобразити об'єкт, що вивчається, водночас дослідник отримує нову інформацію (моделі – графіки, математичні моделі).

Метод опитування – це метод збору даних про об'єктивні факти, думки, знання тощо, заснований на безпосередній (усне опитування – інтерв'ю) й опосередкованій (письмове опитування – анкетування) взаємодії між дослідником (інтерв'юером) і опитуваним (респондентом).

Метод статистичний – це метод масового спостереження, групування, аналізу узагальнених показників, дає можливість дослідити велику кількість злочинів і за допомогою отриманих статистичних показників установити закономірності та взаємозалежності їхнього розвитку, зробити узагальнення, перейти від випадкового й одиничного до стійкого, масового, закономірного, побачити якісні ознаки досліджуваного явища.

Методи кримінології загальнонаукові: аналіз; синтез; дедукція; аналогія; узагальнення; абстракція тощо.

Методи кримінологічного прогнозування: 1) екстраполявання (екстраполяція); 2) експертна оцінка; 3) моделювання.

Методи кримінології спеціальні: опитування; інтерв'ювання; анкетування; документальний метод; статистичний метод; метод експертних оцінок; моделювання; екстраполяція.

Методика вивчення злочинності – це сукупність наукових методів (способів і засобів наукового пізнання), застосовуваних для збору, опрацювання, аналізу чи інтерпретації кримінологічно значущої інформації.

Об'єкт запобігання злочинності – це комплекс різних негативних явищ і процесів реальної дійсності матеріального чи духовного характеру, які призводять до виникнення причин і умов, що сприяють учиненню злочинів.

Особа злочинця – це сукупність соціально значущих ознак, зв'язків і відносин, які характеризують особу, винну в порушенні норм кримінального права, разом з іншими умовами й обставинами, що впливають на її злочинну поведінку. До них належать:

– соціально-демографічні ознаки: стать, вік, освіта, місце народження та проживання, громадянство й інші відомості демографічного характеру;

– кримінально-правові ознаки: дані про склад учиненого злочину, спрямованість і мотивацію злочинної поведінки, одноосібний чи груповий характер злочинної діяльності, види співучасті (виконавець, організатор, підбурювач, пособник), інтенсивність кримінальних виявів, наявність судимості тощо;

– соціально-рольові ознаки: функції індивіда, обумовлені його становищем у системі суспільних відносин, належністю до певної соціальної групи, взаємодією з іншими людьми й організаціями у різних сферах життя (робітник чи службовець, рядовий виконавець чи керівник, неодружений чи глава сім'ї, працездатний чи непрацездатний, безробітний тощо);

- риси правової та моральної свідомості: світогляд, духовність, погляди, переконання, ціннісні орієнтації;
- психологічні ознаки: особливості її інтелектуальних, емоційних і вольових якостей тощо.

Планування (програмування) кримінологічне – це цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю визначаються шляхи та засоби їх вирішення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне його забезпечення на визначений період.

Предмет кримінології становить вивчення злочинності, особи злочинця, детермінант злочинності, а також системи заходів запобігання злочинності.

Приріст (зниження) злочинності абсолютний – це кримінологічний показник, що вказує на різницю між рівнями минулого та попереднього періодів у абсолютних показниках.

Причини злочинності – це явища, що спричиняють, сприяють злочинності (бінарна; у формі причинного ланцюга; причинне «дерево»).

Причини латентності злочинів – це сукупність обставин соціального, правового, особистого й іншого характеру, що перешкоджають виявленню, реєстрації й обліку злочинів, а також їх розкриттю, зокрема й забезпеченню повноти й усебічності їх розкриття (об'єктивні та суб'єктивні).

Прогноз кримінологічний – це висновок (імовірне судження), що отримують у результаті прогнозування, тобто судження про майбутній рівень, структуру та динаміку злочинності, про небезпеку вчинення злочину конкретною особою, а також про детермінанти злочинності й засоби впливу на неї.

Прогнозування злочинності (види):

1. *За територіальною ознакою:*

- а) загальнодержавне;
- б) регіональне;
- в) місцеве;
- г) галузеве;
- г) локальне.

2. *За часом, на яке розраховане прогнозування:*

а) поточне (оперативне) – це прогнозування на декілька днів за результатами аналізу криміногенної обстановки у зв'язку з певними значними подіями в регіоні;

- б) короткострокове (один–два роки);
- в) середньострокове (три–п'ять років);
- г) довгострокове (понад п'ять років).

3. *За обсягом:*

- а) злочинності;
- б) окремих видів злочинності;
- в) індивідуальної злочинної поведінки.

Прогнозування кримінологічне – це процес отримання, обробки й аналізу інформації з метою визначення майбутнього стану злочинності чи ймовірності вчинення конкретного злочину.

Профілактика віктимологічна – це система заходів, спрямованих на зниження віктимності населення: виховно-профілактичні (впровадження у масову свідомість людей ідеї фізичної недоторканності особи); захисні (засоби самозахисту); організаційно-управлінські заходи (належна освітленість населених пунктів); обмежуючий напрям заходів (виявлення латентних потерпілих і попередження їх легковажної, некритичної поведінки); підвищення рівня правосвідомості.

Профілактика кримінологічна – це сукупність заходів щодо завчасного виявлення й усунення негативних явищ, які виникли чи можуть виникнути та детермінувати злочинність або її окремі види.

Рівень злочинності – це кримінологічний показник, що виражає загальну кількість учинених злочинів та осіб, які їх скоїли, за певний проміжок часу в державі або в її окремому регіоні (області, регіоні, місті).

Стан злочинності – це кількісно-якісний показник, що характеризує розподіл злочинності в просторово-часових межах конкретного суспільства, її основні закономірності та характеристики.

Статистика кримінально-правова – це заснована на загальних принципах і змісті юридичних наук система положень та прийомів загальної теорії статистики, що застосовується під час вивчення кількісно-якісного змісту злочинності й пов'язаних із нею явищ і заходів соціального контролю за нею.

Структура злочинності – це кримінологічний показник, що виражає співвідношення окремого виду або групи злочинів до всієї маси злочинності у тому або іншому регіоні за конкретний період. Це показник виражається через питому вагу тих чи інших видів злочинності у загальній структурі злочинності.

Суб'єкти запобігання злочинності – це державні органи, громадські організації, соціальні групи, службові особи чи громадяни, які

спрямовують свою діяльність на розроблення і реалізацію заходів, пов'язаних із випередженням, обмеженням, усуненням криміногенних явищ і процесів, що спричиняють злочинність і злочини, а також на їх недопущення на різних злочинних стадіях, у зв'язку з чим мають права, обов'язки та несуть відповідальність.

Суїцидологія – це складова кримінології, що вивчає суїцидальну поведінку та способи запобігання самогубствам.

Тард Габріель (1843–1904) – започаткував теорію диференціального зв'язку, пояснював звикання до злочинної поведінки дією психологічних механізмів навчання та наслідування (праці «Закони наслідування» й «Філософія покарання» (1890)).

Темп росту (зниження) динаміки злочинності – це відсотковий кримінологічний показник рівня минулого періоду до рівня базового періоду.

Теорія багатофакторності – це кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат впливу низки факторів, до яких належать: фізичні, кліматичні, територіальні, психічні, антропологічні, соціальні тощо (А. Кетле).

Теорія біологічна – це кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат вродженої схильності особи до порушення приписів закону, тобто схильність до вчинення злочину має суто біологічний характер (Ч. Ломброзо, Е. Феррі, Г. Тард).

Теорія гену злочинності – це кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат генетичних відхилень, коли у зародка виникають аномалії у вигляді подвійної чоловічої хромосоми (ХУУ). Адепти теорії стверджують, що носії таких генетичних комбінацій у 10 разів частіше стають злочинцями порівняно з тими, у кого з хромосомами все в нормі (П. Джекобс).

Теорія диференціального зв'язку – це кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат багатоаспектних контактів особи у мікрогрупах: в сім'ї, на вулиці тощо. Домінування в таких групах антигромадських поглядів, установок і позицій призводить до злочинності (Г. Тард, Е. Сатерленд).

Теорія конфлікту культур – кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат культурної неоднорідності населення, що пов'язано, зокрема, із міграційними потоками громадян. А саме: різні погляди на життя, звички, стереотипи мислення і поведінки, різні цінності ускладнюють взаєморозуміння людей, ускладнюють

співчуття і співпереживання, можуть викликати озлоблення стосовно представників інших культур (Т. Селлін).

Теорія науково-технічної революції – це кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат таких соціальних змін, що відбулися в суспільстві, як індустріалізація, урбанізація, автомобілізація, міграція тощо. Останні призвели до порушення традиційних форм сімейних зв'язків, вплинули на розвиток релігії, культури, внаслідок чого відбуваються відчуження і знеособлення людини й її індивідуальності, формується загальна байдужість, підвищується агресивність, емоційна нестриманість. Усі ці фактори сприяють зростанню рівня злочинності.

Теорія соціальної дезорганізації (аномії) – кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат аномії (такий стан суспільства, за якого значно послаблюється стримувальна дія моралі, суспільство на деякий час втрачає вплив на людину). Причиною аномії може бути суперечність між цінностями, до яких прагне суспільство, та можливостями окремих членів суспільства досягти їх за правилами, що встановлені в суспільстві. Це призводить до того, що особа, яка не має можливості отримати ці блага за всталеними правилами, намагається їх отримати без правил (Е. Дюркгейм, Р. Мертон).

Теорія соціологічна – це кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат впливу несприятливих соціальних факторів на особу, тобто суспільство саме продукує своїх злочинців (Платон, Арістотель, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, А. Кетле, А. Лапассан, Е. Берджесс).

Теорія стигми (стигма в перекл. з лат. *клеймо*) – кримінологічна теорія, яка розглядає злочинність як результат типових реакцій людей на поведінку оточуючих. Негативні оцінки мають дві сторони: вони утримують від антигромадських учинків, але у разі невмілого їх застосування вони можуть ініціювати криміналізацію особистості. «Наклеювання» негативних ярликів нерідко призводить до того, що цей ярлик стає компасом у житті людини (Ф. Танненбаум «Злочинність і суспільство» (1938 р.), Е. Лемерт «Соціальна патологія» (1951 р.)).

Теорія стратифікації – це кримінологічна концепція, яка розглядає злочинність як результат поділу суспільства на класи й інші соціальні групи (страти), які виникають на різноаспектній основі (професійній, національній, віковій, ідейній, статевій тощо) та поява між ними суперечностей, конфліктів, що стають джерелом невдоволення, а іноді призводять до порушення закону (Т. Парсонс, Е. Шилзта).

Типологія злочинців – це розподіл злочинців на категорії за ознаками, які причинно пов'язані із злочинною поведінкою.

Топографія злочинності – це кримінологічний показник, що вказує на безпосереднє місце вчинення злочину (ввів у науковий обіг німецький учений Г. Шнайдер).

Умови злочинності – це різноманітні явища, процеси, обставини, які сприяють або створюють можливість виникнення та вияву причини, що спричиняють наслідок (злочинність). Умови злочинності за змістом поділяються на:

1) умови морального формування особистості (наприклад, порушення цілісності родини; ненормальні взаємини між її членами; наявність у родині антигромадських традицій; антисоціальна поведінка членів родини; невиконання батьками своїх обов'язків щодо виховання дітей; неправильне виховання; потурання антисоціальним нахилам дітей і втягування їх до злочинної діяльності);

2) умови, що сприяють виникненню причини злочинності – криміногенна ситуація (приміром, час відпусток влітку – умова для квартирних крадіїв);

3) умови забезпечення процесу спричинення злочину (скажімо, незамкнуті двері автомобіля – умова для вчинення крадіжки майна).

Феррі Енріко (1856–1928) – італійський кримінолог і політичний діяч, послідовник Ч. Ломброзо, автор праці «Теорія неосудності і заперечення вільної волі», в якій заперечував вільну волю та підтримував теорію причинності, розрізняв три види факторів схильності до злочинів: антропологічні (фізична будова тіла, психічний стан, особливості статі, віку, сімейного становища, виховання, освіти); фізичні (клімат, особливості ґрунту, температуру повітря, сезонні коливання); соціальні (щільність населення, мораль, релігію, стан промисловості, політичний устрій тощо).

Фонові явища – це супутні щодо злочинності негативні соціальні явища, що становлять сукупність аморальних виявів, які суперечать загальноприйнятим нормам поведінки й виконують компенсаторну функцію соціальних інститутів, статусів, ролей (проституція, наркоманія, алкоголізм, бродяжництво тощо).

Функції кримінології:

1. Описова: виявляє та фіксує певні факти соціальної дійсності, пов'язані зі злочинністю, відображає їхні властивості й ознаки, дає їхній науковий опис.

2. Пояснювальна: на основі емпіричних даних і теоретичних положень дає наукове пояснення досліджуваним об'єктам.

3. Прогностична: на основі вивчення тенденцій розвитку кримінологічно значущих процесів і явищ прогнозує їх майбутній стан.

4. Практично-перетворювальна: всі кримінологічні знання підпорядковані цілі управління соціальними процесами, пов'язаними з протидією злочинності.

Характер злочинності – це кримінологічний показник, що вказує на найпоширеніші злочини у структурі злочинності, а також на типову характеристику осіб, які їх скоїли.

Ціна злочинності – це кримінологічний показник, що виражає розмір шкоди, заподіяної злочинністю суспільству, й охоплює кримінально-правові наслідки злочину (як ознаку відповідних складів злочинів); шкоду, що заподіюється злочинами за межами їхнього складу (прямі та непрямі наслідки); витрати на боротьбу із злочинністю.

Частина кримінології (загальна) вивчає загальнотеоретичні проблеми злочинності: поняття кримінології як науки, її предмет, завдання, функції, систему, методологію, історію розвитку, основні теорії, кількісні й якісні показники злочинності, детермінацію злочинності, особу злочинця й механізм злочинної поведінки, віктимологію, суїцидологію, кримінологічне планування та прогнозування, протидію злочинності тощо.

Частина кримінології (особлива) вивчає кримінологічну характеристику різних видів злочинності: корисливої, насильницької, професійної, організованої, рецидивної, економічної, терористичної злочинності, злочинності неповнолітніх, жінок, злочинності в місцях позбавлення волі тощо.

ФОРМУЛИ ОБЧИСЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Коефіцієнт інтенсивності злочинності:

$$K_{із} = \frac{Kз}{Чн} \times ЗОЧН,$$

де $K_{із}$ – коефіцієнт інтенсивності злочинності; $Kз$ – загальна кількість учинених злочинів; $Чн$ – чисельність населення відповідного регіону; $ЗОЧН$ – заздалегідь обумовлена чисельність населення, на яку розраховується показник.

Коефіцієнт злочинної активності населення:

$$K_{зан} = \frac{Kзл}{Чн} \times ЗОЧН,$$

де $K_{зан}$ – коефіцієнт злочинної активності населення; $Kзл$ – загальна кількість злочинців; $Чн$ – чисельність населення відповідного регіону; $ЗОЧН$ – заздалегідь обумовлена чисельність населення, на яку розраховується показник.

Структура злочинності (питома вага злочинності певного виду):

$$П.в. = \frac{З.в. \times 100\%}{З.з.},$$

де $П.в.$ – питома вага; $З.в.$ – кількість злочинів певного виду; $З.з.$ – загальна кількість зареєстрованих злочинів.

Динаміка злочинності (темп росту (зниження)):

$$Т.б. = \frac{Зі \times 100\%}{Зо} \quad \text{або} \quad Т.л. = \frac{Зі \times 100\%}{Зі - 1},$$

де $Т.б.$ – темп росту (зниження), визначений базисним способом; $Т.л.$ – темп росту (зниження), визначений ланцюговим способом; $Зі$ – кількість злочинів, учинених у базисному році; $Зо$ – кількість злочинів, учинених у відповідному році; $Зі - 1$ – кількість злочинів, учинених у попередньому році.

Латентна злочинність (абсолютна величина):

$$З.л. = З.ф. - З.вр.,$$

де $З.ф.$ – злочинність фактична; $З.вр.$ – злочинність врахована.

Рівень латентної злочинності:

$$Р = \frac{З.вр.}{З.ф.},$$

де $З.ф.$ – злочинність фактична; $З.вр.$ – злочинність врахована.

ТЕСТОВІ ТА ТВОРЧО-АНАЛІТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Розділ 1

ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, МЕТОД І СИСТЕМА НАУКИ КРИМІНОЛОГІЇ. ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНОЛОГІЇ

Тестові завдання:

1.1. Уперше термін «кримінологія» був вжитий у праці:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Р. Гарофало;
- в) Е. Дюркгейма;
- г) Ч. Ломброзо;
- ґ) Е. Феррі.

1.2. Початком розвитку кримінології як науки вважається праця:

- а) Ч. Беккарія «Про злочини та покарання»;
- б) Р. Гарофало «Кримінологія»;
- в) Ч. Ломброзо «Злочинна людина»;
- г) Дж. Говарда «Стан в'язниць в Англії й Уельсі»;
- ґ) правильної відповіді немає.

1.3. У який період кримінологи почали за аналогією з кримінальним правом поділяти кримінологію на загальну й особливу:

- а) кінець XVIII ст.;
- б) початок XIX ст.;
- в) кінець XIX ст.;
- г) друга половина XX ст.;
- ґ) такого поділу в кримінології немає.

1.4. За предметом дослідження кримінологія складається з таких частин (укажіть найповнішу відповідь):

- а) вчення про злочинність, про детермінацію злочинів, про особу злочинця та жертву злочинів; про засоби протидії злочинності;
- б) вчення про злочинність, про особу злочинця й жертву злочинів;
- в) вчення про злочинність і засоби протидії злочинності;
- г) вчення про злочинність і про детермінацію злочинів;
- г) вчення про девіантну поведінку та засоби протидії їй.

1.5. У якій відповіді вказано суспільні явища, які не є основним предметом кримінології:

- а) адміністративні правопорушення;
- б) причини й умови злочинності;
- в) жертва злочину;
- г) запобігання злочинності;
- г) особа злочинця.

1.6. Предметом кримінології не є:

- а) жертва злочину;
- б) суїцидальна поведінка;
- в) прогнозування злочинності;
- г) кримінально-правова статистика;
- г) в усіх відповідях вказано предмет кримінології.

1.7. Класичний напрям у кримінології сформувався у такий період:

- а) друга половина XVIII ст.;
- б) друга половина XIX ст.;
- в) перша половина XX ст.;
- г) друга половина XX ст.;
- г) правильної відповіді немає.

1.8. Позитивістський напрям у кримінології сформувався у такий період:

- а) друга половина XVIII ст.;
- б) друга половина XIX ст.;
- в) перша половина XX ст.;
- г) друга половина XX ст.;
- г) правильної відповіді немає.

1.9. У якій відповіді вказано представника класичного напрямку в кримінології:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Р. Гарофало;
- в) Е. Феррі;
- г) А. Зелінський;
- ґ) Ч. Ломброзо.

1.10. У якій відповіді вказано вченого, який не є представником класичного напрямку в кримінології:

- а) Ч. Беккарія;
- б) І. Бентам;
- в) Ф. Ліст;
- г) Дж. Говард;
- ґ) Ч. Ломброзо.

1.11. Засновником позитивістської школи кримінології вважається:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Ф. Аквінський;
- в) Е. Феррі;
- г) А. Зелінський;
- ґ) Ч. Ломброзо.

1.12. Автором праці «Кримінологія» (1885 р.) є:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Ф. Аквінський;
- в) Е. Феррі;
- г) Р. Гарофало;
- ґ) Ч. Ломброзо.

1.13. Автором праці «Про злочини та покарання» (1764 р.) є:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Ф. Аквінський;
- в) Е. Феррі;
- г) Р. Гарофало;
- ґ) Ч. Ломброзо.

1.14. Автором праці «Злочинна людина» (1876 р.) є:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Ф. Аквінський;

- в) Е. Феррі;
- г) Р. Гарофало;
- г) Ч. Ломброзо.

1.15. Представники класичного напрямку в кримінології стверджували, що:

- а) злочини – вияв диявольських начал у природі людини;
- б) злочини – це наслідок поведінки людини, яка володіє повною свободою волі, а відтак обирає варіант своїх дій;
- в) злочинцями народжуються;
- г) для вродженого злочинця характерні фізіологічні, психологічні й анатомічні особливості;
- г) жодна із наведених позицій не підтримувалася представниками класичної школи кримінології.

1.16. Хто вважається засновником біологічного підходу до природи злочинності:

- а) Ч. Беккарія;
- б) Ф. Аквінський;
- в) Е. Феррі;
- г) Р. Гарофало;
- г) Ч. Ломброзо.

1.17. В особливій частині кримінології розглядають:

- а) методологію кримінології;
- б) віктимологічну профілактику злочинності;
- в) кримінологічне планування та прогнозування злочинності;
- г) фонові явища;
- г) правильної відповіді немає.

1.18. Метод екстраполяції застосовується при:

- а) попередженні злочинності;
- б) кримінологічному прогнозуванні;
- в) плануванні профілактичної діяльності;
- г) виявленні латентних злочинів;
- г) правильної відповіді немає.

1.19. Метод екстраполяції передбачає:

- а) розробку прогнозів із допомогою математичного моделювання;

- б) вивчення об'єкта в минулому й теперішньому часі з прогнозуванням тенденцій у майбутньому;
- в) розробку прогнозів шляхом вивчення думки експертів;
- г) вивчення механізму вчинення злочинів;
- г) правильної відповіді немає.

1.20. Метод, що полягає в одержанні, обробці й інтерпретації висновків фахівців у певній галузі, теорії та практиці з визначених питань, важливих для дослідника, називається методом:

- а) моделювання;
- б) екстраполяції;
- в) інтерв'ювання;
- г) експертних оцінок;
- г) опитування.

1.21. Назвіть, що входить до предмета кримінології:

- а) детермінація злочинності;
- б) віктимологія;
- в) суїцидальна поведінка;
- г) фонові явища;
- г) усі відповіді правильні.

1.22. Основними завданнями кримінології є:

- а) здобуття достовірних знань про злочинність;
- б) виявлення факторів (чинників), які її детермінують (обумовлюють);
- в) встановлення процесу формування особи злочинців і жертв злочинів;
- г) розробка засобів протидії злочинності та запобігання злочинній поведінці окремих осіб;
- г) усі відповіді правильні.

1.23. Назвіть правильне положення, що стосується місця кримінології в системі наук:

- а) вплив біологічних і генетичних факторів не може поширюватись на всю злочинність, у зв'язку з цим кримінологію не можна відносити до наук клінічного напрямку;
- б) кримінологія може бути загальнотеоретичною наукою щодо наук кримінально-правового циклу, але не з усіх аспектів, а лише з тих, які стосуються її предмета і з якими тією чи іншою мірою пов'язані інші науки;

в) кримінологія є самостійною наукою стосовно кримінального права та пояснюється це різними методами цих наук, специфічністю їх безпосередніх цілей і завдань;

г) кримінологія взаємодіє із низкою правових й соціологічних наук на стику яких вона і розвивається;

г) усі відповіді правильні.

1.24. Основні положення кримінології класичного періоду такі:

а) людина, будучи наділена розумом і волею, однаковою мірою здатна вчинити злочин чи утриматися від нього;

б) усе залежить від вибору, від вільної волі людини;

в) від учинення злочину людину можна утримати загрозою суворого покарання;

г) покарання за вчинення злочину має бути невідворотним і відповідати тяжкості вчиненого злочину;

г) усі відповіді правильні.

1.25. Позитивістський період кримінології характеризується:

а) біологічним напрямом походження злочинності;

б) соціальним напрямом походження злочинності;

в) психологічним напрямом походження злочинності;

г) біосоціальним напрямом походження злочинності;

г) усі відповіді правильні.

Творчо-аналітичні завдання:

1.26. У Запорізькій Січі смертну кару козаку скасовували, якщо дівчина погоджувалася вийти за нього заміж, щоб жити добродішним життям⁴. Проаналізуйте тогочасне положення. Чи можна його вважати кримінологічним засобом запобігання злочинності? На що воно спрямоване? Чи враховується сімейний стан особи при притягненні до кримінальної відповідальності відповідно до КК України? Наведіть чинні кримінально-правові норми заохочувального характеру, що спрямовані на запобігання злочинності.

⁴ Михайленко П. П. Суды и наказания в Сечи Запорожской / П. П. Михайленко // Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України: статті, доп, рецензії. – К., 1999. – С. 399.

1.27. У кримінологічній літературі вказано, що боротися із злочинністю лише шляхом відкриття, розслідування, судового розгляду окремих кримінальних справ і притягнення окремих винних осіб до кримінальної відповідальності – це те ж саме, що намагатися виграти війну, використовуючи лише снайперів⁵. Розкрийте зв'язок кримінального права та кримінології. Чи може кримінальне право бути єдиним засобом запобігання злочинності й, як результат, замінити кримінологію?

1.28. Римський мислитель Публій Сір писав, що хороше законодавство повинно прагнути до викоренення злочинності, а не злочинців⁶. Висловіть своє бачення стосовно такого підходу. Чи можна кримінальне законодавство України вважати «хорошим»? Наведіть приклади кримінально-правових норм, які спрямовані на запобігання вчиненню злочинів винним та вчиненню злочинів іншими особами?

1.29. Праці Дж. Говарда («Стан в'язниць в Англії й Уельсі», 1777 р.) вплинули на гуманізацію системи покарання в усьому світі. Так, на американському континенті в'язниці розглядали як своєрідний примусовий монастир, де злочинців утримували в одиночних камерах, які повинні були сприяти їхнім міркуванням про сенс життя. Проаналізуйте наведену концепцію виправлення засуджених, враховуючи положення Кримінально-виконавчого кодексу України (наведіть конкретні норми).

Нормативно-правові акти*

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.

⁵ Кримінологія: учебник для вузов / под общ. ред. д.ю.н., проф. А. И. Долговой. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Норма, 2005. – С. 5.

⁶ Там же. – С. 9.

* Тут і далі при використанні нормативно-правових актів слід використовувати редакцію із змінами і доповненнями // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Література**

1. Джужа О. М. Сучасний погляд на розвиток кримінології / О. Джужа, А. Кирилюк. – 2003. – № 2. – С. 97–101.
2. Дрёмин В. Н. Социальные функции криминологии: история и современность / В. Н. Дрёмин // Юридический вестник. – 2007. – № 4. – С. 119–130.
3. Зелінський А. Перспективи подальшого розвитку кримінології / А. Зелінський // Право України. – 2001. – № 2. – С. 107–109.
4. Сердюк П. П. Проблема меж предмету кримінології у сучасній кримінологічній науці / П. П. Сердюк // Актуальные проблемы криминологии и криминальной психологии: сб. науч. тр., 2007. – С. 297–304.

** З більш детальним списком навчальної та наукової літератури до кожного з розділів можна ознайомитися у робочій програмі навчальної дисципліни «Кримінологія».

Розділ 2

ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Тестові завдання:

2.1. У якій відповіді вказано представника біологічного підходу до природи злочинності:

- а) І. Бентам;
- б) Р. Гарофало;
- в) Ч. Ломброзо;
- г) Е. Феррі;
- ґ) у всіх відповідях.

2.2. Уперше термін «злочинність» ужив у своїй праці:

- а) І. Бентам;
- б) Р. Гарофало;
- в) Ч. Ломброзо;
- г) Е. Феррі;
- ґ) правильної відповіді немає.

2.3. Хто є засновником біологічного напрямку стосовно природи злочинності в кримінології:

- а) І. Бентам;
- б) Т. Гоббс;
- в) Ч. Ломброзо;
- г) Ч. Беккарія;
- ґ) правильної відповіді немає.

2.4. Виражена в абсолютних числах загальна кількість злочинів та осіб, які їх скоїли, вчинених на певній території за певний проміжок часу, – це величина, що виражає:

- а) рівень злочинності;
- б) коефіцієнт злочинності;
- в) динаміку злочинності;
- г) структуру злочинності;
- ґ) характер злочинності.

2.5. Величина, що виражає, скільки злочинів припадає на певну кількість населення, називається:

- а) рівень злочинності;
- б) коефіцієнт інтенсивності злочинності;
- в) коефіцієнт злочинної активності;
- г) структура злочинності;
- г) динаміка злочинності.

2.6. Величина, що виражає, скільки злочинців припадає на певну кількість населення, називається:

- а) рівень злочинності;
- б) коефіцієнт інтенсивності злочинності;
- в) коефіцієнт злочинної активності;
- г) структура злочинності;
- г) динаміка злочинності.

2.7. Динаміка злочинності – це:

- а) показник, що виражає, скільки злочинців припадає на певну кількість населення;
- б) показник, що виражає, скільки злочинів припадає на певну кількість населення;
- в) виражена в абсолютних числах загальна кількість злочинів та осіб, які їх скоїли, вчинених на певній території за певний проміжок часу;
- г) показник, що відображає зміну рівня, інтенсивності, структури злочинності та будь-яких інших її ознак протягом певного часу;
- г) правильної відповіді немає.

2.8. Спосіб вираховування показників динаміки злочинності, за якого величина вираховується у кожному році порівняно з аналогічною величиною у попередньому році, називається:

- а) базисний;
- б) простий;
- в) ланцюговий;
- г) базисно-ланцюговий;
- г) правильної відповіді немає.

2.9. Різниця між рівнями минулого та попереднього періодів, відображена в абсолютних показниках, називається:

- а) темп росту;
- б) абсолютний приріст (зниження);

- в) питома вага злочинності;
- г) коефіцієнт інтенсивності злочинності;
- г) правильної відповіді немає.

2.10. Питома вага злочинності – це:

- а) показник, що виражає, скільки злочинців припадає на певну кількість населення;
- б) показник, що виражає, скільки злочинів не припадає на певну кількість населення;
- в) виражена в абсолютних числах загальна кількість злочинів та осіб, які їх скоїли, вчинених на певній території за певний проміжок часу;
- г) показник, що відображає зміну рівня, інтенсивності, структури злочинності та будь-яких інших її ознак протягом певного часу;
- г) співвідношення частини певного виду злочинності із її загальною кількістю.

2.11. До ціни злочинності входять:

- а) кримінально-правові наслідки злочинів, які є в багатьох випадках обов'язковим елементом їхнього складу (матеріальна, моральна, фізична шкода);
- б) шкода, що заподіюється злочинами за межами їхнього складу (прямі та непрямі наслідки);
- в) соціальна реакція на злочинність, боротьба з нею (витрати на утримання правоохоронних органів, на заходи боротьби зі злочинністю тощо);
- г) у всіх наведених відповідях указані складові ціни злочинності;
- г) правильної відповіді немає.

2.12. Що є предметом вивчення топографії злочинності:

- а) взаємозв'язок суспільства та злочинної поведінки;
- б) часові особливості злочинності;
- в) географічні особливості злочинності;
- г) особливості місця вчинення злочинів;
- г) правильної відповіді немає.

2.13. Термін «топографія злочинності» ввів у науковий обіг:

- а) І. Бентам;
- б) Р. Гарофало;

- в) Ч. Ломброзо;
- г) Е. Феррі;
- г) Г. Шнайдер.

2.14. Латентність, коли є факт злочину мав місце, але про нього не стало відомо правоохоронним органам, називається:

- а) природна;
- б) штучна;
- в) погранична;
- г) змішана;
- г) правильної відповіді немає.

2.15. Дослідження свідчать, що з понад 2 тис. випадків неповідомлення громадянами про конкретні факти злочинних посягань 1518 були пов'язані з недовірою до правоохоронних органів, невпевненістю в покаранні винних⁷. Який вид латентної злочинності спричиняє таку ситуацію:

- а) природна;
- б) штучна;
- в) погранична;
- г) змішана;
- г) правильної відповіді немає.

2.16. Анна звернулася до правоохоронних органів із повідомленням про те, що в неї викрали сумку, в якій було 5000 гривень і паспорт. Працівник правоохоронного органу Семен переконав Анну не подавати заяву, оскільки злочинець може знайти її за паспортними даними та помститися. Насправді ж такою заявою Семен не хотів «зіпсувати» дані про успішність боротьби зі злочинністю у відповідному районі. Який вид латентної злочинності мав місце:

- а) природна;
- б) штучна;
- в) погранична;
- г) змішана;
- г) правильної відповіді немає.

⁷ Оболенцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Ф. Оболенцев. – Х., 2001. – С. 100.

2.17. У маршрутці Петро непомітно витягнув мобільний телефон із кишені куртки Марії. Прийшовши додому, Марія помітила зникнення телефону, однак не звернулася до правоохоронних органів, оскільки вирішила, що телефон вона загубила, коли виходила із маршрутки. Який вид латентної злочинності мав місце:

- а) природна;
- б) штучна;
- в) погранична;
- г) комплексна;
- ґ) правильної відповіді немає.

2.18. Степан під час бійки завдав декілька ударів у лице п'яному Миرونу. На другий день Мирон прокинувся із синцем під правим оком, проте про бійку нічого не пам'ятав та вирішив, що синець отримав унаслідок падіння. Який вид латентної злочинності мав місце:

- а) природна;
- б) штучна;
- в) погранична;
- г) змішана;
- ґ) правильної відповіді немає.

2.19. Під час вечірки Валентину зґвалтував Аркадій. Після вчинення злочину Аркадій сказав, що, якщо Валентина не мовчатиме, то він розповість її хлопцеві Маркіяну, що вона з власної волі вступила з ним у статевий зв'язок. Валентина з цієї причини не повідомила у правоохоронні органи. Який вид латентної злочинності мав місце:

- а) природна;
- б) штучна;
- в) погранична;
- г) змішана;
- ґ) правильної відповіді немає.

2.20. До суб'єктивних причин латентності злочинності належить:

- а) відсутність бажання вступати в контакти з правоохоронними органами через невіру в їх дієвість;
- б) побоювання помсти з боку злочинців;

- в) небажання розголошу окремих сторін свого приватного життя;
- г) турбота про престиж і авторитет свого підприємства, установи;
- г) усі відповіді правильні.

2.21. До загальних методів виявлення латентної злочинності належить:

- а) виявлення громадської думки про стан латентної злочинності;
- б) експертна оцінка при опитуванні спеціалістів;
- в) вивчення документів правоохоронних органів, фінансово-ревізійного контролю, медичних закладів;
- г) у всіх наведених відповідях вказано загальні методи виявлення латентної злочинності;
- г) у жодній відповіді не вказано загального методу виявлення латентної злочинності.

2.22. У місті Ф. населення становить 650 тис. осіб, зокрема осіб до 14 років – 230 тис., осіб від 14 до 16 років – 40 тис. За рік 1800 людей учинило 1500 злочинів. Із них 300 злочинів скоїли особи у віці від 14 до 16 років. Коефіцієнт інтенсивності злочинності на 100 тис. населення становить:

- а) 277;
- б) 231;
- в) 357;
- г) 428;
- г) правильної відповіді немає.

2.23. У місті Ф. населення становить 650 тис. осіб, зокрема осіб до 14 років – 230 тис., осіб від 14 до 16 років – 40 тис. За рік 1800 людей учинило 1500 злочинів. Із них 300 злочинів скоїли особи у віці від 14 до 16 років. Коефіцієнт злочинної активності на 100 тис. населення становить:

- а) 277;
- б) 27,7;
- в) 231;
- г) 357;
- г) правильної відповіді немає.

2.24. У місті Ф. населення становить 650 тис. осіб, зокрема осіб до 14 років – 230 тис., осіб від 14 до 16 років – 40 тис. За рік 1800 людей учинило 1500 злочинів. Із них 300 злочинів скоїли особи у віці від 14 до 16 років. Питома вага злочинів, учинених особами у віці від 14 до 16 років, становить:

- а) 20%;
- б) 25%;
- в) 17%;
- г) 5%;
- г) правильної відповіді немає.

2.25. Люди вирішують учиняти злочин чи ні, порівнюючи свої очікувані вигоди та витрати від злочину. Який підхід до вивчення природи злочинності простежується у міркуваннях Г. Беккара:

- а) економічний;
- б) соціологічний;
- в) правовий;
- г) антропологічний;
- г) правильної відповіді немає.

2.26. Динаміка злочинності – це кримінологічний показник, який вимірюється:

- а) лише ланцюговим способом;
- б) ланцюговим і базисним способом;
- в) способом моделювання та базисним способом;
- г) способом моделювання;
- г) усі відповіді правильні.

2.27. Коефіцієнт злочинної активності – це:

- а) різниця між величиною порівняння та базою порівняння;
- б) співвідношення певного виду злочинності із загальною злочинністю;
- в) співвідношення злочинів, учинених за певний період на певній території, із населенням, яке проживає на цій території, помножене на 1000 (10 000) (100 000);
- г) співвідношення кожного виду злочинності із загальною злочинністю;
- г) співвідношення осіб, які вчинили злочини на певній території за певний період, із заздалегідь обумовленою чисельністю населення регіону.

2.28. Коефіцієнт інтенсивності злочинності – це:

- а) різниця між величиною порівняння та базою порівняння;
- б) співвідношення певного виду злочинності із загальною злочинністю;
- в) співвідношення злочинів, учинених за певний період на певній території, із населенням, яке проживає на цій території;
- г) співвідношення кожного виду злочинності із загальною злочинністю;
- г) абсолютне число зареєстрованих злочинів на певній території за певний період.

2.29. Назвіть правильне положення, що стосується феноменології злочинності:

- а) феноменологія вивчає конкретні форми вияву злочинності в конкретних умовах, часі та місці вчинення;
- б) феноменологія вивчає не лише причини й умови злочинності, а й фонові явища;
- в) феноменологія вивчає програмування і прогнозування злочинності;
- г) феноменологія – це філософська категорія, яка не стосується злочинності;
- г) усі відповіді правильні.

2.30. Назвіть підхід до вивчення природи злочинності:

- а) теологічний;
- б) біологічний;
- в) правовий;
- г) соціальний;
- г) усі відповіді правильні.

2.31. Визначте ознаки злочинності:

- а) за генезисом злочинність – це соціальна категорія;
- б) одна із властивостей злочинності полягає в її історичній мінливості;
- в) злочинність як соціальне явище водночас має правову, а саме кримінально-правову ознаку;
- г) злочинність як масове соціальне явище має певну територіальну та часову поширеність;
- г) усі відповіді правильні.

2.32. Структура злочинності – це:

- а) кількість злочинів (осіб, які їх учинили), зареєстрованих на певній території за певний період, у розрахунку на визначену кількість жителів цієї ж території;
- б) загальна кількість злочинів та осіб, які їх учинили, зареєстрованих на певній території за певний період;
- в) дані, які відображають співвідношення певного виду злочину або групи осіб, які їх учинили, із загальною кількістю зареєстрованих злочинів або злочинців;
- г) тимчасовий рух злочинності у бік зростання, зниження, стабілізації;
- ґ) усі відповіді правильні.

Творчо-аналітичні завдання:

2.33. Платон розглядав порушення законів як наслідок найбільшої хвороби держави, одним із головних джерел якої він уважав міжусобиці, наявність бідності та багатства. На думку філософа, якщо майно найзаможніших у чотири рази перевищує «статки» найбідніших, то це призводить до злочинності. Який підхід до природи злочинності простежується у міркуваннях мислителя? Висловіть своє бачення, обґрунтуйте його.

2.34. Французький кримінолог А. Лапассан стверджував, що кожне суспільство має тих злочинців, на яких воно заслуговує. Який підхід до природи злочинності простежується у міркуваннях ученого? Висловіть своє бачення, обґрунтуйте його.

2.35. Головний герой книги «Механічний апельсин» Ентоні Берджесса – малолітній злочинець (насильник і ґвалтівник), який зрештою опинився за ґратами. В обмін на свободу він погоджується взяти участь у експерименті, в якому йому показують фільми зі сценами насильства, ґвалтування й одночасно дають препарат, який причиняє фізичні муки. Так дослідники прищеплюють йому огиду до улюблених розваг за допомогою умовного рефлексу. Який підхід до злочинності висвітлюється автором книги? Висловіть та обґрунтуйте своє бачення описаної ситуації.

2.36. Шкільний учитель Майкл (40 років), раніше не судимий, був одружений, любив дружину й її доньку – свою пасербицю. Од-

нак поступово він став агресивний стосовно дружини і ненормально «ніжний» із дочкою. Почав приносити в школу порнографію. Зрештою був викритий у розбещенні малолітніх. Майкла було скеровано на лікування, проте і в клініці він продовжував чіплятися до жінок із медичного персоналу. Його збиралися відправити до в'язниці, коли головний біль та інші симптоми змусили одного з лікарів провести сканування його мозку. З'ясувалося, що в орбітофронтальній корі Майкла росте пухлина. Коли її видалили, його поведінка стала нормальною, й він зміг повернутися в сім'ю. Однак через декілька місяців дружина знайшла у нього на комп'ютері дитячу порнографію. Як виявилось, пухлина в мозку виросла знову. Після нової операції він шість років живе нормальним життям⁸.

Аргументом на користь якої теорії стосовно природи злочинності є описана ситуація. Відшукайте у медичній літературі, як онкологічні захворювання можуть впливати на поведінку людини. Чи може суд урахувати наявність онкологічного захворювання під час призначення покарання? Думку обґрунтуйте посиленням на кримінальне законодавство.

2.37. Наталі Фонтейн із університету Індіани, виступаючи на конференції, зазначила, що вияви грубої бездушності, беземоційності, відсутність почуття провини і співпереживання в дітей у віці близько 4 років можуть означати асоціальну поведінку в майбутньому. Вона аналізувала дані про 9 тисяч близнюків у Англії й Уельсі, зібрані в період з 1994 по 1996 року в рамках проекту Twins Early Development Study. Інформація про поведінку дітей у віці 7, 9 і 12 років, зібрані шляхом опитування вчителів, зіставлялася з даними про особливості дітей у віці 4 років. Обробка результатів показала зв'язок між порушеннями в емоційній сфері й асоціальною поведінкою у старшому віці⁹. Який підхід до природи злочинності показує дослідження. Висловіть та обґрунтуйте своє бачення описаного підходу. Як можна запобігати формуванню «потенційних осіб порушників»?

⁸ Гени, гормони і пухлина мозку: що перетворює людину на злочинця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=3034

⁹ Там само

2.38. У кримінологічній літературі вказується, що латентність кишенькових крадіжок особистого майна громадян коливається в межах 89–92%, а частка кишенькових крадіжок у загальному масиві всіх крадіжок особистого майна громадян становить більше 40%¹⁰. Висловіть і обґрунтуйте, чому такі високі показники латентності кишенькових крадіжок. Який вид латентності, на вашу думку, має місце?

2.39. Дослідник проблем латентної злочинності А. О. Конєв наводить такі співвідношення кількості латентних діянь стосовно зареєстрованих: для зґвалтувань – 6:1; тяжких тілесних ушкоджень – 4,93:1; хуліганств – 27,95:1; розбійних нападів – 33,82:1; грабежів – 57,73:1; крадіжок особистої власності – 151,69:1; крадіжок державної власності – 73,24:1; шахрайства – 65,60:1; обману покупців – 1625:1; хабарництва – 2935:1; вимагання (в тому числі рекет) – 17500:1¹¹). Обґрунтуйте причини латентності кожного з видів злочинів.

2.40. Проаналізуйте Програму вивчення причин латентності злочинів та розроблення засобів забезпечення боротьби з латентною злочинністю від 1 грудня 1998 року (затверджена Прем'єр-міністром України). Які основні причини латентності злочинів виокремлено у документі?

2.41. Дмитро у нічний час проник до квартири Руслани і під погрозою застосування пістолета заволодів її майном. Потерпіла через страх помсти не звернулася до правоохоронних органів. Через тиждень Дмитро знову проник у зазначену квартиру з метою пограбування, де, крім Руслани, знаходилася неповнолітня дівчина. Злочинець у неприродній формі, із застосуванням насильства,

¹⁰ Бобырь В. И. Карманные кражи: статистика и реальность / В. И. Бобырь // Криминологические проблемы борьбы с преступностью: сб. науч. тр. – К.: КВШ МВД СССР, 1985. – С. 151.

¹¹ Конєв А. А. Преступность и проблема измерения её реального состояния: автореф. дис. на соиск. уч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / А. А. Конєв. – М.: Акад. МВД РФ, 1993. – С. 28.

задовольнив свою статеву пристрасть із неповнолітньою¹². Дайте кримінологічну оцінку ситуації. Який вид латентної злочинності мав місце. Як, на вашу думку, латентна злочинність впливає на динаміку злочинності загалом.

2.42. У кримінологічній літературі висловлена думка, що латентна злочинність може бути однією з причин злочинності загалом і рецидивної злочинності зокрема. Поясніть та обґрунтуйте висловлений підхід.

2.43. У місті Л. населення становить 650 тис. осіб, зокрема осіб до 14 років – 230 тис., осіб від 14 до 16 років – 40 тис. За рік 1800 людей учинило 1500 злочинів, із них 300 злочинів скоїли особи у віці від 14 до 16 років. Визначіть:

- 1) коефіцієнт інтенсивності злочинності на 100 тис. населення;
- 2) коефіцієнт злочинної активності на 100 тис. населення;
- 3) питому вагу злочинів, учинених особами у віці від 14 до 16 років;
- 4) коефіцієнт злочинної активності на 100 тис. населення серед осіб у віці від 14 до 16 років.

Нормативно-правові акти

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй «Про злочинність і суспільну безпеку» від 12 грудня 1996 року.
2. Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття від 17 квітня 2000 року.
3. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Плани дій по здійсненню Віденської декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття» від 31 січня 2002 року № 57/234.
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
5. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
6. Постанова Верховної Ради України «Про здійснення прямої радіотрансляції розгляду питання про стан боротьби із злочинністю та забезпечення законності в державі» від 8 жовтня 1997 року № 556/97-ВР.

¹² Оболонцев В. Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / В. Ф. Оболонцев. – Х. – 2001. – С. 100.

Література

1. Джу́жа О. М. Основні показники злочинності: міжнародний і вітчизняний досвід / О. М. Джу́жа, В. В. Васи́левич, О. Г. Ку́лик // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 1. – С. 37–42.
2. Ку́лик О. Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія / О. Г. Ку́лик; Міністерство внутрішніх справ України, Державний науково-дослідний інститут МВС України. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – 286 с.
3. Литвак О. М. Державний вплив на злочинність: кримінологічно-правове дослідження / О. М. Литвак. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 278 с.
4. Сосніна О. Злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження / О. Сосніна // Публічне право. – 2011. – № 4. – С. 379–386.

Розділ 3

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ

Тестові завдання:

3.1. Найчастіше вчиняють злочини особи у віці:

- а) 18–24 років;
- б) 25–29 років;
- в) після 30 років;
- г) після 40 років;
- г) після 50 років.

3.2. Найменша активність осіб, що скоюють злочини, у віці:

- а) 18–24 років;
- б) 25–29 років;
- в) після 30 років;
- г) після 40 років;
- г) після 50 років.

3.3. Яка середня питома вага жінок у загальній структурі злочинності:

- а) 1–2%;
- б) 5–8%;
- в) 10–15%;
- г) 25%;
- г) 50%.

3.4. Яка середня питома вага іноземців у загальній структурі злочинності:

- а) 1–2%;
- б) 5–8%;
- в) 15%;
- г) 30%;
- г) 50%.

3.5. Яка ознака не належить до соціально-демографічних ознак особи злочинця:

- а) вік;
- б) стать;

- в) освіта;
- г) правовий нігілізм;
- г) в усіх відповідях наведено соціально-демографічні ознаки особи злочинця.

3.6. Стаття особи належить до таких кримінологічних ознак особи злочинця:

- а) соціально-демографічних;
- б) психічних;
- в) кримінально-правових;
- г) соціально-рольових;
- г) така ознака не є кримінологічною ознакою особи злочинця.

3.7. Випадковий злочинець як тип особи злочинця – це:

- а) особа, яка вперше вчинила злочин, не устоявши перед впливом несприятливих зовнішніх факторів формування та життєдіяльності особистості, однак узагалі характеризуються більше позитивно, ніж негативно;
- б) особа, яка вперше вчинила злочин унаслідок випадкового збігу обставин усупереч загальній позитивній характеристиці всієї її попередньої поведінки;
- в) особа, яка вчинила тяжкі та (або) особливо тяжкі злочини (зокрема є членом організованих груп чи злочинних організацій);
- г) особа, яка скоїла декілька злочинів і перебуває у стійкій опозиції до суспільства;
- г) правильної відповіді немає.

3.8. Ситуаційний злочинець як тип особи злочинця – це:

- а) особа, яка вперше вчинила злочин, не устоявши перед впливом несприятливих зовнішніх факторів формування та життєдіяльності особистості, однак взагалі характеризуються більше позитивно, ніж негативно;
- б) особа, яка вперше скоїла злочин унаслідок випадкового збігу обставин усупереч загальній позитивній характеристиці всієї її попередньої поведінки;
- в) особа, яка вчинила тяжкі та (або) особливо тяжкі злочини (зокрема є членом організованих груп чи злочинних організацій);
- г) особа, яка вчинила декілька злочинів і перебуває у стійкій опозиції до суспільства;
- г) правильної відповіді немає.

3.9. У якій відповіді правильно вказана типова ознака кримінологічного портрета особи злочинця:

- а) одружений;
- б) вища освіта;
- в) вік – після 40 років;
- г) усі наведені ознаки характеризують особу злочинця;
- г) правильної відповіді немає.

3.10. У якій відповіді правильно описаний типовий кримінологічний портрет сучасного злочинця:

а) особа віком 30–35 років, із низьким рівнем освіти та соціального статусу, зазвичай неодружена або розлучена, що не займається суспільно корисною діяльністю;

б) особа віком 30–35 років, із високим рівнем освіти та соціального статусу, зазвичай неодружена або розлучена, що не займається суспільно корисною діяльністю;

в) особа віком 25–29 років, із низьким рівнем освіти та соціального статусу, зазвичай одружена, що не займається суспільно корисною діяльністю;

г) особа віком 25–29 років, із низьким рівнем освіти та соціального статусу, зазвичай неодружена або розлучена, що не займається суспільно корисною діяльністю;

г) особа віком до 25 років, із низьким рівнем освіти та соціального статусу, зазвичай неодружена або розлучена, що не займається суспільно корисною діяльністю.

3.11. Степан відмовився оплатити проїзд у маршрутному таксі. Тоді водій Роман почав виштовхувати пасажира із транспорту. Однак на виході внаслідок поштовху Степан зачепився і впав. Унаслідок падіння було заподіяно середньої тяжкості тілесні ушкодження. Раніше Роман не притягався до кримінальної відповідальності. До якого типу злочинців належить Роман:

- а) випадковий;
- б) злісний;
- в) особливо злісний;
- г) ситуаційний;
- г) до жодного, оскільки у діях Романа немає складу злочину.

3.12. Ірина пізно ввечері поверталася додому через парк. Раптом на неї напав Семен. Вимагаючи зняти з себе коштовності, Семен погрожував ножем. З переляку Ірина з усієї сили вдарила його по голові важкою сумкою. Семен від несподіваного удару впав, ударившись головою об бордюр. У результаті цього він помер. До якого типу злочинців належить Ірина:

- а) випадковий;
- б) злісний;
- в) особливо злісний;
- г) ситуаційний;
- ґ) до жодного, оскільки у діях Ірини немає складу злочину.

3.13. Американський убивця 20-х рр. ХХ ст. Карл Панцрама говорив, що у нього немає жодного бажання змінюватися. Єдине бажання – змінити людей, які намагаються змінити його, а єдиний спосіб змінювати людей – вбивати їх. Його девіз – «Грабуй, гвалтуй та вбивай»¹³. До якого типу злочинців належить Карл Панцрама:

- а) випадковий;
- б) злісний;
- в) особливо злісний;
- г) ситуаційний;
- ґ) правильної відповіді немає.

3.14. У якій відповіді вказане неправильне положення, що стосується кримінологічного вчення про особу злочинця:

- а) особа злочинця враховується судом під час призначення покарання;
- б) особа злочинця враховується при запобіганні злочинності;
- в) особа злочинця враховується під час кваліфікації злочинів;
- г) особа злочинця є об'єктом запобігання злочинності;
- ґ) усі відповіді неправильні.

3.15. Розлади психічної діяльності, які не виключають осудності, але спричиняють особистісні зміни, що можуть призвести до відхилень у поведінці особи, називаються:

- а) психічні аномалії;

¹³ Эверит Д. Энциклопедия серийных убийц / Д. Эверит, Херолд Шехтер. – ТД «Алгоритм», 2015. – С. 8.

- б) психологічні стани;
- в) психологічна дезадаптація;
- г) аутоагресія;
- г) правильної відповіді немає.

3.16. За характером антисуспільної спрямованості є такі типи особи злочинця:

- а) випадкові;
- б) ситуативні;
- в) злісні;
- г) особливо злісні;
- г) усі відповіді неправильні.

3.17. До соціально-демографічних ознак особи злочинця належить:

- а) стать;
- б) мотив;
- в) здоров'я;
- г) інтелектуальний рівень розвитку;
- г) усі відповіді правильні.

3.18. У типології злочинців, що побудована за ступенем глибини антигромадської спрямованості й стійкістю злочинної мотивації, «злісні злочинці» – це:

а) особи з деформованою спрямованістю, яка репрезентована у виді негативної поведінки;

б) особи з соціальною спрямованістю з переважанням позитивного компонента на тлі мінімальної негативної спрямованості, а також вирізняється легковажним ставленням до соціальних норм, що регулюють поведінку в суспільстві;

в) особи, які скоїли декілька умисних злочинів і перебувають у стійкій опозиції до суспільства (для деяких із них учинення злочинів стало професією);

г) особи з позитивною соціальною спрямованістю, без деформації з боку негативного компонента, мають стійкий рівень правосвідомості, злочини вчиняють виключно через тиск критичної життєвої ситуації;

г) особи, які провадять злочинну діяльність нетривалий час.

Творчо-аналітичні завдання:

3.19. Віра Ренці – одна із відомих серійних убивць в юнацькому віці вирізнялася крутим норовом і прагнула до дружби з чоловіками. Першою її жертвою став чоловік, який дав привід для ревнощів і підозр, через що і був отруєний миш'яком. Другого чоловіка вона теж убила. В. Ренці труїла своїх коханців, як тільки у неї виникали сумніви у їхній вірності. Всі тіла В. Ренці акуратно складала у цинкові труни в своєму підвалі, а для знайомих придумувала різні історії про втечі наречених. Коли її заарештували, в підвалі знайшли 32 тіла, зокрема її власного сина, який довідався про таємниці матері та намагався її шантажувати. Жінка визнала, що улюбленим її заняттям було сидіти серед трун. Складіть кримінологічний портрет злочинця? До якого типу злочинців можна віднести В. Ренці¹⁴?

3.20. Маніяк із Каліфорнії – Едмунд Кемпер¹⁵ ще у дитинстві виявляв жорстокість – спотворював ляльок і знущався над тваринами. Свій перший злочин скоїв у 15 років, його жертвами стали бабуся і дідусь, застрелені з гвинтівки. Через шість років перебування у в'язниці для неосудних Е. Кемпер вийшов на волю. 3 травня 1972 полютий 1973 року він убив шість дівчат. Некрофілія та розчленування стали його «візитною карткою». Пройшло два місяці з моменту останнього злочину і наступною жертвою маніяка стала його мати, якій він відрізав голову. Далі Е. Кемпер запросив подругу матері у гості і вбив її, а опісля здався поліції. Складіть кримінологічний портрет особи злочинця. До якого типу він належить?

3.21. У 1966 р. в англійському журналі «Природа» було опубліковано доповідь кримінолога П. Джекобса, де йшлося про те, що 3,5% розумово відсталих пацієнтів-чоловіків із небезпечними злочинними схильностями в одній зі шведських в'язниць мали зайву Y-хромосому. Зважаючи на це, він зробив висновок, що чоловіки із зайвою Y-хромосомою – природжені злочинці (довідка: у чоловіків поєднання хромосом – XY, у жінок – XX, чоловіки з набором хромосом XYY начебто мають підвищену агресивність)¹⁶. Висловіть своє

¹⁴ Найвідоміші маніяки. Серійні вбивці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poradu.pp.ua/nauka/21255-nayvdomsh-manyaki-seryn-vbivc.html>

¹⁵ Там само.

¹⁶ Журавлев Г. Т. Криминология: учебное пособие, руководство по изучению дисциплины, практикум по курсу, тесты по дисциплине, учебная программа / Г. Т. Журавлев, Е. В. Ковалевская; Московский государственный университет экономики, статистики и информатики. – М., 2007. – С. 19.

бачення цієї теорії. Обґрунтуйте, чим може пояснюватися підвищення агресивності чоловіків із зайвою Y-хромосомою.

3.22. «До злодія не ставляться з презирством, якщо вкрав, щоб попоїсти, коли був голодний» (Приповідки 6:30, Старий Завіт). Проаналізуйте наведений вислів Святого Письма. Як мотиви вчинення злочину впливають на кримінологічний портрет злочинця. До якого типу злочинця можна віднести особу у випадку вчинення злочину в описаній ситуації. Як такий мотив може бути врахований під час застосування кримінального закону.

3.23. Колишній комісар поліції Нью-Йорка Е. П. Мальруні стверджував, що молодий злочинець зайнятий тільки собою. І після арешту він просить принести йому бульварні газети, на сторінках яких він бачить себе справжнім героєм. Неприємна перспектива потрапити у тюрму видається йому достатньо віддаленою, доки він захоплюється власною фотографією, розміщеною поряд із світлинами відомих політиків, спортсменів, зірок кіно і телебачення¹⁷. Які ознаки кримінологічного портрета злочинця демонструє наведена ситуація? Які мотиви визначають поведінку злочинця?

3.24. Відомий американський злочинець Діллінджер досяг відчуття власної значущості, грабуючи банки і вбиваючи людей. Коли агенти ФБР гналися за ним, він увірвався у дім на одній із ферм у штаті Мінесота і вигукнув: «Я – Діллінджер». Усвідомлення того, що він є ворогом суспільства № 1, наповнювало його гордістю¹⁸. Які ознаки кримінологічного портрета злочинця демонструє наведена ситуація? Які типи злочинців вирізняють у кримінології? До якого типу злочинця можна віднести Діллінджера?

3.25. Ігор давно вчиняв кишенькові крадіжки, ставши злодієм випадково. Одного разу в автобусі він побачив, що в чоловіка випав гаманець із кишені й акуратно його підняв і хотів повернути власнику, однак чоловік не помітив цього, після чого Ігор вирішив заволодіти ним.

¹⁷ Карнеги Д. Как завоевывают людей и оказывают влияние на людей. Как развить уверенность в себе и влиять на людей путем публичных выступлений. Как перестать беспокоиться и начать жить / Д. Карнеги. – М.: ООО «Европресс», 2005. – С. 33.

¹⁸ Там само. – С. 33–34.

Під час наступної крадіжки Ігор трохи боявся, однак спогади про перші успіхи «окрилили» його. Поступово «прийшла» впевненість – вчинив стільки крадіжок і жодних проблем. У нього виникла звичка до «легких» грошей. На заводі, де працював Ігор, часто затримували зарплату і грошей практично не було. А тепер у нього появився автомобіль. Відповідно ремонт і обслуговування коштують не дешево. Треба добувати гроші. І нині мало заробляти соромно. Ігорю подобається скоювати кишенькові крадіжки. На інше життя він не погоджувався¹⁹.

Проаналізуйте особу злочинця. Які криміногенні якості є в основі вчинення ним злочинів? Визначте типологію особи злочинця.

3.26. Владу подобається, як страждають інші. Згадки про насильство піднімають його настрій. Убиваючи Влад отримує задоволення. Йому подобається погрожувати іншим, бачити, як його бояться. Перед тим, як убити, Влад насолоджувався панікою жертви²⁰.

Проаналізуйте особу злочинця. Які криміногенні якості є в основі вчинення ним злочинів? Визначте типологію особи злочинця.

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.

Література

1. Дьоменко С. В. Спірні питання визначення поняття «особистість злочинця» / С. В. Дьоменко // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – 2009. – Вип. 45: Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті О. В. Сурілова, ОНЮА, 2008. – С. 348–352.
2. Женунтій В. І. Поняття особистості злочинця в теорії вітчизняної кримінології / В. І. Женунтій // Держава та регіони: науково-виробничий журнал. Серія: Право. – 2009. – № 2. – С. 61–65.
3. Попович О. В. Особа злочинця як об'єкт філософсько-правового дослідження / О. В. Попович // Митна справа. – 2012. – № 2 (80). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 159–165.
4. Чечель Н. О. Особа злочинця у кримінології: поняття та типологія / Н. О. Чечель // Митна справа. – 2011. – № 3 (75). – Ч. 2. – С. 159–164.

¹⁹ Иншаков С. М. Криминология: практикум / С. М. Иншаков. – М.: Юриспруденция, 2003. – С. 64.

²⁰ Там само.

Розділ 4

ДЕТЕРМІНАНТИ ЗЛОЧИННОСТІ

Тестові завдання:

4.1. Обставина, що сама собою не спричиняє злочинності або злочину, але впливає на процеси спричинення, бере участь у детермінації злочинності, називається:

- а) причина злочинності;
- б) умова злочинності;
- в) фонове явище;
- г) корелят;
- г) правильної відповіді немає.

4.2. Міністр внутрішніх справ у книзі Е. Берджеса «Механічний апельсин» говорить до головного героя, що вчинив убивство у місцях позбавлення волі: «Коли злочинці вкупі, то ось що виходить: ви – рознощики злочинності, вона вже процвітає в місцях покарання...»²¹. Яка теорія стосовно природи злочинності висловлена у словах літературного героя:

- а) диференціального зв'язку;
- б) стигматизації;
- в) соціальної дезорганізації;
- г) антропологічна;
- г) правильної відповіді немає.

4.3. Адептом теорії диференціального зв'язку є:

- а) Е. Дюркгейм;
- б) Р. Мертон;
- в) Г. Тард;
- г) Ч. Ломброзо;
- г) правильної відповіді немає.

²¹ Берджес Е. Механічний апельсин: роман / Е. Берджес; пер. з англ. О. Буценка. – Львів: Кальварія, 2006. – С. 93, 94.

4.4. Представником теорії соціальної дезорганізації (аномії) є:

- а) Е. Дюркгейм;
- б) Е. Сатерленд;
- в) Г. Тард;
- г) Ч. Ломброзо;
- ґ) правильної відповіді немає.

4.5. Теорію багатофакторності стосовно природи злочинності відстоював:

- а) Е. Дюркгейм;
- б) Е. Сатерленд;
- в) Г. Тард;
- г) Ч. Ломброзо;
- ґ) А. Кетле.

4.6. За рівнем функціонування причини й умови злочинності поділяють на:

- а) об'єктивні та суб'єктивні;
- б) загальні для всієї злочинності; особливі для різних видів злочинів; окремі для певних злочинів;
- в) економічні, ідеологічні, організаційні, правові;
- г) внутрішні та зовнішні;
- ґ) правильної відповіді немає.

4.7. Кримінологічна теорія, згідно з якою соціальні зміни, що відбулися в суспільстві, такі, як індустріалізація, урбанізація, автомобілізація, міграція, призводять до зростання рівня злочинності, називається:

- а) теорія диференціального зв'язку;
- б) теорія соціальної дезорганізації;
- в) теорія багатофакторності;
- г) теорія науково-технічної революції;
- ґ) класова теорія.

4.8. Кримінологічна теорія, згідно з якою особа засвоює злочинну поведінку не тому, що має до цього схильність, а тому, що бачить більше прикладів кримінальної поведінки, відтак вона запозичує (наслідує) негативні моделі поведінки, називається:

- а) теорія диференціального зв'язку;

- б) теорія соціальної дезорганізації;
- в) теорія багатофакторності;
- г) теорія науково-технічної революції;
- г) класова теорія.

4.9. Кримінологічна теорія, згідно з якою причиною злочинності є аномія, тобто суперечність між цінностями, до яких прагне суспільство, та можливостями окремих членів суспільства досягти їх за правилами, що встановлені в суспільстві, називається:

- а) теорія диференціального зв'язку;
- б) теорія соціальної дезорганізації;
- в) теорія багатофакторності;
- г) теорія науково-технічної революції;
- г) класова теорія.

4.10. Кримінологічна теорія, згідно з якою основною причиною злочинності є класова та майнова нерівність, називається:

- а) теорія диференціального зв'язку;
- б) теорія соціальної дезорганізації;
- в) теорія багатофакторності;
- г) теорія науково-технічної революції;
- г) класова теорія.

4.11. Кримінологічна теорія, згідно з якою на рівень злочинності впливає низка факторів, до яких належать фізичні, кліматичні, територіальні, психічні, антропологічні, соціальні тощо, називається:

- а) теорія диференціального зв'язку;
- б) теорія соціальної дезорганізації;
- в) теорія багатофакторності;
- г) теорія науково-технічної революції;
- г) класова теорія.

4.12. В основі тези, що тюрми – найліпші школи для злочинців, є теорія:

- а) диференціального зв'язку;
- б) соціальної дезорганізації;
- в) багатофакторності;
- г) науково-технічної революції;
- г) класова теорія.

4.13. Визначте економічні детермінанти злочинності:

- а) недоліки організаційного й адміністративно-господарського характеру;
- б) великий обсяг тіньової економіки, демпінг на ринку праці;
- в) низький рівень життя;
- г) незайнятість суспільно корисною працею;
- ґ) усі відповіді правильні.

4.14. Організаційно-управлінськими детермінантами злочинності є:

- а) недоліки в роботі правоохоронних органів;
- б) прорахунки у формуванні управлінських структур, що забезпечують реалізацію політики запобігання злочинної діяльності;
- в) недостатнє та несвоєчасне реагування на вчинені протиправні дії;
- г) прогалини у визначенні компетенції органів держави, які виконують завдання з запобігання злочинної діяльності, та проблеми в розмежуванні їх повноважень;
- ґ) усі відповіді правильні.

4.15. Назвіть неправильне положення, що стосується детермінації злочинності:

- а) у злочинній діяльності виявляється єдність об'єктивних і суб'єктивних факторів людської життєдіяльності;
- б) фонові явища не спричиняють злочинності, а виконують роль її умов, є сприятливим середовищем для поширення останньої;
- в) мотив злочинної поведінки є внутрішньою безпосередньою причиною вчинення злочину та виражає особисте ставлення до того, на що спрямоване діяння;
- г) умови злочинності – це ті чинники, які спричиняють злочинність;
- ґ) за джерелами детермінанти злочинності поділяються на антропологічні та соціальні.

4.16. До системи кримінологічної детермінації входять такі складові:

- а) причини, умови, кореляти;
- б) причини, фонові явища;
- в) умови, фонові явища, кореляти;

- г) причини, умови, фонові явища, психічні аномалії;
- г) правильної відповіді немає.

4.17. У якій відповіді виражена основна ідея біохімічного напряму детермінації злочинності:

а) стане людина злочинцем або ні – залежить тільки від природженої схильності, причому для кожного типу злочинів (убивства, зґвалтування, розкрадання) характерні свої аномалії фізіології, психології та анатомічної будови;

б) в осіб із хромосомною формулою ХУУ наявні деякі додаткові характеристики «надчоловіків» (підвищена агресивність, сексуальність тощо);

в) їжа, недостатність вітамінів, гормональний дисбаланс або харчові алергени впливають на поведінку людини, передусім на її агресивні дії;

г) є генетична схильність до агресії, яку спричиняє ген дофамінового рецептора D4. Один із його ефектів – нестандартне мислення, яке штовхає на злочин;

- г) правильної відповіді немає.

4.18. У якій відповіді виражена основна ідея хромосомної теорії причин злочинності:

а) стане людина злочинцем або ні – залежить тільки від природженої схильності, причому для кожного типу злочинів (убивства, зґвалтування, розкрадання) характерні свої аномалії фізіології, психології та анатомічної будови;

б) в осіб із хромосомною формулою ХУУ наявні деякі додаткові характеристики «надчоловіків» (підвищена агресивність, сексуальність);

в) їжа, недостатність вітамінів, гормональний дисбаланс або харчові алергени впливають на поведінку людини, передусім на її агресивні дії;

г) є генетична схильність до агресії, яку спричиняє ген дофамінового рецептора D4. Один із його ефектів – нестандартне мислення, яке штовхає на злочин;

- г) правильної відповіді немає.

4.19. Визначте соціально-психологічні детермінанти злочинності:

- а) соціальні позиції особистості;
- б) негативний вплив у сім'ї;

- в) негативний вплив оточення за відсутності моральних бар'єрів;
- г) особливості матеріального забезпечення громадян України;
- г) усі відповіді правильні.

Творчо-аналітичні завдання:

4.20. Проаналізуйте, в яких областях України найвищий рівень злочинності за попередній календарний рік. Обґрунтуйте, якими детермінантами може бути зумовлена така криміногенна ситуація.

4.21. Порівняйте статистичні дані стосовно злочинності в містах і селищах міського типу, а також у сільській місцевості. Обґрунтуйте, якими детермінантами може бути зумовлена така криміногенна ситуація.

4.22. Проаналізуйте питому вагу злочинності жінок. Обґрунтуйте, якими детермінантами може бути зумовлена така криміногенна ситуація.

4.23. Проаналізуйте питому вагу злочинності серед осіб, які раніше вчиняли злочини. Обґрунтуйте, якими детермінантами може бути зумовлена така криміногенна ситуація.

4.24. А. А. Піонтковський писав, що наші закони – павутина, в яких гинуть мухи, але прориваються джмелі²². Спроектуйте цю позицію на сьогоднішній день. Чи може неоднакове застосування кримінального закону бути детермінантою злочинності?

4.25. Народна мудрість твердить: «Від поблажки злодії плодяться». Чи можна кримінальний закон України вважати «поблажливим» та, як наслідок, розглядати це причиною злочинності. Обґрунтуйте свою думку, посилаючись на норми закону.

²² Піонтковский А. А. Учение о преступление по советскому уголовному праву / А. А. Пионтковский. – М.: Государственное издательство юридической литературы, 1968. – С. 120.

4.26. Платон добродійство та зло пов'язував не з природними якостями особи, а з її вихованням, стверджував, що добродійство вчити можна, і що немає нічого дивного, коли у хороших батьків бувають недобрі діти, а в недобрих батьків – хороші діти²³. Яку теорію детермінації злочинності відстоював філософ. Висловіть своє бачення.

4.27. Римський юрист Ціцерон найважливішими причинами злочинів уважав нерозумні та жадібні пристрасті до зовнішніх задоволень, а також надію на безкарність. Спроектуйте підхід мислителя на сьогоднішній день, обгрунтуйте, чи впливають такі фактори на злочинність сьогодні.

4.28. Наглядач П. Р. Делтойд у книзі Е. Берджеса «Механічний апельсин», не вірячи у виправлення неповнолітнього, який раніше вчиняв злочин, запитує його: «У тебе гарне помешкання, чудові дбайливі батьки, зрештою, і власна голова на плечах ... Невже в тебе вселився якийсь біс?»²⁴. Головний герой пояснює свою поведінку так: «Люди бувають добрі, бо їм це подобається, тут нічого не вдієш – так само як і в протилежному випадку. Я особисто схиляюся до протилежного»²⁵. Яка теорія детермінації злочинності відображена у словах літературних героїв? Чи погоджуєтесь Ви з такою позицією? Обгрунтуйте свою думку.

4.29. «Шестирічний Джон їхав із батьком машиною. Патруль на поліція зупинила їх за перевищення швидкості. Батько, подаючи водійські права інспекторові, поклав туди двадцятидоларову купюру і сказав Джонови:

– Усі так роблять, сину.

Коли Джонови було дев'ять років, він із мамою пішов до супермаркету. Касир помилково дав його мамері більшу решту. Мама поклатала її до гаманця та шепнула синові:

– Усі так роблять.

²³ Алексеев А. И. Криминология: учебник для юрид. вузов / Ю. Н. Аргунова, С. В. Ванюшкин, Ю. Н. Демидов, А. И. Долгова; А. И. Долгова (ред.). – М.: ИНФРА-М–Норма, 1997. – С. 42–43.

²⁴ Берджес Е. Механічний апельсин: роман / Е. Берджес; пер. з англ. О. Буценка. – Львів: Кальварія, 2006. – С. 42.

²⁵ Там само. – С. 43.

Коли Джонови виповнилося шістнадцять років, він уперше влаштувався працювати в супермаркет. Його робота полягала в тому, щоб на дно кошика викладати перестиглі помідори, а зверху – добірні, свіжі. Шеф сказав йому:

– Так роблять добрий бізнес.

Джон вступив до коледжу коли йому виповнилося вісімнадцять років. Якось до нього підійшов незнайомий студент і запропонував купити відповіді на тести. Джон купив та згодом це викрилося і його відрахували за це з коледжу. Батьки були дуже незадоволені, довідавшись про це.

– Як ти міг так нечесно вчинити?! – кричали на сина...»²⁶.

Проаналізуйте детермінанти проступку. Які чинники формують соціально неприйнятну установку особи?

4.30. «Кримінальна статистика зростає. Є багато факторів, які на це впливають. Насамперед це соціально-економічна ситуація, внутрішня міграція, міграція зброї» (із слів глави Нацполіції України Хатії Деканоїдзе)²⁷. Висловіть своє бачення стосовно чинників зростання рівня злочинності у 2016 році.

4.31. У XIX столітті Ч. Ломброзо розглядав нанесення татуювання як ознаку моральної неповноцінності. Зокрема вважав, що татуювання найчастіше мають природжені злочинці та повії. Спробуйте обґрунтувати зв'язок між прагненням до татуювання і схильністю до злочинів.

4.32. У літературі вказується, що «багаті люди в Україні мають такі статки, що розрив між ними і бідними коливається від 1-го до 40-ка, навіть від 1-го до 60-ти... На вісьмох мільярдерів працює вся Україна. А хіба може бути інакше, якщо ми маємо таку значну корупцію, владу, яка працює в інтересах великого капіталу»²⁸. Як описана ситуація може впливати на криміногенну ситуацію в Україні. Обґрунтуйте свою позицію.

²⁶ «Солодкий» гріх і гіркий біль душі. Серія: Шляхом вдосконалення: книга 2 / упоряд. О. Й. Будай, ЧСВВ. – Жовква: Місіонер, 2016. – С. 309–310.

²⁷ Рівень злочинності в Україні зріс // Українська правда. – 16 червня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2016/06/17/7112144

²⁸ Пиртик Н. Бідні в багатій державі / Н. Пиртик // Львівська пошта. – 2012. – № 1.

4.33. Французький кримінолог А. Лапассан стверджував, що кожне суспільство має тих злочинців, на яких воно заслуговує. Яка теорія природи злочинності в основі такого підходу? Висловіть своє бачення.

4.34. Ч. Ломброзо під час своїх спостережень дійшов висновку, що типового злочинця можна ідентифікувати за безпосередніми фізичними характеристиками, такими, наприклад, як скошене чоло, витягнуті чи, навпаки, нерозвинуті вуха, масивне підборіддя, зморшки на обличчі, великі надбрівні дуги, глибоко посажені очі тощо. Яка теорія природи злочинності в основі такого підходу? Обґрунтуйте, як окремі фізичні особливості можуть бути пов'язані із схильністю особи до вчинення злочинів.

4.35. Е. Феррі, автор праці «Теорія неосудності і заперечення вільної волі», заперечував вільну волю та виокремлював три види факторів схильності до злочинів:

- антропологічні (фізична будова тіла, психічний стан, особливості статі, віку, сімейного становища, виховання, освіти);
- фізичні (клімат, особливості ґрунту, температуру повітря, сезонні коливання);
- соціальні (щільність населення, мораль, релігію, стан промисловості, політичний устрій тощо).

Обґрунтуйте, як такі фактори можуть визначати схильність особи до вчинення злочинів.

4.36. Згідно з теорією науково-технічної революції соціальні зміни, що відбулися в суспільстві, такі, як індустріалізація, урбанізація, автомобілізація, міграція тощо сприяють зростанню рівня злочинності. Обґрунтуйте, як такі процеси можуть впливати на стан злочинності. Наведіть приклади.

4.37. У 1999 році афроамериканець Донта Пейдж зґвалтував і вбив білу жінку Пейтон Татхілла в Денвері (США). Сканування його мозку показало знижену активність декількох ділянок префронтальної кори, що розташована в лобовій частці мозку. Спеціаліст, який проводив дослідження, засвідчив у суді, що ці порушення можуть послаблювати контроль людини над своєю поведінкою і притупляти емоційну чуйність, призводити до нестриманості й жорстокості. Водночас цілком можливо, що ці порушення з'явилися

внаслідок травм голови, які Д. Пейдж отримав, коли його били в дитинстві. Спершу його хотіли засудити до страти. Проте дані про порушення роботи мозку разом з іншими факторами, що спонукають до антисоціальної поведінки, які переніс Пейдж: жорстоке поводження батьків, крайня бідність, сексуальне насильство, погане харчування, низький темп серцебиття і рівень свинцю в організмі, змусили присяжних визнати, що все це могло знизити здатність Д. Пейджа усвідомлювати неприпустимість його дій. Страту йому замінили на довічне ув'язнення²⁹.

Яка теорія природи злочинності є в основі описаної ситуації. Визначте умови, причини та корелянти злочинної поведінки. Чи можуть такі порушення роботи мозку бути враховані під час призначення покарання в Україні?

4.38. Назар постійно без будь-якого приводу ревнував свою дружину Олену. Така риса появилася у нього ще в дитинстві, оскільки мама завжди більше уваги приділяла меншому братові Олексію. На корпоративній вечірці він побачив, як дружина мило усміхається до свого співробітника Олега. З люті Назар раптово підійшов і заподіяв Олегу удар в обличчя. Назвіть умови та причини злочинної поведінки.

4.39. Руслан, побоюючись, що Едуард розповість про вчинений ним раніше злочин, вирішив його позбутися. Він запросив Едуарда відпочити на озеро. Добряче вгостивши його алкоголем, Руслан запропонував переплисти озеро. Едуард відмовлявся, кажучи, що не дуже добре плаває. Тоді Руслан переконав, що допоможе йому, якщо буде потрібно. На середині озера Едуард відчув, що сили слабнуть і попросив Руслана допомогти. Прохання Руслан проігнорував та повернувся сам на берег. Едуард же втопився. Визначте детермінанти вчиненого злочину.

4.40. У багатоповерхових житлових будинках реєструють у сім разів більше злочинів, ніж у малоповерхових. Причому що біль-

²⁹ Гени, гормони і пухлина мозку: що перетворює людину на злочинця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.aratta-ukraine.com/text_ua.php?id=3034

ша поверховість будинку, то більша вірогідність учинення злочинів. На будинки вище семи поверхів у чотири рази частіше вчиняють розбійні напади і пограбування, ніж на будинки з шістьма і менш поверхами³⁰. Поясніть таку тенденцію. Що є детермінантами більшої кількості злочинів у багатоповерхових будинках? З'ясуйте поняття «архітектурна кримінологія».

4.41. Чи має твердження: «Гроші – корінь усякого лиха, а жадоба – добриво» кримінологічне обґрунтування?

4.42. Прислів'я твердять: «Нашкодив бородатий, а відповідає вусатий»; «За збитки, що слон учинив зо зла, застрелили осла»; «Пані провиниться, а винна – служниця». Чи є «вибіркове» правосуддя та порушення рівності всіх громадян перед законом детермінантами злочинності в Україні.

4.43. Дослідження свідчать, що є залежність, наприклад, кількості дорожньо-транспортних пригод від сонячної та геофізичної активності, у разі збільшення якої нормальне функціонування організму, зокрема його центральної нервової системи, погіршується (збільшується час реакції, виникає загальмованість, повільність тощо)³¹. Яка роль факторів природного середовища у детермінації злочинності? Наведіть інші приклади.

Проблема співвідношення біологічних і соціальних факторів у детермінації злочинної поведінки пов'язана з питанням, як і які біологічні фактори ускладнюють процес їх «нормальної» взаємодії із соціальними. З'ясуйте та проаналізуйте, які біологічні особливості людини можуть негативно впливати на розвиток її як особистості й процес її соціалізації загалом.

³⁰ Иншаков С. М. Зарубежная криминология / С. М. Иншаков. – М.: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997.

³¹ Киселев С. Л. Теоретические основы гелиогеофизического прогнозирования преступности и чрезвычайных ситуаций: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / С. Л. Киселев. – М., 2000. – С. 80–81; Ігнатов О. М. Біологічні фактори детермінації злочинної поведінки: постановка проблеми / О. М. Ігнатов // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 409 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10iomppp.pdf>

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.

Література

1. Антонян Ю. М. Почему люди совершают преступления. Причины преступности / Ю. М. Антонян. – М.: Камерон, 2006. – 304 с.
2. Денисов С. Ф. Детермінанти злочинності і моделі кримінологічної превенції злочинів молоді: монографія / С. Ф. Денисов; Класичний приватний університет. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. – 395 с.
3. Федоренко Д. Про особливості рівня злочинності в урбанізованих регіонах України / Д. Федоренко // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 4 (35). – С. 208–218.
4. Чечель Н. О. Поняття причинності в кримінології: деякі аспекти / Н. О. Чечель // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 963–966 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-2/11cnokda.pdf>

Розділ 5

**ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ**

Тестові завдання:

5.1. При кримінологічному прогнозуванні необхідне застосування (вказіть неправильне твердження):

а) статистичних даних і результатів вибіркового дослідження не менше, ніж за шість попередніх місяців, які характеризують стан і тенденції соціальних процесів, що інтенсивно впливають на злочинність;

б) даних про прогнозовані зміни стану та тенденцій цих процесів на період прогнозу;

в) статистичних даних і результатів вибіркового дослідження, які характеризують обсяг, структуру, тенденції практики застосування заходів профілактики та кримінально-правових заходів за той же період;

г) даних про злочини, що мають міжрегіональний і міждержавний характер;

ґ) інформації про стан і прогнози злочинності та боротьби з нею в регіонах і за кордоном.

5.2. Діяльність відповідних суб'єктів з підготовки, планування та вибору головних напрямів запобігання злочинності й окремим видам злочинів у країні, – це:

а) кримінологічне прогнозування;

б) кримінологічне моделювання;

в) формування кримінологічної стратегії;

г) кримінологічне програмування;

ґ) правильної відповіді немає.

5.3. Процес отримання, обробки й аналізу інформації з метою визначення майбутнього стану злочинності чи ймовірності вчинення конкретного злочину – це:

а) кримінологічне прогнозування;

б) кримінологічне моделювання;

в) формування кримінологічної стратегії;

- г) кримінологічне програмування;
- г) правильної відповіді немає.

5.4. Цілеспрямований процес розробки плану, в якому на основі цілей і завдань боротьби зі злочинністю визначаються шляхи та засоби їх вирішення, нормативне, інформаційне, організаційне, методичне й ресурсне його забезпечення на визначений період – це:

- а) кримінологічне прогнозування;
- б) кримінологічне моделювання;
- в) формування кримінологічної стратегії;
- г) кримінологічне планування;
- г) правильної відповіді немає.

5.5. Ч. Беккарія вважав, що основним засобом запобігання злочинності є:

- а) удосконалення виховання;
- б) застосування смертної кари;
- в) удосконалення законодавства;
- г) застосування покарання;
- г) усі відповіді правильні.

5.6. Назвіть правильне положення, що стосується запобігання злочинності:

- а) спеціально-кримінологічний рівень запобігання злочинності полягає в цілеспрямованому впливові на криміногенні фактори, пов'язані з певними видами та групами злочинної поведінки;
- б) завдання профілактики злочинів полягає у виявленні й аналізі явищ, процесів, обставин, які є детермінантами злочинів;
- в) індивідуальний рівень запобігання злочинності охоплює діяльність стосовно конкретних осіб, поведінка яких конфліктує із правовими нормами;
- г) загальносоціальне запобігання злочинності забезпечується цілеспрямованою соціально-економічною політикою держави;
- г) усі відповіді правильні.

5.7. Назвіть правильне положення, що стосується планування злочинності:

- а) процес планування складається з таких етапів, як: організаційно-підготовчого; інформаційно-аналітичного; безпосередньої

розробки плану; організації виконання плану; оцінювання запобіжної діяльності й висновків;

б) базою кримінологічного планування є прогноз, дані про злочинність, процеси, що впливають на неї та стан боротьби із злочинністю;

в) кримінологічне планування – це діяльність у сфері запобігання злочинності, яка спрямована на визначення характеру та змісту запобіжних заходів, послідовності й строків їх використання;

г) за масштабом дії кримінологічне планування поділяється на: загальнодержавне; регіональне; відомче та галузеве;

г) усі відповіді правильні.

5.8. Назвіть вид індивідуального рівня запобігання злочинності:

а) ранній рівень;

б) судово-слідчий;

в) пенітенціарний;

г) постпенітенціарний;

г) усі відповіді правильні.

5.9. Визначте суб'єкти, до функції яких частково входить здійснення запобіжних заходів:

а) заклади охорони здоров'я;

б) органи внутрішніх справ;

в) органи державної влади;

г) Президент України;

г) усі відповіді правильні.

5.10. Метод експертних оцінок застосовується при:

а) узагальненні думок фахівців щодо можливих змін кількісних і якісних показників злочинності за прогнозований відтинок часу;

б) прогнозуванні кількісних характеристик злочинності, які відображають її залежність від дії соціально-економічних, політичних, ідеологічних, правових та інших чинників;

в) зіставленні минулого і сучасного станів досліджуваного об'єкта та перенесенні на майбутнє виявлених закономірностей його розвитку;

г) використанні комп'ютерної технології обробки емпіричного матеріалу;

г) усі відповіді неправильні.

Творчо-аналітичні завдання:

5.11. Платон запропонував законодавцям приймати закони та грозити покаранням для запобігання шкідливим учинкам. Він розкрив негативну роль безкарності як однієї з основних причин проступків. Водночас підкреслював важливу запобіжну роль покарання, оскільки вважав, що люди утримуються від поганих учинків не з високих спонукань, а боячись покарання. Чи достатній запобіжний вплив має факт існування кримінально-правової заборони під страхом покарання? Чи можна вважати панацеєю від злочинності кримінальний закон, який максимально охоплює всі можливі суспільно небезпечні посягання?

5.12. Р. Гарофало запропонував позбавляти життя осіб, чий злочинні дії випливають із неусунутих психічних аномалій, що роблять їх нездатними до життя в суспільстві; частково усувати чи піддавати тривалому ув'язненню тих, хто віддає перевагу бродячому (кочовому) способу життя; примусово виправляти осіб, у яких недостатньо розвинуті альтруїстичні почуття чи які скоїли злочин за надзвичайного збігу обставин.

Оцініть запропоновані Р. Гарофало заходи запобігання злочинності з позиції чинного законодавства. Чи погоджуєтесь із висловленим підходом?

5.13. Жителі міста Бей-Мінетт в американському штаті Алабама, котрі скоїли ненасильницький злочин, матимуть можливість вибору – суд може призначити термін у в'язниці або ж покласти обов'язок ходити до церкви щонеділі протягом року. Якщо злочинець обере останнє, він зможе вибрати будь-яку з міських церков, але за його відвідуваністю стежитимуть, окрім того, потрібно буде щоразу реєструватися у священика і в поліцейській дільниці. Якщо порушник більше року відвідуватиме церкву, його відпустять «на волю»³⁴. Спроектуйте американський досвід на українське суспільство. Яка роль церкви у запобіганні злочинності?

³² Злочинців в Алабамі замість тюрми відправляють до церкви // Закон і бізнес. – 2016. – № 3 (1249) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/6737-zlochinciv_v_alabami_zamist_tyurmi_vidpravlyayut_do_cerkvi.html

5.14. Поясніть позицію Ф. фон Ліста, що наліпша кримінальна політика – це найкраща соціальна політика. Про який рівень запобігання злочинності йдеться?

5.15. Апелювати у боротьбі із злочинністю до поліцейських заходів і пенітенціарної політики – це те ж саме, що за допомогою парасольки намагатися зупинити дощ³³. Чи погоджуєтесь із висловленою думкою? Які заходи здатні системно протидіяти злочинності?

5.16. Ч. Беккарія стверджував, що завдяки книгодрукуванню у Європі зменшилась жорстокість злочинів³⁴. А нині у бразильських в'язницях ув'язнених долучають до читання книг. Кожен прочитаний твір скорочує термін відбування покарання на 4 дні (щоправда, скоротити його таким способом можна не більше, як на 48 днів). Щоб засуджені не обманювали, по кожній книзі вони пишуть виклад³⁵. Поясніть, як освіченість може впливати на зміну рівня злочинності. Про який захід запобігання злочинності йдеться? Запропонуйте напрями втілення такого заходу в Україні. Проаналізуйте положення КВК України стосовно реалізації можливості читання книг засудженими.

5.17. Тюрма Сан-Педро в Болівії має найдивніші правила внутрішнього розпорядку. Всі ув'язнені зобов'язані працювати та вносити щомісячні платежі за оренду власної камери. Крім того, місцеві засуджені можуть жити разом зі своєю родиною й навіть приймати гостей³⁶. Оцініть обов'язки та права засуджених у Болівії. Чи є аналогічні обов'язки та права у засуджених в Україні? Свою позицію обґрунтуйте посиланням на положення КВК України, Наказу ДДПВП «Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань» від 25 грудня 2003 року № 275, Наказу ДДУПВП «Про затвердження

³³ Иншаков С. М. Зарубежная криминология / С. М. Иншаков. – М.: Издательская группа ИНФРА-М–НОРМА, 1997.

³⁴ Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; пер. с итал. – К.: Ин Юре, 2014. – С. 91.

³⁵ Цікаві факти про в'язниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cikavo.net/cikavi-fakti-pro-vyaznici>.

³⁶ Там само.

Інструкції з оплати праці засуджених до обмеження та позбавлення волі» від 4 жовтня 2004 року № 191.

5.18. Обґрунтуйте, чи може смертна кара бути ефективним способом попередження злочинів (ознайомтесь із виданням Ч. Беккарія «Про злочини та покарання»).

5.19. «Вже з того, як поводить ся дитина, видно, чи чисті й праві будуть її вчинки» (Приповідки 20:11, Старий Завіт). Розкрийте зміст запобіжного впливу сім'ї у системі запобігання злочинності.

5.20. Цицерон стверджував, що найбільше заохочення злочину – це безкарність. Оцініть висловлену позицію. Запропонуйте заходи протидії безкарності у державі.

5.21. Народна мудрість твердить: «Злодія б'ють, другим страху дають»³⁷: «Ладан для чортів, а тюрма – для злодіїв». Про який напрям запобігання злочинності йдеться? Чи є загальна превенція метою покарання у чинному кримінальному законодавстві. Свою думку обґрунтуйте з посилання на положення КК України.

5.22. Ось фрагмент із досвіду колишнього мера Нью-Йорка Рудольфа Джуліані та начальника поліції Уільяма Браттона, якого було призначено на цю посаду після вражаючих результатів боротьби із злочинністю у Нью-Йоркському метро. Так, за доволі короткий термін – 1990–1994 роки – злочинність у метро знизилась у декілька разів. Очільники міста, зокрема, в своїй роботі опирались на так званий закон «розбитого вікна». Концепція цього закону така: якщо в будинку, кварталі тощо є розбите вікно, а влада чи господар певний час не ліквідовують цю проблему, через деякий час більшість вікон в цьому будинку чи кварталі будуть розбитими. Тому що створиться прецедент безладу та відсутності влади, що тягне консолідацію і зростання антисоціальних настроїв у жителів, насамперед у молоді. Якщо ж влада та господар послідовно ліквідовуватимуть вияви безладдя, тобто склитимуть розбиті вікна, прибиратимуть смітники

³⁷ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vislovi.in.ua/prikazki-temi/182-prikazki-ta-prisliv-ya-pro-zlo-ta-zlochintsiv.html?start=1>

та каратимуть порушників порядку, то доволі скоро припинять порушення громадського порядку в цьому місці³⁸.

Дайте кримінологічну оцінку такому напряму запобігання правопорушенням. Запропонуйте, як таку концепцію можна реалізувати в Україні.

5.23. В одній із американських в'язниць, розташованих у штаті Джорджія, стіни чоловічого блоку пофарбовані в яскраво-рожевий колір, а ув'язнені одягнені в рожеву уніформу. На думку тюремного начальства, це повинно знижувати рівень агресії засуджених. Як показала практика, ця міра дійсно працює: конфлікти між ув'язненими в цій в'язниці виникають набагато рідше, ніж до «рестайлінгу». А жіночий блок також був перефарбований у блідо-зелений³⁹. Дайте кримінологічну оцінку таким заходам, ужитих адміністрацією в'язниці. Який підхід до природи злочинності є в основі нововведення?

5.24. У Стародавньому Римі в період консульства Помпея був проведений один із перших успішних кримінологічних експериментів, коли полонених на Середземному морі піратів не стратили, а переселили у віддалені від моря області та наділили землею, що дало змогу перетворити їх із злочинців у добропорядних слуг суспільства. Ось як описує цю подію Плутарх: «Помпей був переконаний, що за своєю природою людина ніколи не була і не є дикою, неприборканою істотою, але вона псується, віддаючись пороку всупереч своєму еству, мирні ж звичаї, зміна способу життя та місця проживання облагороджують її. Навіть люті звірі, коли з ними поводяться більш м'яко, втрачають свою лють. Тому Помпей вирішив переселити цих людей у місцевість, що знаходиться далеко від моря, дати їм можливість випробувати принадність добродесного життя і привчити їх жити в містах й обробляти землю»⁴⁰.

Оцініть наведений кримінологічний експеримент. Чи є у чинному законодавстві аналогічні правові інститути. Обґрунтуйте свою думку, посилаючись на законодавчі приписи.

³⁸ Сорока С. Час склити вікна / С. Сорока. – Українська правда. – 7 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prawda.com.ua/columns/2014/03/7/7017870>.

³⁹ Цікаві факти про в'язниці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cikavo.net/cikavi-fakti-pro-vyaznici>.

⁴⁰ Иншаков С. М. Зарубежная криминология / С. М. Иншаков. – М.: Издательская группа ИНФРА-М–НОРМА, 1997.

5.25. Народна мудрість твердить: «Хто до дрючка звикає, тому слово не допомагає». Які особливості кримінальної відповідальності тих, хто вчинив злочин не вперше? Які заходи кримінально-правового характеру не можуть застосовуватися до таких осіб? Думку обґрунтуйте, посилаючись на кримінальний закон.

5.26. У Швейцарії з-поміж європейських держав громадяни найменше вчиняють злочини. Дослідження кримінологів свідчать, що серед причин, які перешкоджають зростанню злочинності в цій країні, належать⁴¹:

- повільні процеси урбанізації (в Швейцарії немає міст з мільйонним населенням);
- децентралізація промисловості та відсутність великих промислових центрів з супутніми нетрями і злиднями;
- низька мобільність населення, переважання корінних жителів із усталеними традиціями поведінки та соціального контролю;
- свідомість цивільної відповідальності у населення за соціальні процеси в країні, зокрема і за злочинність (швейцарці переконані у необхідності взаємної допомоги та солідарності. Серед місцевих жителів поширена приказка: «В Швейцарії кожен собі поліцейський»);
- децентралізація поліції й орієнтація її на інтереси громади;
- відсутність надзвичайних реакцій на злочини (лише незначна кількість правопорушників береться під варту, альтернативою позбавлення волі дуже часто є умовне засудження, серед вироків до позбавлення волі переважають короткострокові);
- заміжні жінки в Швейцарії найменше в світі зайняті професійною працею, звідси вкрай низький рівень злочинності серед молоді (вікові групи до 18 років майже не обтяжені злочинами);
- шкільне виховання не передбачає всездозволеності, містить чимало заборон, учитель має дуже високий соціальний і економічний статус.

Здійсніть кримінологічну оцінку наведених фактів стосовно соціального устрою у Швейцарії. Запропонуйте напрями втілення соціальних змін в Україні, які були б спрямовані на зменшення рівня злочинності.

⁴¹ Иншаков С. М. Зарубежная криминология / С. М. Иншаков. – М.: Издательская группа ИНФРА-М – НОРМА, 1997.

5.27. Ліпше попереджати злочини, ніж карати⁴². Оцініть висловлену думку. Яке місце покарання у системі заходів запобігання злочинності. Як співвідносяться поняття «запобігання злочинності», «боротьба із злочинністю»?

Нормативно-правові акти

1. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, ратифікована указом Президії ВР УРСР 26 січня 1987 року.
2. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню від 26 листопада 1987 року (ратифіковано Законом України від 24 січня 1997 року).
3. Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Плани дій по здійсненню Віденської декларації про злочинність і правосуддя: відповіді на виклики XXI століття» від 31 січня 2002 року № 57/234.
4. Угода між Міністерством внутрішніх справ України та Міністерством внутрішніх справ Грузії про співробітництво в сфері боротьби зі злочинністю від 20 жовтня 2011 року.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
7. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 червня 2000 року № 1835-III.
8. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI.
9. Про пробачення: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII.
10. Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 року № 429.
11. Про затвердження плану заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 серпня 2012 року № 767.
12. Про додаткові заходи щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина, громадського порядку та посилення боротьби зі злочинністю: Указ Президента України від 28 березня 2008 року № 276/2008.
13. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015.

⁴² Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; пер. с итал. – К.: Ін Юре, 2014. – С. 3.

14. Інструкція про порядок виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та здійснення контролю щодо осіб, засуджених до таких покарань: Наказ ДДПВП та Міністерства внутрішніх справ України від 19 грудня 2003 року № 270/1560.
15. Про затвердження Положення про функціонування «телефонів довіри» в органах і підрозділах внутрішніх справ: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 9 серпня 2010 року № 372.
16. Про організацію соціально-виховної та психологічної роботи із засудженими: Наказ Міністерства юстиції України від 4 листопада 2013 року № 2300/5.
17. Про заходи щодо посилення боротьби зі злочинністю в Україні: Рішення РНБО України від 16 червня 2015 року № 341/2015.
18. Положення про програму диференційованого виховного впливу на засуджених «Підготовка до звільнення: Наказ Міністерства юстиції України від 16 травня 2016 року № 1418/5.
19. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 17 січня 2017 року № 98/5.
20. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 року № 7.

Література

1. Бандурка О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов; МВС України, Харків. ун-т внутр. справ. – Х.: ХНУВС, 2011. – 308 с.
2. Білоусова О. О. Кримінологічна модель протидії злочинності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримін.-викон. право» / О. О. Білоусова; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – 20 с.
3. Блажівський Є. М. Моніторинг протидії злочинності в Україні: монографія / Є. М. Блажівський. – Х.: Золота миля, 2013. – 370 с.
4. Василевич В. В. Методи прогнозування злочинності в установах виконання покарань / В. В. Василевич // Питання боротьби зі злочинністю. – 2013. – № 25. – С. 57–66.
5. Голіна В. 12-й конгрес ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя: комплексні стратегії на глобальні виклики / В. Голіна, М. Колодяжний // Вісник Академії правових наук України: зб. наук. праць. – 2011. – № 1 (64). – С. 238–244.
6. Джу́жа О. Джерела кримінологічної інформації про стан злочинності в Україні / О. Джу́жа, Д. Голосніченко, А. Кирилюк // Право України. – 2003. – № 12. – С. 65–70.
7. Ларченко М. О. Використання кримінологічного моделювання для виявлення тенденцій латентності / М. О. Ларченко // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – № 2-1. – Ч. 2. – Т. 26 (65). – С. 211–221.

Розділ 6

ПРОБЛЕМИ ВІКТИМОЛОГІЇ ТА СУЇЦИДОЛОГІЇ. ВІКТИМОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ЗЛОЧИНІВ

Тестові завдання:

6.1. Хто є автором першої праці про роль потерпілого в механізмі злочинної поведінки:

- а) Г. Клейнфелер;
- б) Г. фон Гентінг;
- в) Л. В. Франк;
- г) Ч. Беккарія;
- г) Ч. Ломброзо.

6.2. У якій відповіді неправильно вказана ознака кримінологічного портрета особи самогубця:

- а) чоловік;
- б) матеріальне становище незадовільне;
- в) рівень інтелекту – низький чи середній;
- г) соціально неактивний;
- г) займає високе посадове становище.

6.3. Назвіть правильне положення, що стосується жертви злочину:

а) віктимність – сукупність зовнішніх факторів та обставин, а також внутрішніх характеристик людини, які посилюють імовірність того, що особа потрапить в якусь погану ситуацію;

б) серед потерпілих чоловіки становлять приблизно 52%, жінки – 48%. Але жінки виявляються жертвами злочинців-чоловіків у 2,5 разів частіше, ніж злочинців-жінок. Чоловіки потерпають від злочинців-чоловіків у 11 разів частіше, ніж від злочинців-жінок;

в) рівень освіти суттєво впливає на віктимність особи з початковою та незакінченою середньою освітою;

г) віктимність залежить від багатьох факторів: рівень освіти; досвід; рід заняття, професія; соціальний статус; спадкові ознаки, темперамент; виховання;

г) усі відповіді правильні.

6.4. Назвіть неправильне положення, що стосується віктимності:

- а) формування віктимності пов'язане лише із проблемами у соціалізації;
- б) індивідуальна віктимність – це набута у процесі життя та діяльності властивість особистості;
- в) напрямом запобігання злочинності, який скорочує віктимність, припиняє віктимізацію на індивідуальному та масовому рівнях, є метод девіктимізації;
- г) детермінантами віктимізації є сукупність явищ і подій, що обумовлюють групову (масову) й індивідуальну віктимність і створюють небезпеку заподіяння злочином шкоди її носіям;
- г) процес перетворення особи чи групи осіб на реальну жертву називається віктимізацією.

6.5. Підвищена здатність особи через моральні і фізичні властивості ставати жертвою злочину за певних обставин називається:

- а) віктимністю;
- б) віктимологією;
- в) віктимізацією;
- г) аутоагресією;
- г) усі відповіді неправильні.

6.6. Назвіть неправильне положення, що стосується віктимологічної профілактики:

- а) систему суб'єктів віктимологічної профілактики становлять правоохоронні органи;
- б) індивідуальна віктимологічна профілактика полягає у виявленні осіб із підвищеною віктимністю і проведенні з ними профілактично-виховних заходів, спрямованих на зниження ризику стати жертвою злочинних посягань;
- в) заходи безпосередньої профілактики спрямовані на особу, яка стала жертвою злочину або перебуває у стані, близькому до «перетворення» в жертву;
- г) об'єктом віктимологічної профілактики є детермінанти злочинності;
- г) загальносоціальний рівень охоплює заходи, пов'язані з вирішенням соціально-економічних і культурно-виховних завдань, спрямованих на усунення чи нейтралізацію факторів, що сприяють процесу віктимізації людей.

6.7. Визначте форму суїциду:

- а) достеменний (коли людина дійсно хоче вбити себе);
- б) афективний (із переважанням емоційного моменту);
- в) демонстративний (самогубство як спосіб привернути увагу до своєї особи);
- г) усі наведені відповіді є правильними;
- г) правильної відповіді немає.

6.8. Назвіть правильне положення, що стосується аутоагресії:

- а) аутоагресія є специфічною формою особистісної активності, спрямованою на завдання шкоди своєму соматичному або психічному здоров'ю;
- б) аутоагресія виявляється у самозвинуваченні, самоприниженні, заподіянні собі тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості;
- в) аутоагресія вважається типовою для депресивних особистостей, а також може бути притаманна людям із мазохістичним характером;
- г) крайньою формою аутоагресії є самогубство;
- г) усі відповіді правильні.

Творчо-аналітичні завдання:

6.9. Працівник торговельної ятки розповідає: «Я вмію визначати, чи людина сумніватиметься у моїх розрахунках. Зазвичай жінки у дорогих шубах добре рахують. Але чоловіки є більш неуважні. Зрозуміло, якщо він півгодини три морквини вибирає, то це не мій «клієнт». Але коли чоловік видихає перегар і просить зважити кілограм бананів і мандаринів, то його можна обважити щонайменше на 300 грам»⁴³.

Які обставини зумовлюють «вибір» потерпілого у наведеній ситуації? Які заходи віктимологічної профілактики можна запропонувати покупцям?

⁴³ Гарькавець О. С. Віктимологія: навч. посібник / С. О. Гарькавець. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. – С. 86–87.

6.10. За статистикою найбільший ризик бути побитим до смерті припадає на перший день кожного нового року. Варто зауважити, що навіть у країнах, де новий рік святкують влітку або в іншу пору року, статистика не змінюється. Найбільше вбивств скоюють 1 січня⁴⁴. Обґрунтуйте таку тенденцію. Розкрийте роль потерпілого у детермінантах учинення злочину.

6.11. 13-річний Райан Патрік Галаган убив себе, не витримавши нападок колишніх друзів, метою яких було довести, що хлопець неправильної орієнтації. Після смерті сина батько виявив листування з дівчиною, яка зустрічалася з Райаном, але розірвала з ним стосунки й оприлюднила його особисті листи. «Завтра я зроблю це, прочитаєте в газеті», – написав Райан тим, хто з нього знущався, а вони відповідали: «Це буде весела розвага!»⁴⁵.

Визначте детермінанти суїцидальної поведінки. Чи можна притягнути «друзів» до відповідальності за «доведення до самогубства»?

6.12. У ранковий час, в одному районі Лос-Анджелеса, пролунав крик відчаю. «Будь ласка, не вбивайте мене!». Це кричала жінка, яка мешкала в жовтому будинку серед новобудов. Багато сусідів чули крик відчаю, але ніхто їй не допоміг. Ба більше, навіть ніхто не зателефонував у поліцію. Одна жінка, яка мешкала поряд, вийшла на балкон, але повернулася, нічого не зробивши. Через 12 годин люди, які приїхали у жовтий дім, виявили, що чотирьох їхніх знайомих було жорстоко вбито, а п'ятьох тяжко поранено. Жертви стікали кров'ю, марно сподіваючись на допомогу⁴⁶.

Розкрийте зміст теорії урбаністичного перевантаження. Здійсніть кримінологічний аналіз наведеної ситуації.

6.13. Стенлі Мілграм відстоював теорію урбаністичного перевантаження, яка полягала у тому, що жителі великих міст більш віктимно вразливі. Обґрунтуйте або спростуйте цей підхід. Наведіть аргументи.

⁴⁴ Довідник цікавих фактів та корисних знань [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dovidka.biz.ua/tsikavi-fakti-pro-zlochini>

⁴⁵ Кібер-булінг: небезпечне віртуальне «биккування» // Media Sapiens [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/kiberbullin_nebezpechne_virtualne_bikuvannya.

⁴⁶ Гарькавець О. С. Віктимологія: навч. посібник / С. О. Гарькавець. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. – С. 17.

6.14. Іван, проходячи вулицею, побачив дим із вікна багатопверхівки. Озираючись навколо, щоб побачити реакцію інших людей, він зрозумів, що люди також помітили це. Втім, усі прохожі лише пасивно спостерігали. Рятувальну службу викликали сусіди, які почули запах диму через 30 хвилин після займання.

Здійсніть кримінологічний аналіз наведеної ситуації. Поясніть бездіяльність очевидців. Розкрийте зміст учення про дифузію відповідальності.

6.15. У кримінологічній літературі виокремлюють такі ознаки жертви сексуального насильства: гіперкомунікативна; нерозбірлива в спілкуванні; егоцентрична; надмірно поступлива; не володіє достатнім досвідом інтимних стосунків. Поясніть наведені ознаки віктимної вразливості жертви.

6.16. Французький король Карл VII (1403–1471) відомий своїми оригінальними судовими вироками. Приміром, «якось двадцятирічна дівчина звинуватила знайомого хлопця у зґвалтуванні. Король наказав хлопцеві заплатити їй відшкодування у розмірів сто золотих флоренів. Тоді це була чимала сума. Задоволена дівчина забрала золото, ні на що не скаржившись, і пішла. Однак король, спостерігаючи за молодою, енергійною, міцної статури дівчиною, засумнівався у правдивості її свідчень. Щоб це перевірити, наказав хлопцеві йти слідом за дівчиною та відібрати у неї мішечок із грошима.

Чекати не довелося довго. Хлопець повернувся й сказав, що йому не вдалося відібрати гроші, позаяк дівчина дуже активно захищала їх.

Король викликав дівчину вдруге і наказав віддати сто флоренів хлопцеві. Пояснив це так: якби ж вона настільки активно захищала свою цноту, то не втратила б її»⁴⁷.

Дайте кримінологічну оцінку ситуації. Розкрийте значення поведінки жертви у створенні кримінологічної обстановки. Що таке винна віктимність?

6.17. За даними МНС, зараз в Україні скоюється приблизно 20 суїцидів на кожні 100 тис. чоловік. Це менше, ніж, наприклад, у економічно благополучних Фінляндії (37/100 тис. населення), Швейцарії

⁴⁷ «Солодкий» гріх і гіркий біль душі. Серія: Шляхом вдосконалення: Книга 2 / упоряд. о. Й. Будаї, ЧСВВ. – Жовква: Місіонер, 2016. – С. 287–288.

(34/100 тис.), Австрії (31/100 тис.), Угорщині (27/100 тис.), Норвегії (24 / 100 тис. населення). Але це на порядок більше, ніж у бідних країнах Африки, Латинської Америки, мусульманських державах⁴⁸. Поясніть таку тенденцію. Назвіть причини суїцидальної поведінки.

6.18. До професійних груп «суїцидальної небезпеки» належать передусім представники вільних професій (художники, музиканти, письменники), а також лікарі, шахтарі та працівники правоохоронних органів. Поясніть таку тенденцію, назвіть детермінанти.

6.19. Найперше, відоме історикам, масове самогубство сталося у Стародавній Греції 2 тисячі років тому, яке було спровоковане вихвалюванням краси померлих. Проте отці церкви припинили цю хвилю. Вони дали слово, що трупи юних самогубць будуть голими вішати на майданах. Дайте оцінку тогочасним заходам протидії суїцидам. Які заходи протидії суїцидам нині могли б бути ефективні?

6.20. Ось уривок із книги Е. Берджеса «Механічний апельсин», що відображає стан головного героя, який перебуває у відчаї: «На обкладинці якоїсь брошури я побачив слово «смерть», хай навіть не окремо, а у фразі «Смерть уряду!» А поруч, мов за велінням долі, лежала ще одна книжечка, на її обкладинці було намальоване відчинене вікно, закликаючи: «Відчини вікно для свіжого повітря, свіжих ідей, нового життя!» І я збагнув, що це порада для мене, тільки так можна все припинити, вистрибнувши з вікна...»⁴⁹. Дайте кримінологічну оцінку ситуації. Чи можуть слова з брошури належати до детермінаційного комплексу суїцидальної поведінки?

6.21. Наведіть декілька прикладів телевізійних програм, спрямованих на віктимологічну профілактику.

6.22. «Сам свою господу стережи, а на сусіда «зłodій» не кажи», «В домі без господарів – зłodію роздолля», «Зłodія стережись, бо відвернувся – і чоґось позбудує». Дайте кримінологічну оцінку прислів'ям. Чи зобов'язує сьогодні закон власника вживати заходів до схоронності свого майна. Як під час призначення покарання може бути врахована «винна» поведінка потерпілого?

⁴⁸ Епідемія самогубств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/ukrayina/epidemiya-samogubstv-ukrayinska-molod-vse-chastishe-zvodit-rahunki-z-zhittyam.html>

⁴⁹ Берджес Е. Механічний апельсин: роман / Е. Берджес; пер. з англ. О. Буценка. – Львів: Кальварія, 2006. – С. 166.

6.23. У 1974–1975 роках американський соціолог Девід Філіпс увів поняття «Ефект або синдром Вертера» (за назвою твору Гете «Страждання молодого Вертера», головний герой якого завершує життя самогубством). Здійснивши низку досліджень, учений дійшов висновку, що одразу після публікації на перших шпальтах газет повідомлення про самогубство, кількість скоєних суїцидів різко збільшується. Причому саме в тих регіонах, де трагічний випадок отримав широкий розголос.

Розкрийте напрями запобігання суїцидам із урахуванням «синдрому Вертера».

6.24. Майже місяць власник хлібного кіоску в Нетішині Хмельницької області терпів дрібні крадіжки, але потім не витримав. Протягом місяця злодій чотири рази обкрадав його кіоск: проникав усередину, пригощався випічкою і запивав її солодким чаєм, приготованим на місці злочину. Кожен раз власник кіоску прощав злодієві дрібні крадіжки, оскільки збиток був мінімальним. Але знахабнілий злодій вирішив не обмежуватися круасанами та чаєм, й прихопив із собою обігрівач і чайник. Тоді господар звернувся по допомогу в поліцію. Злочинцем виявився раніше судимий 36-річний місцевий житель⁵⁰.

Як бездіяльність потерпілих впливає на повторне вчинення злочинів? Чи можна таку пасивну поведінку потерпілих віднести до детермінант злочинності?

6.25. Випишіть із кримінального закону України статті, в диспозиціях яких безпосередньо вказані ознаки віктимної поведінки потерпілих.

6.26. Підготуйте рекомендації батькам щодо зменшення віктимності дітей.

6.27. Підготуйте рекомендації дівчатам щодо віктимно безпечної поведінки:

- у чоловічій компанії;
- на вулиці.

⁵⁰ І в суді буває смішно: найбезглуздіші злочини, позови, протоколи і вирoki [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.racurs.ua/news-85669-i-v-sudi-buvaie-smishno-naybezgluzdish-i-zlochyny-pozovy-protokoly-i-vyroky>

6.28. Проведіть віктимологічний аналіз зазначених прикладів і дайте відповідь на такі питання:

– Чи зробив потерпілий помилки, які підвищили його віктимність?

– Які заходи віктимологічної профілактики могли б бути ефективними в цьому випадку?

А. Мама суворо забороняє Петрикові відкривати двері незнайомим людям.

Дзвінок. Він тихенько підходить до вічка. Там незнайомі хлопці: «Відкривай, ми знаємо, що ти вдома. У вас у квартирі вода протекла. Відкривай, а то в поліцію підемо скаржитися».

Петро сторопів. Як вони довідалися, що він удома? Він відкриває двері й його ударяють у ніс. Від болю течуть сльози. Кров заливає сорочку. «Сиди тихо, а то вб'ємо». Злодії швидко оглянули квартиру, забрали все цінне та пішли⁵¹.

Б. Олеся поверталася додому з роботи близько 18:00, але взимку темніє рано. У під'їзді стояв молодий чоловік. Коли жінка ввійшла, він уважно оглянув її, взяв сумку і сильно смикнув. У сумці була зарплата й Олеся чинила опір. Молодий чоловік щосили вдарив Олесю кулаком й вона знепритомніла. Він забрав сумку.

Тепер Олеся не носить гроші в сумці. Вона пошила потаємні кишені у спідниці⁵².

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Положення Всесвітньої медичної асоціації «Про підліткові суїциди» від 1 листопада 1991 року.

Література

1. Корягіна А. М. Вплив взаємовідносин жертви та злочинця на виникнення, розвиток та наслідки злочину: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримін. право та кримінологія; кримін.-викон. право» / А. М. Корягіна; Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.
2. Романов С. Ю. Щодо поняття віктимологічної профілактики злочинів у кримінології / С. Ю. Романов // Право і безпека. – 2002. – № 4. – С. 147–150.

⁵¹ Иншаков С. М. Криминология: практикум. – М.: Юриспруденция, 2003. – С. 100.

⁵² Там само.

Розділ 7

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ

Тестові завдання:

7.1. Злочини якого виду переважають у загальній структурі злочинності неповнолітніх:

- а) насильницькі;
- б) корисливі;
- в) злочини, пов'язані з обігом наркотичних засобів;
- г) хуліганство;
- г) правильної відповіді немає.

7.2. У якій відповіді неправильно вказана ознака, що характеризує злочинність неповнолітніх:

- а) у загальній структурі злочинності неповнолітніх переважають корисливі злочини;
- б) переважає груповий характер учинення злочинів;
- в) більшість злочинів учиняється спільно з дорослими;
- г) у сільській місцевості неповнолітні скоюють злочини втричі частіше, ніж у містах;
- г) кількість злочинів, учинених неповнолітніми, становить у середньому 5%.

7.3. У якій відповіді вказана ознака, що характеризує злочинність неповнолітніх:

- а) у загальній структурі злочинності неповнолітніх переважають насильницько-корисливі злочини;
- б) переважає груповий характер учинення злочинів;
- в) більшість злочинів скоюється одноособово;
- г) у сільській місцевості неповнолітні вчиняють злочини втричі частіше, ніж у містах;
- г) кількість злочинів, учинених неповнолітніми, становить у середньому 15%.

7.4. У якій відповіді неправильно вказана ознака кримінологічного портрета неповнолітнього правопорушника:

- а) переважають особи чоловічої статті;
- б) вік 14–15 років;

- в) учень загальноосвітнього закладу;
- г) виховується у неповній або неблагополучній родині;
- г) поведінка характеризується антигромадськими діями (жебрацтво, втеча з родини тощо).

7.5. У якій відповіді правильно вказана ознака кримінологічного портрета неповнолітнього правопорушника:

- а) особа жіночої статті;
- б) вік 14–15 років;
- в) злочин, учинений у стані алкогольного сп'яніння;
- г) навчається у вищому навчальному закладі;
- г) поведінка не характеризується антигромадськими діями (жебрацтво, втеча з родини тощо).

7.6. Який середній відсоток злочинів, учинених неповнолітніми спільно з дорослими:

- а) 5%;
- б) 10%;
- в) 25%;
- г) 35%;
- г) 60%.

7.7. Кількість злочинів, учинених неповнолітніми, від загальної кількості злочинів становить у середньому:

- а) 5%;
- б) 10%;
- в) 15%;
- г) 20%;
- г) 25%.

7.8. Питома вага неповнолітніх злочинців від загальної кількості осіб, що скоїли злочин, становить:

- а) 5%;
- б) 8%;
- в) 15%;
- г) 20%;
- г) 25%.

7.9. До детермінант злочинності неповнолітніх належить (вказіть правильну відповідь):

- а) безнаглядність і відсутність належного контролю з боку відповідних служб й органів, а також сім'ї за поведінкою, зв'язками та характером того, як підліток проводить час;

- б) недоліки у роботі загальноосвітніх шкіл і професійно-технічних училищ;
- в) недоліки у системі правового виховання підлітків;
- г) недоліки у системі організації працевлаштування неповнолітніх;
- г) усі відповіді правильні.

7.10. Злочинність неповнолітніх охоплює кримінальну активність дітей віком від:

- а) 11 до 18 років;
- б) 11 до 16 років;
- в) 14 до 18 років;
- г) 16 до 18 років;
- г) 14 до 16 років.

7.11. Які особливості психіки особи неповнолітнього злочинця (вказіть правильну відповідь):

- а) підвищена навіюваність;
- б) не сформованість життєвих орієнтацій;
- в) юнацький негативізм;
- г) наслідування;
- г) усі відповіді правильні.

7.12. Які риси морально-психологічної й емоційно-вольової сфери зазвичай характерні для неповнолітніх:

- а) скептичність і байдужість до інших;
- б) емоційна нестійкість;
- в) низький самоконтроль;
- г) гіперзбудженість;
- г) усі відповіді правильні.

7.13. Назвіть неправильне положення, що стосується злочинності неповнолітніх:

- а) понад 70% неповнолітніх осіб учиняють злочини у складі груп, зокрема за участю дорослих;
- б) найчастіше неповнолітні скоюють такі види злочинів: крадіжки, грабежі, розбої, хуліганство, незаконне заволодіння транспортними засобами, згвалтування, злочини у сфері обігу наркотичних засобів;

в) у 80% випадків злочинам передуює девіантна поведінка: вживання алкоголю, наркотиків, ранні сексуальні стосунки, вияви вандалізму;

г) злочинність неповнолітніх – це система злочинів, які скоюють особи віком від 11 до 18 років;

г) злочинність неповнолітніх – це система злочинів, які вчиняють особи віком від 14 до 18 років.

Творчо-аналітичні завдання:

7.14. У процесі опитування, проведеного Т. Е. Караєвим, 60% неповнолітніх злочинців зазначили, що їм чи їхнім друзям відомі приклади безкарних злочинів⁵³. Назвіть основні причини злочинності неповнолітніх. Сподівання на безкарність – це причина чи умова злочинності неповнолітніх? Які причини безкарності суспільно небезпечних діянь неповнолітніх?

7.15. Легендарний законодавець Спарти Літург видав закон, який забороняв молодятam під страхом тяжкого покарання вживати міцні спиртні напої у день весілля. Поясніть спрямованість закону. Чи може такий захід протидіяти злочинності?

7.16. Від багатьох дітей можна почути фразу: «Я нікому не потрібен». Це є проблемою багатих та сімей із середнім достатком. Батьки перебувають за кордоном, у відрядженнях, а свою дитину залишають на няньку, яка батьків замінити не може. Дитина ж прагне зробити хоч щось, аби на неї звернули увагу: спершу одягається не як усі, далі приходиться додому п'яною, сподіваючись, що її помітять... Потім у підлітка з'являється сумнівна компанія і так далі⁵⁴. Прокоментуйте уривок із інтерв'ю. Розкрийте значення сім'ї у запобіганні злочинності неповнолітніх.

7.17. В. Сухомлинський стверджував, що дитина, яка виховується в атмосфері знецінення людини, відчуває, що вона –

⁵³ Караев Т. Э. Проблемы борьбы с преступностью в Азербайджанской Республике / Т. Э. Караев; науч. ред. Х. Д. Аликерев. – Баку: Элм, 1992. – С. 102.

⁵⁴ Лазаренко О. Якщо дитина йде на злочин – майже завжди винні батьки: інтерв'ю / О. Лазаренко // Інформагенство FORUM [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://for-ua.com>

пилинка у вихорі долі, й легковажно ставиться і до своєї долі, і до чужої, вона знеособлюється та спустошується. Чи це є психологічною причиною злочинності? Обґрунтуйте свою думку. Запропонуйте заходи, спрямовані на утвердження цінності людини, на рівні сім'ї, школи, держави.

7.18. Англійський соціолог Х. Вільсон провела експеримент, у результаті якого встановлено: рівень правопорушень підлітків із сімей із слабким батьківським контролем у 7 разів більший, ніж із «суворим». Водночас кількість правопорушень, учинених підлітками із родин з тяжким соціальним становищем, була у 3 рази більшою. Визначте роль сім'ї у запобіганні злочинності неповнолітніх. Запропонуйте заходи запобігання на цьому рівні.

7.19. Зі слів американського психолога Альберта Бандури, «навіть одна телевізійна модель поведінки може стати предметом наслідування мільйонів»⁵⁵. Обґрунтуйте вплив засобів масової інформації на поведінку неповнолітніх. Подивіться відеоролик «Вплив телевізора на дітей» ([Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=ckXAULsG-qI&t=6s>). Як протидіяти такому впливу? Запропонуйте конкретні заходи.

7.20. За даними соціологічного опитування Центру науково-освітніх інновацій та моніторингу, проведеного у 2012 р., лідерство в засобах масової інформації, якими користуються підлітки, належить Інтернету. Майже 93% опитаних респондентів зазначили, що Інтернет є для них найцікавішим засобом. Окрім того, доволі вагоме місце посідає телебачення. Інформацією ж для підлітків є спілкування у соцмережах, відвідування чатів і форумів, чому віддає перевагу 64% підлітків на дозвіллі. Далі йде перегляд фільмів, прослуховування музики, гра у комп'ютерні ігри. Водночас 2,4% підлітків зізналися, що відвідують сайти для дорослих. Третина школярів мають вияви комп'ютерної залежності. Друковані засоби масової інформації і радіо практично сучасними молодими людьми у віці 13–16 років не розглядаються як джерело інформації. Відповідно – це 3,5% і 3,2%⁵⁶.

⁵⁵ Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2011 року) / С. Ю. Аксьонова, М. Ю. Варбан, О. А. Васильєв та ін. – К., 2012. – С. 51.

⁵⁶ Державна доповідь про становище дітей в Україні (за підсумками 2011 року) / С. Ю. Аксьонова, М. Ю. Варбан, О. А. Васильєв та ін. – К., 2012. – С. 50.

Дайте кримінологічну характеристику даних. Як така зацікавленість неповнолітніх може впливати на вибір їхньої поведінки. Запропонуйте шляхи зміни напряму інтересів неповнолітніх до інших джерел інформації (книг, навчально-пізнавальних сайтів тощо).

7.21. «Хто щадить різки, ненавидить сина, хто ж його любить, той завчасу карає» (Приповідки 13:24, Старий Завіт). Проаналізуйте пораду Святого Письма. Чи узгоджується вона із законодавчими положеннями. Висловіть своє бачення стосовно правильного виховання дітей як заходу запобігання злочинності.

7.22. Народна мудрість твердить: «Доки деревце молоде, його можна виправити», «Нагинай гілляку, поки молода». Наведіть передбачену законодавством систему заходів кримінально-правового характеру, що можуть застосовуватися до неповнолітніх. Оцініть їх ефективність.

7.23. «З тигренят тигри виростають» (народна мудрість). Чи відображає прислів'я кримінологічну характеристику злочинності неповнолітніх в Україні? Який відсоток повторного вчинення злочинів серед осіб, які скоїли перший злочин, будучи неповнолітніми?

7.24. У кримінологічній літературі стверджуються, що у стані алкогольного сп'яніння неповнолітніми вчиняється до 90% насильницьких і до 70% корисливих злочинів, серед яких найпоширенішими є крадіжки приватного майна (38%), грабежі (16%), розбійні напади (12%), хуліганство (12%), незаконне заволодіння транспортним засобом (5%), шахрайство і вимагання (4,5%)⁵⁷. Зробіть висновки про місце стану сп'яніння серед детермінант злочинності неповнолітніх. Запропонуйте заходи протидії у цьому напрямі.

7.25. А. І. Долгова зазначає, що злочинна поведінка не залежить безпосередньо від таких чинників, як освіта, кваліфікація батьків, повноцінність сім'ї. Вони набувають значення у зв'язку з соціально-психологічною атмосферою сім'ї, етичними і правови-

⁵⁷ Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн.: кн. 2 Кримінологічна характеристика запобігання окремим видам злочинів / А. П. Закалюк. – К.: Ін Юре, 2007. – С.477.

ми поглядами, установками, ціннісними орієнтаціями, поведінкою батьків та інших членів сім'ї⁵⁸. Обґрунтуйте або спростуйте наведену позицію. Висловіть своє бачення ролі сім'ї як фактора злочинності неповнолітніх.

7.26. Середучнів і студентів є популярним поширення відео- та фотозображень за допомогою мобільних телефонів, чатів, інтернет-сайтів із насильницьким та аморальним змістом: побиття однолітків, статеві акти, різноманітні форми приниження, так званого булінгу (англ. *bullying*, від *bully* – хуліган, забіяка, грубіян, гвалтівник). Це поняття означає залякування, фізичний або психологічний терор стосовно особистості з боку групи дітей, молоді, спрямований на те, щоб викликати в неї страх і підкорити її собі⁵⁹. Запропонуйте шляхи захисту неповнолітніх у інформаційному просторі.

7.27. У кримінологічній, психологічній, педагогічній літературі підкреслюється зв'язок між недоліками в системі функціонування школи та злочинністю неповнолітніх⁶⁰. Вкажіть такі недоліки. Яка роль школи у детермінації злочинності неповнолітніх? Запропонуйте заходи протидії злочинності на рівні школи.

Нормативно-правові акти

1. Про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх: Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи від 17 вересня 1987 року № R (87) 20.
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року, ратифікована Постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 року № 789-XII.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.

⁵⁸ Долгова А. И. Социально-психологические аспекты преступности несовершеннолетних / А. И. Долгова. – М., 1981. – С. 48.

⁵⁹ Куницький В. В. Захист неповнолітніх в інформаційному просторі як об'єкт гуманітарної експертизи: український та зарубіжний досвід / В. В. Куницький // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Kunitskiy.pdf>

⁶⁰ Хольст Б. Криминология: основные проблемы / Б. Хольст; пер. с польск. В. М. Когана; М. Фицула; под ред. Н. А. Стручкова. – М.: Юридическая литература, 1980. – С. 114.

5. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей: Закон України від 24 січня 1995 № 20/95-ВР.
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III.
7. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закон України від 2 червня 2005 року № 2623-IV.
8. Положення про загальноосвітню школу соціальної реабілітації: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 року № 859.
9. Положення про професійне училище соціальної реабілітації: Постанова Кабінету Міністрів України від 13 жовтня 1993 року № 859.
10. Про проблему бездомних громадян та безпритульних дітей і шляхи її подолання: Постанова Верховної Ради України від 17 квітня 2003 року № 730-IV.
11. Про затвердження положень про спостережні комісії та піклувальні ради при спеціальних виховних установах: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2004 року № 429
12. Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні: Указ Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011.
13. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 № 501/2015.
14. Типове положення про батьківський комітет при виховній колонії: Наказ ДДУПВП від 28 січня 2004 року № 20.
15. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 2.
16. Про затвердження Методичних рекомендацій із соціальної роботи з неповнолітніми, які вчинили правопорушення: Наказ Міністерства соціальної політики України від 20 жовтня 2015 року № 1019.
17. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 14 квітня 2004 № 5.

Література

1. Кримінологічна характеристика злочинів проти життя та здоров'я особи, що вчиняються неповнолітніми: монографія / В. В. Голіна, В. П. Ємелянов, С. Ю. Лукашевич та ін.; за ред. В. В. Голіни. – Х.: Кроссруд, 2007. – 156 с.
2. Юзікова Н. С. Суспільство і злочинність неповнолітніх у розрізі епох (від Давнини і Середньовіччя до XXI століття): монографія / Н. С. Юзікова. – Дніпропетровськ: ЛІРА, 2015. – 328 с.
3. Дідківська Г. В. Криміногенність сім'ї як фактор злочинності неповнолітніх: монографія / Г. В. Дідківська. – К.: Центр учбов. л-ри, 2016. – 204 с.

Розділ 8

ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНА КОРИСЛИВА ЗЛОЧИННІСТЬ

Тестові завдання:

8.1. Яка кількість корисливої злочинності у загальній структурі злочинності:

- а) 10–15%;
- б) 20–30%;
- в) приблизно 40%;
- г) близько 50%;
- г) понад 60%.

8.2. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінологічного портрета осіб, котрі вчинили корисливі злочини:

- а) чоловіки;
- б) зазвичай – це особи, старші 40-ка років;
- в) низький рівень освіти;
- г) лише незначна частина злочинців мають постійну роботу та доходи;
- г) у всіх відповідях вказано правильні ознаки.

8.3. У якій відповіді зазначено неправильну кримінологічну ознаку розбою:

- а) 80% – учиняють у містах;
- б) скоюють переважно із застосуванням психічного насильства;
- в) учиняють зазвичай чоловіки;
- г) скоюють особи віком 18–29 років;
- г) у всіх відповідях наведено неправильні кримінологічні ознаки розбою.

8.4. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінологічного портрета корисливого злочинця:

- а) чоловіки (90–95%);
- б) особи віком 35–40 років;
- в) низький рівень освіти правопорушників (90% – неповна середня, середня або спеціальна середня освіта);
- г) зазвичай злочинці не мають постійної роботи та доходів;
- г) усі наведені ознаки правильні.

8.5. У якій відповіді правильно зазначено ознаку кримінологічного портрета квартирного злодія:

- а) особи віком 25–40 років;
- б) злочинці не мають роботи, яка б давала змогу гідно утримувати сім'ю;
- в) працездатні особи;
- г) учиняють крадіжку задля задоволення нагальних матеріальних потреб;
- д) усі зазначені ознаки правильні.

Творчо-аналітичні завдання:

8.6. Відомий шахрай ХХ ст. Віктор Люстіг, який зумів 1925 року продати «демонтовану» Ейфелову вежу, сформулював такі заповіді шахрая:

- а) будь терпеливим і уважним слухачем;
- б) вивчай політичні переконання й моральні принципи об'єкта – хай у тебе будуть ті ж принципи, що й у нього;
- в) ніколи не лізь у душу людині – настане час, і вона сама все розповість;
- г) ніколи не вихваляйся – твоя значущість і виразність повинна бути помітна навіть дурню;
- д) що наймовірніший проект, то більше він привертає уваги⁶¹.

На основі «принципів діяльності» шахрая сформулюйте його психологічний портрет. Запропонуйте заходи віктимологічної профілактики.

8.7. Як стверджують кримінологи, найбільші обсяги корисливої злочинності на сході й у столичному регіоні України, а також півдні (2001–2009 роки)⁶². Поясніть таку тенденцію. Назвіть детермінанти.

8.8. «Пік» кишенькових крадіжок припадає на кінець кожного місяця, на передсвяткові дні, квітень-травень, вересень-жовтень. Поясніть таку тенденцію. Назвіть детермінанти.

⁶¹ Гарькавець О. С. Віктимологія: навч. посібник / О. С. Гарькавець. – Луганськ: Видавництво СНУ ім. В. Даля, 2006. – С. 84.

⁶² Головін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б. М. Головін. – Х.: Право, 2011. – С. 67.

8.9. Ч. Беккарія стверджував, що крадіжка переважно є злочином бідності та розпачу⁶³. Оцініть висловлену позицію з урахуванням сучасних детермінант корисливої злочинності.

8.10. «До злодія не ставляться з презирством, якщо вкрав, щоб попоїсти, коли був голодний» (Приповідки 6:30, Старий Завіт). До якого типу злочинців можна віднести особу у випадку вчинення злочину за описаних у Святому Письмі обставин. Як чинне кримінальне законодавство враховує мотив скоєння злочину?

8.11. Книги Виходу 20, 21 Старого Заповіту передбачали такі види покарань за викрадення: крадіжка вола, вівці (покарання – за вола – 5 шт. великої худоби, за вівцю – 4 шт. дрібної худоби), крадіжка осла, ягняти (покарання – відшкодування 2 кратної вартості викраденого), крадіжка срібла, посуду, одягу (покарання – відшкодування 2 кратної вартості викраденого).

Як Ви оцінюєте доцільність застосування кратності покарання до вартості викраденого? Чи дотримується сьогодні законодавець такого принципу? Свою думку обґрунтуйте, посилаючись на норми КК України.

8.12. Кримінологи стверджують, що у понад третині випадків батькам неповнолітніх злочинців були відомі факти корисливо вмотивованих протиправних дій своїх дітей, однак жодних заходів для їх припинення вони не вживали⁶⁴. Крім того, 15% батьків і 13% близьких родичів злочинців, які скоювали корисливо насильницькі злочини, мали судимість, приносили додому викрадені речі⁶⁵.

Запропонуйте заходи протидії корисливій злочинності на мікрорівні (рівні сім'ї).

8.13. Нижче подано окремі прислів'я про злодіїв. Чи відображає народна мудрість кримінологічні особливості загальнокримінальної корисливої злочинності в Україні. Думку обґрунтуйте та доведіть.

- Злодії не сіють, не жнуть, а нічного часу ждуть.
- Темна ніч – рідна мати злодію.

⁶³ Беккарія Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккария; пер. с итал. – К.: Ин Юре, 2014. – С. 147.

⁶⁴ Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б. М. Головкін. – Х.: Право, 2011. – С. 264.

⁶⁵ Там само. – С. 263.

- Для злодія нема ні дня, ні ночі: краде коли захоче.
- Коло нори й лисиця на полювання не ходять.
- У злодіїв сто умів.
- Злодій любить галасливий базар.
- Голодний собака хліб краде.
- Удень лагідний, що й годі, а уночі – перший злодій.

8.14. «Скелю травною притрусить і продасть як копицю сіна» – твердить народна мудрість. Які особливості кримінологічного портрета шахрая. Які психологічні, соціальні якості, вміння вирізняють шахраїв від інших корисливих злочинців. Проаналізуйте статистичні дані стосовно шахрайства за попередні два календарні роки. З'ясуйте динаміку.

8.15. Дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я свідчать, що українська молодь посідає одне з перших місць у світі в рейтингу споживання алкоголю серед дітей і молоді, 40% із яких вживають спиртні напої принаймні раз на місяць⁶⁶. Як така тенденція може впливати на рівень злочинності загалом та корисливої зокрема.

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
3. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 10.

Література

1. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б. М. Головкін. – Х.: Право, 2011. – 431 с.
2. Тацій М. С. Кримінологічний аналіз агресивної корисливо-насильницької злочинності та запобігання їй: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / М. С. Тацій. – Х., 2011. – 20 с.
3. Ігнатов О. М. Протидія загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні: монографія / О. М. Ігнатов. – Х.: Диска Плюс, 2013. – 649 с.

⁶⁶ Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання: монографія / Б. М. Головкін. – Х.: Право, 2011. – С. 260.

Розділ 9

НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ

Тестові завдання:

9.1. Насильницькі злочини у загальній структурі злочинності у середньому становлять:

- а) 5–10%;
- б) 10–15%;
- в) 20%;
- г) 25%;
- г) 40%.

9.2. У якій відповіді неправильно вказано кримінологічну ознаку зґвалтування як виду насильницької злочинності:

- а) показники в містах значно вищі, ніж у селах;
- б) сезонний характер (травень-вересень);
- в) найбільш висока злочинність неповнолітніх;
- г) переважно злочини вчиняють у стані сп'яніння;
- г) у всіх відповідях вказано неправильні ознаки.

9.3. У якій відповіді неправильно вказано кримінологічну ознаку загальнокримінальної насильницької злочинності:

- а) переважно злочини цієї категорії вчиняють у стані сп'яніння;
- б) більшість убивств скоюється групою осіб;
- в) насильство зазвичай адресно спрямоване (персоніфікація насильства);
- г) близько 40% осіб, які вчиняють насильницькі злочини, мають психічні аномалії;
- г) у всіх відповідях вказано неправильні ознаки.

9.4. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінологічного портрета осіб – насильників у сфері сімейно-побутових відноси:

- а) чоловіки;
- б) неодружені;
- в) з середньою освітою;

- г) зазнали агресії в дитинстві;
- г) у всіх відповідях зазначено неправильні ознаки.

9.5. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінально-правового поняття «насильство»:

- а) це активна поведінка – дія;
- б) полягає у застосуванні сили до іншої особи;
- в) виражається лише у фізичному впливі на потерпілого;
- г) такий вплив на організм іншої людини завжди протиправний;
- г) насильство застосовується умисно або необережно.

9.6. У якій відповіді правильно вказано ознаку насильницької злочинності у сфері сімейно-побутових відносин:

- а) топографічно найчастіше вчиняється на вулиці;
- б) переважно скоюється вранці;
- в) більше половини вчиняється у вихідні, святкові та передсвяткові дні, під час відпустки;
- г) зазвичай тілесні ушкодження заподіюються вогнепальною зброєю;
- г) серед потерпілих переважають особи 30–40 років.

9.7. Народна мудрість твердить: «Дружба з дурнем – небезпека для життя». Яка в середньому кількість з-поміж усіх насильників осіб із психічними аномаліями:

- а) до 5%;
- б) до 10%;
- в) до 20%;
- г) до 40%;
- г) понад 60%.

9.8. Прислів'я твердить: «Тримайся за п'ять кроків від бугая, за сім – від слона, а за тридцять – від п'яного». Яка кількість осіб-насильників, які вчиняють посягання у стані сп'яніння:

- а) до 5%;
- б) до 10%;
- в) до 20%;
- г) до 40%;
- г) понад 50%.

9.9. Який злочин не входить до структури насильницької злочинності:

- а) згвалтування;
- б) грабіж;
- в) убивство;
- г) умисне легке тілесне ушкодження;
- г) усі відповіді неправильні.

9.10. Різновидом насильства в сім'ї є:

- а) фізичне;
- б) психічне;
- в) сексуальне;
- г) економічне;
- г) усі відповіді правильні.

9.11. Назвіть правильне положення, що стосується поняття «насильство»:

- а) будь-які дії, спрямовані на заподіяння шкоди самому собі, можуть бути оцінені як насильство;
- б) необережне заподіяння фізичної шкоди можна вважати насильством;
- в) тиск на психіку іншої людини, який виявляється у завданні словесних образ, погроз, залякуванні, переслідуванні, розглядається як насильство;
- г) насильство виявляється у формі активної та пасивної поведінки особи;
- г) усі відповіді правильні.

9.12. Назвіть неправильне положення, що стосується насильницької злочинності:

- а) найпоширенішою психічною аномалією серед насильницьких злочинців є хронічний алкоголізм;
- б) умисне позбавлення людини права на житло, їжу, одяг, коштів й інше майно належить до економічного насильства;
- в) у період 2009–2014 років серед засуджених за насильницькі злочини переважали чоловіки: їх було 89,07, а відсоток засуджених жінок становив відповідно 11,93%;
- г) насильницька злочинність охоплює діяння, в яких насильство є одним з елементів злочинної мотивації;
- г) психічне насильство може виражатись у завданні ударів, побоїв, поранень, іншому впливі на зовнішні покрови тіла людини

за допомогою фізичної сили, холодної чи вогнепальної зброї або інших предметів, рідин, речовин.

9.13. До обставин, що формують агресивну насильницьку спрямованість особистості в підлітковому віці, належать:

- а) обстановка в родині, що формує схильність до вирішення конфліктів, застосовуючи насильство;
- б) деморалізуючий вплив найближчого побутового оточення за місцем проживання, роботи, навчання;
- в) жорстокість стосовно людей, тварин;
- г) групові бійки, побиття;
- ґ) усі відповіді правильні.

9.14. Кримінологічні дослідження свідчать, що серед рис у дітей, які могли б указувати на потенційного серійного вбивцю, є:

- а) підпалювання речей;
- б) зоосадизм;
- в) тривалий енурез;
- г) усі зазначені відповіді є правильними;
- ґ) правильної відповіді немає.

9.15. Назвіть типи серійних убивць:

- а) гедоністи – вбивці, які скоювали злочин для отримання задоволення і сексуального, і садистського тощо;
- б) візійонери – вбивці, які страждають на психічні захворювання (зазвичай шизофренію), вбивці з клінічним маренням і галюцинаціями;
- в) місіонери – вбивці, що вважають себе месниками, вірять, що їх убивства виправдані, тому що вони позбавляють суспільство від «бруду»;
- г) владолуби – вбивці, які самостверджуються за рахунок безпорадної жертви;
- ґ) усі відповіді правильні.

9.16. Вітчизняні кримінологічні дослідження свідчать, що насильницька злочинність осіб із психічними аномаліями в структурі насильницької злочинності становить понад:

- а) 15%;
- б) 27%;

- в) 30%;
- г) 37%;
- г) 50%.

9.17. Назвіть неправильне положення, що стосується насильницької злочинності осіб із психічними аномаліями:

а) наукою не доведено стовідсоткової залежності між наявністю в особи будь-якого із психічних захворювань як причини й обов'язкового вчинення нею певного злочину як наслідку;

б) патопсихологічні детермінанти у формі психічних аномалій набувають значення при несприятливому впливі середовища і певною мірою визначають схильність до злочинної поведінки;

в) злочинній поведінці сприяють не психічні аномалії як такі, а соціально-психологічні риси особи, які формуються під їхнім впливом;

г) психічними аномаліями є психопатії, хронічний алкоголізм, наркоманія, олігофренія;

г) психічними аномаліями є всі розлади психічної діяльності, які виключають осудність особи.

Творчо-аналітичні завдання:

9.18. О. І. Бугера за результатами аналізу фільмів, які демонструвалися на п'ятьох центральних телеканалах України протягом 3 місяців 2004 року, встановила, що з 38 фільмів лише 12 не містили сцен насильства. Водночас в одному фільмі було приблизно сім таких сцен⁶⁷. Визначте детермінанти насильницької злочинності. Вплив засобів масової інформації – це умова, причина насильницької злочинності чи корелянта. Сформулюйте заходи протидії у цьому напрямку.

9.19. Проаналізуйте Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 року. Оцініть дієвість запропонованих законодавцем заходів. Сформулюйте свої заходи запобігання насильству в сім'ї.

⁶⁷ Бугера О. І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинів серед неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». – К., 2006. – С. 8–12.

9.20. Згвалтування як насильницький злочин має сезонний характер (травень-вересень). Поясніть таку тенденцію. Назвіть умови й причини.

9.21. Щодо кримінологічної характеристики згвалтування – то найбільш висока злочинність серед неповнолітніх (16–17 років). Після 32 років учиняється лише десята частина скоєних злочинів. Поясніть таку тенденцію. Запропонуйте шляхи запобігання вчиненню згвалтувань неповнолітніми.

9.22. Ч. Беккарія стверджував, що людина буває жорстокою, якщо це викликано її особистим інтересом, страхом або ненавистю⁶⁸. Обґрунтуйте або спростуйте наведену позицію. Чи узгоджується такий підхід із сучасним трактуванням детермінант насильницької злочинності.

9.23. Е. Феррі та Р. Гарофало описали образ убивць. Зокрема було помічено, що вони вирізняються скляними, холодними очима, які налиті кров'ю, великим, часто орлиним, загнутим униз носом, розвинутими скулами. Обґрунтуйте, як описані фізіологічні особливості можуть бути пов'язані із учиненням саме цього виду насильницького злочину.

9.24. «Вино – зрадливе, п'янкі напої – буйні, кожен, хто кружляє їх, нерозумний» (Приповідки 20:1, Старий Завіт). Проаналізуйте стан насильницької злочинності, вчиненої у стані сп'яніння. Зробіть висновки про місце стану сп'яніння серед детермінант насильницької злочинності.

9.25. Генрі Лі Лукас – відомий американський серійний убивця, який орудував у 60–80 роках ХХ ст. у декількох штатах⁶⁹. Серед доведених убивств – 11, проте точна кількість жертв не відома, оскільки Лукас зізнався більше, ніж у 300 убивствах.

⁶⁸ Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа; пер. с итал. – К.: Ин Юре, 2014. – С. 115.

⁶⁹ Серийные маньяки убийцы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ipsih.com/post/195_Genri-Li-Lyukas.html

Наведемо окремі дані з його біографії. Мати Лукаса, яка була повією, знущалася над ним. У дитинстві майбутній серійний убивця зазнав не тільки морального, а й сексуального насильства, а через те, що матір одягала Лукаса як дівчинку та заплітала його волосся, він не міг визначитися зі своєю статевою приналежністю.

Перше вбивство Лукас скоїв у 1951 році, за яким слідувало ще декілька вбивств. У 1960 році його засудили на 40 років, через рік його помістили в психіатричну лікарню. У 1970 році його виписали, хоча він чинив опір, кажучи, що знову вбиватиме. Однак до його слів ніхто не прислухався. Лукас знову почав убивати, з ним діють спільники – Оттіс Тул і Тула Фріда Пауелл. Лукас і Тул вступають у сатанинську громаду, перебуваючи в якій вчинили ще серію жорстоких убивств. Серійний убивця остаточно потрапляє до в'язниці лише у 1983 році, де через вісімнадцять років помер.

Складіть кримінологічний портрет Генрі Лі Лукаса. До якого типу злочинців він належить. Обґрунтуйте детермінанти злочинної діяльності Лукаса.

9.26. Серед потерпілих від сімейно-побутового насильства: 18% – особи пенсійного віку; 10,1% – неповнолітні; 53,3% – малолітні. Поясніть таку тенденцію. Які заходи віктимологічної профілактики можна запропонувати?

9.27. У сучасній кримінологічній науці є різні класифікації насильницьких злочинів. Проаналізуйте їх.

9.28. Наведіть приклади, де насильство є:

- мотивом учинення злочинів;
- способом скоєння злочинів.

9.29. Проаналізуйте структуру злочинності стосовно злочинів проти життя та здоров'я особи в період 2013–2016 рр. Які злочини є найпоширенішими, і за якими статтями не зареєстровано жодного злочину.

9.30. У структурі злочинності стосовно злочинів проти життя та здоров'я особи в період 2009–2013 рр. обліковано умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України) у: 2009 р. – 1 516 злочинів; 2012 – 1 049 злочинів; у 2013 – 50 018 злочинів. Проаналізуйте динаміку вчинення умисного легкого тілесного ушкодження за цей

період. Поясніть різке збільшення вчинення злочину, передбаченого ст. 125 КК України у 2013 р. Які фактори впливають на динаміку насильницької злочинності?

9.31. Олігофренів серед гвалтівників удвічі більше, ніж серед убивць, злодіїв і грабіжників⁷⁰. Поясніть велику кількість олігофренів серед гвалтівників. Проаналізуйте залежність між характером психічного захворювання та злочином. Яка роль психічних аномалій у детермінації насильницької злочинності?

9.32. Проаналізуйте цитату із «Енциклопедії серійних вбивств»: «Зовні серійний вбивця може виглядати цілком звичайною людиною – хорошим працівником, товариським сусідом, добропорядним громадянином. Але думки його божевільні, фантазії кричаві». Наведіть приклади таких серійних убивць.

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
3. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 року № 2789-III.
4. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015.
5. Про затвердження плану заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!» на період до 2015 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 грудня 2010 року № 2154-р.
6. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії структурних підрозділів, відповідальних за реалізацію державної політики щодо попередження насильства в сім'ї, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ Мінсім'ямолодьспорт України, МВС України від 7 вересня 2009 року № 3131/386.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації проходження корекційних програм особами, які вчиняють насильство в сім'ї: Наказ Міністерства соціальної політики України 8 травня 2014 року № 281.

⁷⁰ Антонян Ю. М. Особенности личности сексуального преступника / Ю. М. Антонян, М. И. Могачев // Преступность и общество. Сбор.

8. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення: Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерство внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України від 19 серпня 2014 року № 564/836/945/577.
9. Про затвердження Методичних рекомендацій до корекційних програм для осіб, які вчиняють насильство в сім'ї: Наказ Міністерства соціальної політики України від 29 жовтня 2014 року № 838.
10. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства соціальної політики України від 31 березня 2016 року № 318.
11. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги кризового та екстреного втручання: Наказ Міністерства соціальної політики України від 1 липня 2016 року № 716.

Література

1. Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством: монографія / О. М. Джужа. – К.: Атіка, 2009. – 240 с.
2. Гумін О. М. Кримінально-насильницька поведінка проти особи: монографія / О. М. Гумін. – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – 360 с.
3. Йосипів А. О. Детермінанти насильницької злочинності та протидія їй органами внутрішніх справ: монографія / А. О. Йосипів. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 276 с.
4. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця: вітчизняний та зарубіжний досвід вивчення: монографія / С. А. Шалгунова; Міністерство внутрішніх справ України, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ: Ліра ЛТД, 2011. – 471 с.
5. Блага А. Б. Насильство в сім'ї: кримінологічний вимір, детермінація, запобігання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук. – Х., 2014. – 36 с.
6. Шалгунова С. Детермінація кримінального насильства та його соціальні умови / С. Шалгунова // Юридична Україна: щомісячний правовий часопис. – 2011. – № 2. – С. 104–111.

Розділ 10

РЕЦИДИВНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Тестові завдання:

10.1. У якій відповіді неправильно вказано вид пробації:

- а) досудова;
- б) судова;
- в) наглядова;
- г) пенітенціарна;
- ґ) у всіх відповідях.

10.2. У якій відповіді неправильно вказано суб'єктів, до яких може застосовуватися наглядова пробація:

- а) засуджені до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- б) засуджені до громадських робіт;
- в) засуджені до виправних робіт;
- г) особи, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт;
- ґ) особи, засуджені до арешту.

10.3. Топографічно рецидивна злочинність найпоширеніша:

- а) у житлових приміщеннях;
- б) в підприємствах, установах, організаціях;
- в) на вулиці;
- г) у громадських місцях;
- ґ) у транспорті.

10.4. У якій відповіді правильно вказано ознаку кримінологічного портрета злочинця-рецидивіста:

- а) особа жіночої статі;
- б) вік – після 40 років;
- в) вища освіта;
- г) наявність постійної роботи;
- ґ) неодружена особа.

10.5. Пробація, яка полягає у підготовці осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового та побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання, називається:

- а) досудова;
- б) судова;
- в) наглядова;
- г) пенітенціарна;
- г) постпенітенціарна.

10.6. Рецидивна злочинність у середньому становить:

- а) 5%;
- б) 10%;
- в) 20%;
- г) 30%;
- г) 50%.

10.7. Найбільш високий рівень рецидивної злочинності є щодо злочинів:

- а) проти власності;
- б) проти життя та здоров'я особи;
- в) проти волі, честі та гідності особи;
- г) проти громадського порядку та моральності;
- г) у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

10.8. Серед якого виду злочинів рецидивна злочинність жінок є вищою, ніж чоловіків:

- а) проти власності;
- б) проти життя та здоров'я особи;
- в) проти волі, честі та гідності особи;
- г) проти громадського порядку і моральності;
- г) у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

10.9. Іван, маючи судимість за крадіжку, вчиняє вбивство. Визначте вид рецидиву злочинів:

- а) загальний;
- б) спеціальний;

- в) пенітенціарний;
- г) особливий;
- г) правильної відповіді немає.

10.10. Марко, маючи судимість за крадіжку, вчинив грабіж. Визначте вид рецидиву злочинів:

- а) загальний;
- б) спеціальний;
- в) пенітенціарний;
- г) особливий;
- г) правильної відповіді немає.

10.11. Основними напрямками запобіжної роботи стосовно рецидивної злочинності є:

- а) допомога у працевлаштуванні;
- б) забезпечення житлом;
- в) медична допомога;
- г) психологічна допомога;
- г) усі відповіді правильні.

Творчо-аналітичні завдання:

10.12. Міністр внутрішніх справ у книзі Е. Берджеса «Механічний апельсин» говорить до головного героя, який учинив убивство у місцях позбавлення волі: «Коли злочинці разом, то ось, що виходить. Ви поширюєте злочинність, вона процвітає в місцях покарання... До злочинців ліпше застосовувати суто лікувальні методи. Тобто «вбивати» в них злочинний рефлекс. Адже вони не бояться покарання»⁷¹. Який вид рецидиву відбувся у діях головного героя? Чи погоджуєтесь Ви з думкою літературного героя – міністра внутрішніх справ? Обґрунтуйте. Запропонуйте заходи протидії рецидивній злочинності.

10.13. Проаналізуйте положення КВК України (ч. 1 ст. 51, ч. 2 ст.ст. 55, 92, 102). Яких осіб тримають роздільно від інших? У чому зміст роздільного тримання окремих засуджених?

⁷¹ Берджес Е. Механічний апельсин: роман / Е. Берджес; перекл. з англ. О. Бученка. – Львів: Кальварія, 2006. – С. 93, 94.

10.14. Один із злодіїв, який п'ять разів відбував покарання, розповів, що на «зоні» всіма способами завжди уникав фізичної праці на виробництві, щоб зберегти гнучкість рук і чутливість пальців. Найстрашнішою «карою» і з боку злочинців, і з боку поліцейських для нього було б травмування рук⁷². Сформулюйте кримінологічний портрет особи. Які заходи протидії можливого рецидиву злочинів стосовно засудженого можна запропонувати?

10.15. Один із професійних злодіїв «зі стажем» під час бесіди висловився так: «Що чекає на таких, як я? Найчастіше – доживати свій вік у казенному домі – колонії. Якщо це не колонія – то якийсь чужий притулок, що лише має назву «дім», в якому на тебе чекають самотність, спустошеність, виснаженість, постійний страх і напруженість бути в щось погане втягнутим, байдужість оточуючих, хвороби, алкоголізм, усвідомлення жорстокої конкуренції, коли молоді виживають тебе...»⁷³. Проаналізуйте Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» від 17 березня 2011 року № 3160-VI. Які заходи соціальної адаптації визначено у Законі. Що таке соціальний патронаж? Запропонуйте інші способи соціальної адаптації осіб, звільнених із місць відбування покарання.

10.16. К., відбувши покарання за вчинення групового розбійного нападу, повернувся додому, де його чекали приятелі, з котрих він учинив розбій і які звільнилися з місць позбавлення волі раніше. Знову проводячи вільний час в одній компанії, приятелі аналізували своє попереднє викриття, ділилися досвідом «справжнього» життя, який здобули в колонії, й обмірковували, як «украсти мільйон». Цілеспрямовано підшуковуючи зручний «об'єкт», вони фактично готувалися до вчинення нового злочину. Підбравши такий об'єкт, вони вчинили крадіжку з житла. К. був затриманий і знову засуджений. Його ж приятелі встигли втекти. «Я один відбував строк покарання за всіх. Вони жодного разу не згадали мене... Якщо б я їх не зустрів...»⁷⁴. Розкрийте детермінанти рецидиву злочинів. Складіть кримінологічний портрет К.

⁷² Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія / В. С. Батиргареева. – Х.: Право, 2009. – С. 303.

⁷³ Там само. – С. 205.

⁷⁴ Там само. – С. 331.

10.17. Із бесіди з 15-річним рецидивістом К. стало відомо, що його батьки пиячили та не виховували його, тому він сам піклувався про себе. З дитинства К. почав красти з лотків. Якщо продавці впіймали маленького хлопця під час учинення крадіжок, його зазвичай відпускали. Коли подорослішав, до нього почали ставитися жорсткіше, б'ючи за крадіжки. Щоб цього уникнути він вибирав лотки, де продавцями працювали жінки, і завжди напоготові мав «історію про свою тяжку долю, про батьків, які померли». Одного разу з іншими неповнолітніми вирішив вкрати гаманець із грошима з автомобіля, але був затриманий потерпілим на місці скоєння злочину. На момент учинення крадіжки К. виповнилося 14 років, тому він був визнаний винним у вчиненні злочину. Але цей факт не вплинув на його подальший спосіб життя. Це покарання неповнолітній вважав незначною невдачею і продовжив скоювати крадіжки, що призвело до тяжких наслідків.

Зібравшись на день народження одного із своїх товаришів, неповнолітні, серед яких був К., вирішували, де взяти гроші. Зустрівши двох знайомих безпритульних, хлопці вирішили відібрати в них гроші, щоб купити алкогольні напої та закуски. Потерпілі не опиралися. Але невдовзі звернулися до них із проханням пригостити їх спиртними напоями та цигарками. Це розгнівало їх і вони вирішили вбити безпритульних, щоб не заважали святкувати день народження.

К. неодноразово (як здавалося) розкаювався у вчиненому, проте на запитання, чи можна позбавляти людину життя за пляшку горілки, відповів: «А хіба це життя? Хіба безпритульні – люди? Кому вони потрібні?»⁷⁵.

Складіть кримінологічний портрет К. Розкрийте умови, причини та корелянти злочинної поведінки К. Чи гуманне ставлення до неповнолітньої особи здатне запобігти вчиненню злочинів такою особою в майбутньому? Які заходи потрібно застосовувати до неповнолітніх осіб, які вперше скоїли злочин?

10.18. Рецидивіст С. (34 роки), виховувався у повній благополучній сім'ї. Рішення вчинити крадіжку з проникненням у житло при-

⁷⁵ Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія / В. С. Батиргареева. – Х.: Право, 2009. – С. 219–220.

йняв самотійно. Коли був викритий, свій вчинок пояснив бажанням «прославитися» серед однолітків і «завоювати» авторитет у злочинному середовищі. Після звільнення від відбування покарання свідомо вирішив продовжувати злочинну діяльність – скоювати крадіжки, за що ще чотири рази засуджувався. Одинадцять років провів у місцях позбавлення волі. Про втрачені роки не шкодує, у вчиненому не розкаюється й не має наміру відмовитися від злочинної діяльності, говорить, що «треба розраховувати тільки на свої сили і зв'язки в злочинному світі». Перебування в місцях позбавлення волі вважає «цікавою» частиною свого життя. Водночас стверджує, що на зоні є багато «авторитетних» людей, які чогось досягли в житті. Звільнившись із місць позбавлення волі, С. не працює, бо вважає, що злодій не має виконувати певну роботу, і хоче повернутися до своїх однодумців у місця позбавлення волі. Прагне бути відомим у колі злочинців і намагається бути авторитетним у своєму побутовому оточенні, коли вкотре звільняється. Будь-яким способом С. намагався демонструвати дослідниці свою винятковість, ерудицію, життєвий досвід⁷⁶.

Складіть кримінологічний портрет С. Розкрийте умови, причини та корелянти злочинної поведінки особи.

10.19. Рецидивіст В., який засуджувався чотири рази, «уперше вчинивши злочин, усвідомив свою провину через півроку і дуже розкаявся. Хотів розпочати чесне життя, але йому ніхто не повірив... і він продовжував «сидіти». Через рік, намагаючись безрезультатно довести своє виправлення, йому знов ніхто не повірив. Він озлобився... і продовжив «сидіти». Через два роки у колонії він став «своїм»... і продовжував «сидіти». Через три роки, відбувши покарання, вийшов із колонії суспільно небезпечною особою, абсолютно впевнено, що знову повернеться у місця позбавлення волі, хоча й не вважався злочинцем...»⁷⁷.

Складіть кримінологічний портрет В. Розкрийте умови, причини та корелянти злочинної поведінки В.

⁷⁶ Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія / В. С. Батиргареева. – Х.: Право, 2009. – С. 333.

⁷⁷ Там само. – С. 230.

10.20. Старший із чотирьох братів, який майже 20 років провів у місцях позбавлення волі й свого часу був визнаний особливо небезпечним рецидивістом, перебуваючи у колонії, став релігійною людиною. Після відбування покарання продовжував ходити до церкви, переконавши й інших братів припинити злочинне ремесло. Звільнившись із колонії, брати оселились разом, стали вести спільне господарство й працювати різноробочими при церкві⁷⁸.

Назвіть напрями протидії рецидивній злочинності. Розкрийте роль церкви у цьому напрямі. Запропонуйте законодавчі зміни.

10.21. «Хто вкрав яйце, вкраде і верблюда»; «Вкрадеш голку, а потім корову» – твердить народна мудрість. Які детермінанти повторної рецидивної злочинності? Як співвідносяться поняття повторне вчинення злочину та рецидив?

10.22. Один із рецидивістів висловився з приводу кримінальної субкультури: «Ви кажете про субкультуру, але ж це наше життя, порядок у «хаті». Як зрозуміти у тюрмі, хто є хто? Відповідаю – тільки за тим принципом, чи живеш ти «мужиком» або «активістом» або, борони боже, «дірявим», чи поважаєш ти тюремний закон або скочуєшся до безкраю»⁷⁹. Що означає кримінальна субкультура для рецидивістів і яка її роль у їхньому житті? Проаналізуйте функції кримінальної субкультури.

10.23. Які татуювання свідчать про особу рецидивіста? Проаналізуйте татуювання із сатанинським зображенням. Як вони співвідносяться із теологічним підходом до вивчення злочинності.

10.24. У чому полягає відмінність між кримінально-правовим так кримінологічним поняттям рецидиву?

⁷⁸ Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія / В. С. Батиргареева [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis

⁷⁹ Батиргареева В. С. Роль кримінальної субкультури у генезисі рецидивної злочинності / В. С. Батиргареева. – Х.: Право, 2009. – С. 204.

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
3. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: Закон України від 17 березня 2011 року № 3160-VI.
4. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII.
5. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 4 червня 2010 року № 7.

Література

1. Батиргареева В. С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблем: монографія / В. С. Батиргареева; Академія правових наук України; Інститут вивчення проблем злочинності. – Х.: Право, 2009. – 573 с.
2. Колб О. Г. Запобігання злочинності у місцях позбавлення волі: навч. посібник / О. Г. Колб. – Луцьк: Вежа, 2005. – 492 с.
3. Лукашевич С. Ю. Запобігання злочинності засуджених в місцях позбавлення волі: монографія / С. Ю. Лукашевич. – Х.: Н. М. Вапнярчук, 2006. – 103 с.

Розділ 11

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Тестові завдання:

11.1. Четверо друзів, – Павло, Семен, Дмитро й Остап – у віці 14–16 років, склавши план, заманили свого знайомого (15-річного Івана) в занедбаний будинок. Там Павло накинув йому на шию тасьму з полімерного матеріалу і придушив потерпілого за те, що останній повідомив у поліцію про зґвалтування ними неповнолітньої дівчини. Хлопці вирішили, що вбили школяра. Тоді вони скинули його тіло до ями і закидали будівельним сміттям. Проте через декілька годин потерпілий отямився і зміг самотійно дістатися до будинку. Яка форма співучасті відбулася. Обґрунтуйте думку:

- а) група осіб без попередньої змови;
- б) група осіб за попередньою змовою;
- в) організована група;
- г) злочинна організація;
- ґ) співучасті немає, кримінальній відповідальності підлягає лише Павло.

11.2. У якій відповіді неправильно вказано ознаку організованої злочинності:

- а) наявність ієрархічної структури, що відокремлює керівництво від безпосередніх виконавців;
- б) відсутність розподілу ролей (функцій);
- в) жорстка дисципліна з беззаперечним підпорядкуванням по вертикалі, заснована на власних законах і нормах, зокрема й на законах мовчання;
- г) система жорстоких покарань, аж до фізичного усунення за «відступництвом»;
- ґ) наявність фінансової бази для вирішення спільних завдань.

11.3. У якій відповіді неправильно вказано принцип діяльності організованих форм злочинності:

- а) згуртованість;
- б) конспірація;
- в) демонстративність;

- г) корупція;
- г) залякування та насильство.

11.4. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінологічного портрета осіб – членів організованих форм злочинності:

- а) чоловіки – понад 80%;
- б) неповнолітні – до 10%;
- в) найактивніші – особи віком 18–24 років;
- г) раніше судимі – понад 70%;
- г) в усіх відповідях зазначено неправильні ознаки.

Творчо-аналітичні завдання:

11.5. Артур, бажаючи визволити співучасників із місць тимчасового утримання, об'єднав під своїм керівництвом із цієї метою чотирьох друзів. На озброєнні у чоловіків було 7 одиниць вогнепальної зброї. Яка форма співучасті відбулася. Обґрунтуйте відповідь. Дайте правову оцінку діям Артура. Проаналізуйте статистичні дані стосовно цього виду злочину за попередні 3 календарні роки. Визначте динаміку ланцюговим способом.

11.6. Нижче наведено окремі факти з діяльності злочинного синдикату Японії «якудза»⁸⁰. Проаналізуйте злочинні «традиції», особливості діяльності злочинної організації. Яку ознаку організованої злочинності розкриває кожен наведений факт? Обґрунтуйте позицію:

а) члени «якудза», помічені в неправильних із погляду якудза діях, повинні спокутувати свою провину, відрубавши частину власного пальця. Цей ритуал відомий як юбітсуме. За перший проступок досить відрубати собі кінчик мізинця, але подальші проступки несуть більш серйозні каліцтва. В результаті у багатьох членів організації частково або повністю відсутній лівий мізинець, а в низці випадків – й інші пальці;

б) у 2009-му році в якудза було запроваджено 12-сторінковий іспит для своїх членів. Це було зроблено після того, як уряд прийняв жорсткі закони проти організованої злочинності.

⁸⁰ 10 самых интересных фактов о Якудза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.publy.ru/post/8106>

Іспити позиціонувалися, як спроба вберегти членів синдикату від неприємностей і переконатися, що вони добре знають закони. Питання в анкеті стосувалися найрізноманітніших тем – від викиду відходів до угону автомобіля;

в) нові члени злочинного синдикату Японії якудза змушені бути підлеглими більш досвідченим членам організації. Їх називають Кобун (у перекладі – «роль дитини»). За роки існування в якудза була сформована складна структура керівництва, і потрібно подолати багато щаблів, щоб досягти вершини. Розкрийте зміст ієрархічності як ознаки злочинної організації. Якими засобами забезпечується ієрархія відносин?

г) під час виборів члени злочинного синдикату Японії якудза часто виступають у ролі охоронців і агітаторів. Окрім того, банди якудза в змозі забезпечити певну кількість голосів своїм кандидатам. Глава банди якудза в Кіото стверджував, що зміг забезпечити 30000 голосів для обрання конкретного губернатора. Яку ознаку організованої злочинності відображає описана ситуація. Чим організована злочинність відрізняється від професійної?

11.7. Кримінологи стверджують, що правоохоронні органи у протидії груповій злочинності повинні використовувати таку дезорганізуючу складову діяльності злочинних груп, як конфліктність. Так, громадяни Х., К., С. у період з 1999 по 2002 рік учинили приблизно 15 крадіжок чужого майна. Зазвичай К. обмотували мотузкою та спускали до вікон квартири, яку обирали заздалегідь. Двічі К. не зміг нічого викрасти з квартир, оскільки «боявся бути поміченим, тому не ризикував що-небудь передавати з квартири». У вирокі суду зазначено, що «після цього випадку у нього погіршилися стосунки з Х. і С., тому що на двох крадіжках він не знайшов грошей, а хлопці думали, що він брав у квартирах гроші й з ними не ділився. Тому він вирішив із ними більше не мати жодних справ, і вони разом більше крадіжок не скоювали». (Вирок Оболонського районного суду м. Києва, кримінальна справа № 08-16181). Отже, очевидна конфліктна ситуація, причиною якою є відсутність довіри між членами групи, що зрештою зумовило розпад злочинної групи⁸¹.

⁸¹ Головін О. В. Групова злочинність та її попередження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право»/ О. В. Головін. – К., 2005. – С. 170.

Як правоохоронні органи можуть «сіяти» конфліктність і недовіру в діяльність організованих груп та злочинних організацій. Окресліть напрями запобігання організованій злочинності.

11.8. Прислів'я твердять: «Ворона вороні ока не видовбає»; «Кожна жаба своє болото хвалить»; «Осел осла не скривдить»; «Віслюк віслюка чухає»; «Спільне ремесло єднає людей». Які ознаки організованих форм злочинності відображає народна мудрість. Перелічіть й охарактеризуйте інші ознаки організованих груп і злочинних організацій.

Нормативно-правові акти

1. Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності від 21 липня 1997 року.
2. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року № 3341-XI.
3. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 року № 1000/2011.
4. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 січня 2012 року № 53-р.
5. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10 червня 2011 року № 317/235.
6. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року № 13.

Література

1. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: монографія / Т. В. Мельничук; Міністерство освіти і науки України, Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса: Фенікс, 2010. – 244 с.
2. Костенко К. Г. Проблеми визначення ознак організованої злочинної групи / К. Г. Костенко // Вісник ЛІВС при НАВС України. – 2002: № 2 (1). – С 237–240.
3. Корнієнко М. В. Організована злочинність в Україні: сучасний стан, кримінологічна характеристика, заходи протидії / М. В. Корнієнко. – К.: Фонд Юрнауки АПС, 2004. – 299 с.
4. Войціховський А. В. Міжнародне співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю / А. В. Войціховський // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – Вип. 4. – С 94–104.

Розділ 12

ЕКОНОМІЧНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Тестові завдання:

12.1. У якій відповіді неправильно вказано ознаку економічної злочинності:

- а) є у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності;
- б) становить сукупність злочинів, що вчиняються умисно або необережно;
- в) посягання мають корисливий характер;
- г) призводять до збитку одночасно багатьом особам, державі;
- ґ) усі вказані ознаки неправильні.

12.2. У якій відповіді міститься неправильне твердження про економічну злочинність в Україні:

- а) найбільшу кількість злочинів економічного спрямування вчиняють стосовно державної форми власності;
- б) найбільшу кількість злочинів скоюють у промислово розвинутих областях і в м. Києві;
- в) простежується тенденція до зростання організованої злочинності у сфері економічної діяльності;
- г) низька латентність;
- ґ) у всіх відповідях неправильні твердження.

12.3. Латентність злочинів економічної спрямованості становить:

- а) 5–10%;
- б) 10–20%;
- в) 20–30%;
- г) 30–40%;
- ґ) 50–70%.

12.4. У якій відповіді правильно вказано ознаку кримінологічного портрета осіб, які вчиняють економічні злочини:

- а) переважають жінки (55%);
- б) переважають особи віком 25–29 років;

- в) низький рівень освіти;
- г) переважають одружені;
- г) в усіх відповідях правильні ознаки.

12.5. Білокомірцева злочинність – це:

- а) економічна злочинність;
- б) професійна злочинність;
- в) рецидивна злочинність;
- г) корупційна злочинність;
- г) злочинність неповнолітніх.

12.6. Назвіть злочини, що утворюють економічну злочинність:

- а) господарські злочини;
- б) корупційні злочини;
- в) службові злочини;
- г) майнові злочини;
- г) усі відповіді правильні.

12.7. Назвіть неправильне положення, що стосується особи економічного злочинця:

- а) у структурі осіб, які вчинили господарські корисливі злочини, спостерігається приблизно однакове їх співвідношення за статтю (55,2% – жінки і 44,8% – чоловіки);
- б) основну вікову групу осіб економічного злочинця становлять особи від 29 років і старше (80,9%);
- в) 95% засуджених мали середню, середню спеціальну та вищу освіту;
- г) для особи економічного злочинця характерна судимість;
- г) за соціальним станом у економічній злочинності переважають робітники та службовці.

12.8. Економічна злочинність у широкому розумінні охоплює злочини:

- а) крадіжки, шахрайство, заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, самовільне використання транспортних засобів, машин або механізмів, порушення правил користування енергією чи газом у побуті, привласнення знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у винного;

б) умисні вбивства, умисне заподіяння шкоди здоров'ю, катування, зґвалтування, розбої, грабежі та поєднане з насильством хуліганство;

в) що вчиняються в сфері відносин власності, господарсько-економічної діяльності, порушення службовою особою своїх обов'язків, які завдали істотної шкоди економічним інтересам державних і колективних підприємств, у сфері економічної безпеки;

г) крадіжки, зловживання службовим становищем, давання ї одержання неправомірної вигоди;

г) незаконне зайняття господарською діяльністю, порушення правил дорожнього руху.

Творчо-аналітичні завдання:

12.9. У структурі осіб, які вчинили господарські корисливі злочини, є приблизно однакове їх співвідношення за статтю (55,2% – жінки і 44,8% – чоловіки), що певною мірою відповідає і загальному співвідношенню розподілу населення країни⁸². Поясніть таку тенденцію. Чому частка жінок, що вчиняють господарські злочини, є більшою порівняно з іншими видами злочинності, де преважують чоловіки.

12.10. Як зазначають експерти, Україна чи не єдина держава світу, де вартість економічного злочину зростає пропорційно віку злочинця. Так, найдорожчі злочини (5–10 млн доларів США) були вчинені особами старшими за 50 років (за даними PricewaterhouseCoopers (PWC))⁸³. Обґрунтуйте таку тенденцію економічної злочинності в Україні.

12.11. Порівняйте статистичні дані стосовно кількості злочинів у сфері господарської діяльності за 2010 та 2016, 2017 роки. Яка

⁸² Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Г. Кальман. – Х., 2004. – С. 118.

⁸³ Економічні злочини обходяться українським компаніям у середньому в \$5 млн. – Тиждень.UA. – 12 грудня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/37392>

динаміка простежується? Виразіть динаміку в процентному співвідношенні. Як ситуація на Сході України може впливати на рівень економічної злочинності України. Обґрунтуйте думку.

12.12. Україна належить до «мафіозних держав», влада в яких контролюється злочинними групами. Про це йдеться в статті французького видання Slate.fr. Зокрема зазначається, що держава аж ніяк не є жертвою рекету і тиску злочинності на чиновників, а, навпаки, вона сама бере під контроль злочинні кола. Причому не для того, щоб усунути їх, а щоб поставити їх на службу економічним інтересам керівників, їх близьких і партнерів⁸⁴.

Як описана в іноземному джерелі ситуація може впливати на економічну злочинність. Перелічіть особливості економічної злочинності в Україні.

12.13. Відомий американський кримінолог Едвін Х. Сатерленд у 1939 р. сформував поняття «білокомірцевої злочинності» як сукупності злочинів, що вчиняються особами, котрі займають високе суспільне становище в процесі їхньої професійної діяльності. Такі особи з корисливою метою зловживають довірою та порушують норми, які регламентують їхню професійну діяльність⁸⁵. Чи можна стверджувати, що економічна злочинність в Україні є «білокомірцевою»? Назвіть кримінологічні ознаки економічної злочинності в Україні.

12.14. Кримінологи стверджують, що ринкова економіка переповнена злочинністю (Л. М. Давиденко, О. М. Бандурка). Поясніть таку позицію. Які є загрози ринковій системі економічних відносин? Запропонуйте шляхи запобігання економічній злочинності на сучасному етапі розвитку України.

⁸⁴ Україна потрапила до списку «мафіозних держав». – Українська правда. – 15 травня 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/05/15/6964526>

⁸⁵ Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та практичні проблеми попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Г. Кальман. – Х., 2004. – С. 36.

Нормативно-правові акти

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
3. Про заходи щодо посилення боротьби з контрабандою і злочинністю на державному кордоні України з Республікою Молдова: Розпорядження Президента України від 8 липня 1998 року № 371/98-рп.

Література

1. Мельничук Т. В. Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: монографія / Т. В. Мельничук. – Одеса: Фенікс, 2010. – 246 с.
2. Стрельцов Є. Л. Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти: навч. посібник / Є. Л. Стрельцов. – Одеса: АстроПринт, 2000. – 476 с.
3. Мельничук Т. В. Ціна економічної злочинності: проблемні аспекти визначення та застосування / Т. В. Мельничук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 5. – С. 191–195.
4. Гуцалова К. Кримінологічне визначення поняття та ознак економічної злочинності: проблемні питання / К. Гуцалова // Юридичний журнал. – 2004. – № 11 (29). – С. 113–115.

Розділ 13

КОРУПЦІЙНА ЗЛОЧИННІСТЬ

Тестові завдання:

13.1. Назвіть основні види корупційної діяльності:

- а) лобізм;
- б) непотизм;
- в) преференції;
- г) отримання неправомірної вигоди;
- г) усі відповіді правильні.

13.2. Які види юридичної відповідальності передбачено за вчинення корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень:

- а) кримінальна;
- б) адміністративна;
- в) дисциплінарна;
- г) цивільно-правова;
- г) усі відповіді правильні.

13.3. Назвіть неправильне положення, що стосується корупційної злочинності:

а) індекс сприйняття корупції формується на підставі експертних оцінок і «вимірює» головню корупцію у вищих ешелонах влади та бізнесі;

б) глобальний барометр корупції спирається на масові опитування, котрі дають змогу зафіксувати корумпованість переважно на нижніх ешелонах політичної та соціальної системи;

в) неурядова організація, що займається питаннями боротьби з корупцією, називається Transparency International;

г) до змісту корупційних діянь належать отримання подарунків, вартість яких не перевищує мінімальний розмір зарплати;

г) до змісту корупційних діянь належать отримання подарунків, вартість яких перевищує мінімальний розмір зарплати.

13.4. За рівнем вияву корупція поділяється на:

- а) елітарну корупцію;
- б) корупцію в середніх ешалолах влади;

- в) низову корупцію;
- г) корупцію від злиднів;
- г) усі відповіді правильні.

13.5. Державний правоохоронний орган, на який покладється протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, називається:

- а) Національне антикорупційне бюро України;
- б) Національна комісія з питань протидії корупції;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Урядовий уповноважений з питань протидії корупції;
- г) Національне агентство з питань запобігання корупції.

13.6. Центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики, називається:

- а) Національне антикорупційне бюро України;
- б) Міністерство юстиції України;
- в) Міністерство внутрішніх справ України;
- г) Урядовий уповноважений з питань протидії корупції;
- г) Національне агентство з питань запобігання корупції.

13.7. Назвіть заходи, що спрямовані на запобігання та протидію корупції:

- а) обмеження для суб'єктів відповідальності за корупційні діяння;
- б) інститут спеціальної перевірки;
- в) інститут фінансового контролю;
- г) антикорупційна експертиза;
- г) усі відповіді правильні.

13.8. Назвіть вид обмежень/заборон, що спрямовані на запобігання корупції для осіб, пов'язані із виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, а також надання публічних послуг:

- а) обмеження стосовно використання службового становища;

- б) обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- в) обмеження стосовно одержання дарунків (пожертв);
- г) обмеження щодо роботи близьких осіб;
- г) усі відповіді правильні.

13.9. Корупція – це:

а) використання суб'єктом, уповноваженим на виконання функцій держави наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей із метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб;

б) обіцянка або пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, уповноваженій на виконання функцій держави, з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей;

в) отримання, прямо чи опосередковано, урядовим чиновником або особою, що виконує публічні функції, будь-яких предметів грошової вартості, а також іншої користі, такої, як подарунок, послуга, обіцянка або перевага для себе або для іншої особи або організації, в обмін на будь-який акт або бездіяльність під час здійснення ним публічних функцій;

- г) усі зазначені відповіді правильні;
- г) правильної відповіді немає.

Творчо-аналітичні завдання:

13.10. Окресліть законодавче поняття «корупція». Які склади злочинів можна віднести до корупційних. Наведіть систему відповідних норм. Проаналізуйте рівень цих посягань за попередній календарний рік.

13.11. Голова КНР Сі Цзиньпін закликав вищих чиновників країни «суворо виховувати й контролювати» своїх дітей та інших членів сім'ї, щоб не допускати нових випадків корупції»⁸⁶. Про який

⁸⁶ Почни з сім'ї // Закон і бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/120935-chinovnikiv_knr_zobovyazali_borotisy_a_z_korupcieyu_v_svoiy_s.html

рівень запобігання корупції йдеться. Висловіть своє бачення місця сім'ї у системі запобігання корупційній злочинності. Запропонуйте конкретні заходи.

13.12. У 1498 році в Брюгге (Бельгія) написано картину «Суд Камбіса». Сюжет картини створено на основі оповідання Геродота. Так за оповіддю, батько Отана Сісамн був царським суддею. Цар Камбіс за те, що Сісамн, вирішуючи судові справи, брав хабарі, стратив його, велівши здерти з нього шкіру, нарізати з неї ременів і обтягнути ними трон, сидючи на якому Сісамн вершив суд. Потім Камбіс призначив суддею замість Сісамн, з якого він здер шкіру, його сина, порадивши йому пам'ятати, на якому троні він сидітиме, коли вершитиме суд.

Що таке загальна превенція у запобіганні злочинності. Як підхід царя Камбіса може бути реалізований сьогодні. Проаналізуйте судову практику в частині призначення покарання за корупційні посягання.

13.13. Невелика влада, надана людям, які не можуть гідно прожити на свою зарплату, створює передумови для її неправомірного використання (Лі Куан Ю)⁸⁷. Проаналізуйте вислів сингапурського державного діяча. Чи можна стверджувати, що зазначені чинники є детермінантами корупції в Україні. Запропонуйте шляхи протидії корупції з указаних детермінант.

13.14. Кримінологи стверджують, що всі «рецепти» боротьби з корупційною злочинністю є на поверхні. «Потрібно виключити умови, які провокують корупцію. Тобто спростити бюрократичні процедури, зробити роботу чиновника максимально прозорою, на всіх ланках дозвільних, реєстраційних та інших процедур максимально скоротити спілкування фізичних осіб з чиновником через запровадження електронного обслуговування. Звичайно мусить бути незалежне судочинство й, відповідно, неминучість відповідальнос-

⁸⁷ Ткачук Д. Досвід боротьби з корупцією. Сингапур / Д. Ткачук // Українська правда. – 5 грудня 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/12/5/7046467>

ті за корупційні правопорушення. Третя невід’ємна складова антикорупційної політики всіх країн, які успішно долають корупцію, – це виховання суспільства у дусі доброчесності за активної участі суспільства»⁸⁸. Оцініть наведений «рецепт» боротьби з корупцією в державі. Які заходи законодавчо реалізовані, а які потребують введення. Запропонуйте інші заходи запобігання корупції. Якими засобами варто здійснювати «виховання суспільства у дусі доброчесності за активної участі суспільства».

13.15. У кримінології є думка, що посадовці беруть хабарі через низькі зарплати – це міф. «Низький рівень економічного розвитку держави (а відповідно зарплат і купівельної спроможності) справді є однією з причин корупції, проте вчиняють корупційні діяння й глави держав, глави урядів та інші посадовці найвищого рангу, топ-менеджери найбільших корпорацій світу, яких складно запідозрити у злиднях. Тож людина прагне збільшувати свої статки, зберігати посаду, боротися з конкурентами на ринку шляхом учинення корупційних діянь, незалежно від свого матеріального становища»⁸⁹. Оцініть наведену позицію та висловіть своє бачення. Чи може підвищення заробітної плати державним службовцям гарантувати нейтралізацію корупції в державі.

13.16. Шарль Монтеск’є писав: «...відомо з досвіду віків, що будь-яка людина, яка володіє владою, схильна зловживати нею, і вона йтиме у цьому напрямі, доки не досягне належної їй межі»⁹⁰. Чи свідчить думка мислителя про марність боротьби з корупцією? Якими якостями повинні бути наділені особи, які претендують на зайняття посад, пов’язаних із здійсненням влади? Якими засобами здійснюється контроль над такими особами? Відповідь обґрунтуйте, посилаючись на законодавчі акти.

⁸⁸ Маляр А. Кримінологія – це анатомія злочинності / А. Маляр // Юридична газета. – 22 жовтня 2013. – № 43 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yur-gazeta.com

⁸⁹ Там само.

⁹⁰ Волженкин Б. В. Коррупция / Б. В. Воженикин. – СПб: Санкт-Петербургский юридический институт Генеральной прокуратуры РФ, 1998. – С. 8.

13.17. У літературі пишуть про так званий психологічний ефект «червоного світла»: якщо хтось переходить на червоне світло світлофора, то інші вважають, що саме цей перший порушник бере на себе відповідальність за порушення правил, тому з чистим сумлінням наслідують його вчинок. Люди сміяться там, де насмічено, і б'ють вікна там, де є розбите вікно, психологічно знімаючи з себе відповідальність за такі порушення, тому що хтось зробив це першим. Тож і чиновник нижчого рівня, знаючи чи здогадуючись про корупційні дії чиновників вищого рівня, включно керівників держави та центральних установ, перекладають відповідальність за власні корупційні дії на своїх керівників чи керівників держави – «всі беруть – і я»⁹¹.

Як Ви вважаєте, боротьбу з корупцією потрібно розпочинати з «верхів» чи «низів». Обґрунтуйте думку.

13.18. У кримінологічній літературі вказано, що якщо зареєстровані злочини прийняти за 1, то латентність хабарництва (неправомірної вигоди) – 2935⁹². Поясніть таку високу латентність цього злочину. Які причини латентності та як цьому протидіяти?

13.19. Народна мудрість твердить: «Дай злодію золоту гору, він і тоді не перестане красти». Оцініть прислів'я. Чи може достатнє матеріальне забезпечення суб'єктів владних повноважень бути гарантією законності їх діяльності. Які заходи вживаються державою у цьому напрямі? Думку обґрунтуйте, посилаючись на законодавчі акти.

13.20. Народні прислів'я засвідчують «вічність» існування хабарництва (неправомірної вигоди): «На хабар спокуситься і камінь», «На начальника-здирника, як на дикого слона, управи нема». Чи погоджуєтесь із тим, що з корупцією боротися марно? Які заходи боротьби з корупцією передбачено законодавством? Запропонуйте власні заходи протидії цьому виду злочинності.

⁹¹ Сорока С. Час склити вікна / С. Сорока. – Українська правда. – 7 березня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/03/7/7017870>

⁹² Бучко М. Б. Сучасна корислива економічна злочинність та заходи її попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / М. Б. Кальман. – К., 2002. – С. 67–69.

13.21. «Хто хабарі полюбляє, срібні окуляри надягає» (народна мудрість). Складіть кримінологічний портрет особи злочинця-корупціонера.

13.22. Патрульні Андрій і Роман під час чергування о 02.00 помітили біля дороги людину, яка підняла руку та намагалась зупинити службовий автомобіль. Патрульні зупинились і чоловік попросив їх довести його додому (приблизно 2 км від місця зупинки), пояснивши це тим, що погано почувається. Патрульні посадили чоловіка до машини і підвезли його. Після того, як він вийшов із машини, патрульні знайшли на задньому сидінні службового автомобіля 100 грн.

Чи є в цій ситуації корупційне правопорушення? Як мають діяти Андрій і Роман? Які правові наслідки дій патрульних? Як мають діяти патрульні в разі виявлення предметів, які можуть вважатися неправомірною вигодою?

13.23. Патрульні Іван, Олеся, Надія та Віктор довідались, що через декілька днів їх начальник святкуватиме день народження. Працівники патрульної служби вирішили зібрати по 100 гривень і придбати начальнику подарунок. Чи можуть вони це зробити? Чи передбачена відповідальність за такі дії? Які правові наслідки дій патрульних? Чи є у цій ситуації корупційне правопорушення?

13.24. «Мусимо вчити наших людей не підтримувати корупцію. Я сміюся, коли чую про великі державні програми, про законодавчу боротьбу з корупцією. Все це сміх! Що таке корупція? Це гріх. А жоден гріх законом не поборете. Це треба виховувати» (Любомир Гузар)⁹³.

Висловіть власне бачення стосовно ролі виховання у запобіганні корупції.

13.25. Керівництво України у різний час неодноразово наголошувало, що боротьба з корупцією в Україні має хаотичний, вибірко-вий, а інколи декларативний характер⁹⁴. Причина – у відсутності

⁹³ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.5.ua/suspilstvo/patriotyzm-iaKy>

⁹⁴ Антикорупційні ініціативи Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/7279.html>

системи протидії корупції. Проаналізуйте проблематику формування та реалізації державної антикорупційної політики. Висловіть своє бачення стосовно системи протидії корупції.

Згідно з дослідженням «Рівень сприйняття корупції бізнесом», проведеного Transparency International, Україна, ПриватБанк, ТОВ Аудиторська фірма «ПрайсвотерхаусКуперс (Аудит)» (далі «PwC Україна») та GfK Ukraine у лютому-березні 2015 р., рівень корупції в державних органах влади залишається незмінним. Опитування проводилось серед керівників українських підприємств і повинно було виявити комплексну картину реального стану речей із корупцією в Україні після подій Революції Гідності. За результатами дослідження 57,2% опитуваних вважають, що ситуація з корупцією за останні півроку є незмінною, 27,7% відповіли, що ситуація погіршилася, 15,1% респондентів зазначають поліпшення ситуації. Представники бізнесу, які стикалися з корупцією, протягом останнього півріччя визначили найкорумпованішими такі державні органи: податкову службу (25%); Агентство земельних ресурсів (7,1%); Державну автомобільну інспекцію (5,1%); митницю (4%); Міністерство внутрішніх справ (4%); обласні адміністрації (3,7%); прокуратуру (3,3%); поліцію (3,2%); санітарно-епідеміологічну службу (2,9%); Державну реєстраційну службу (2,8%); суди (2,8%); пожежну службу (2,5%); медичні заклади (1,7%); Державну архітектурно-будівельну інспекцію (1,6%); міськвиконкоми (1,4%)⁹⁵. Низка нових свіжих досліджень корупції, що проводяться з власної ініціативи медіа чи соціологічних служб, тільки підтверджують наведену тенденцію. Визначте об'єктивні та суб'єктивні детермінанти поширеності корупції в Україні.

Нормативно-правові акти

1. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року № ETS173, ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII.

⁹⁵ Рівень сприйняття корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://corruption-index.org.ua/>

5. Про виконання Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки: Лист Міністерства освіти і науки України від 12 жовтня 2016 № 1/9-545.
6. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Методичні рекомендації щодо підготовки антикорупційних програм органів влади» від 19 січня 2017 року № 31.
7. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Антикорупційної програми Міністерства освіти і науки України на 2017 рік» від 27 лютого 2017 року № 313.
8. Наказ Генеральної прокуратури України «Інструкція про порядок використання поліграфа в діяльності органів прокуратури України» від 12 червня 2017 року № 180.
9. Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції «Про затвердження Типової антикорупційної програми юридичної особи» від 2 березня 2017 року № 75.
10. Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів від 27 квітня 2017 року (затверджено Всеукраїнською конференцією прокурорів).

Література

1. Гаращук В. М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія / В. М. Гаращук, А. О. Мухатаєв; Національна академія правових наук України, Інститут вивчення проблем злочинності; Служба безпеки України. – Х.: Право, 2010. – 143 с.
2. Гвоздецький В. Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні: монографія / В. Д. Гвоздецький; Міністерство фінансів України, Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. – К.: МП Леся, 2011. – 591 с.
3. Бусол О. Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія / О. Ю. Бусол. – К.: Ун Юре, 2014. – 562 с.

Розділ 14

ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН, ЇХ АНАЛОГІВ АБО ПРЕКУРСОРІВ

Тестові завдання:

14.1. Частка злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у структурі всієї злочинності в Україні становить у середньому:

- а) 1–5%;
- б) 10–15%;
- в) 20–25%;
- г) 40%;
- ґ) приблизно 50%.

14.2. Найпоширенішими серед злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів є:

- а) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України);
- б) незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з метою збуту, а також їх збут (ст. 307 КК України);
- в) посів або вирощування снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України);
- г) викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України);
- ґ) контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів (ст. 305 КК України).

14.3. Який у середньому відсоток чоловіків і жінок серед осіб, які вчинили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів:

- а) 50% і 50% відповідно;
- б) 75% і 25% відповідно;
- в) 25% і 75% відповідно;
- г) 60% і 40% відповідно;
- г) 90% і 10% відповідно.

14.4. Серед осіб, які вчинили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, переважають особи віком:

- а) 14–18 років;
- б) 18–30 років;
- в) 30–45 років;
- г) понад 45 років;
- г) понад 60 років.

14.5. Який відсоток осіб, які вчинили злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, проживають у містах і селищах міського типу:

- а) 5%;
- б) 10%;
- в) 15%;
- г) 25%;
- г) понад 70%.

14.6. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінологічного портрета осіб, які вчиняють злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів:

- а) особи віком від 18 до 25 років;
- б) не мають середньої освіти;
- в) неодружені;
- г) не працюють і не навчаються;
- г) виражають глибоку неповагу до суспільства.

14.7. У якій відповіді неправильно вказано ознаку кримінологічного портрета осіб, які вчиняють злочини у сфері обігу

наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів:

- а) не мають постійного джерела доходу;
- б) мають постійне місце проживання;
- в) не вживають наркотиків;
- г) у побуті характеризуються зазвичай позитивно;
- г) характеризуються черствістю, безсоромністю, відсутністю співчуття та жалю.

14.8. Роз'яснювальна робота серед населення про шкоду, яку завдає немедичне вживання наркотиків належить до:

- а) загальносоціальних заходів запобігання наркозлочинам;
- б) індивідуально-профілактичних заходів запобігання наркозлочинам;
- в) культурно-виховних заходів запобігання наркозлочинам;
- г) медичних заходів запобігання наркозлочинам;
- г) правильної відповіді немає.

Творчо-аналітичні завдання:

14.9. Відповідно до даних Українського інституту соціальних досліджень, серед основних причин, що спонукають молодь спробувати наркотик, можна виокремити такі: цікавість («було цікаво спробувати») – 52% опитаних; вплив друзів («я був у компанії, коли ми весело проводили час, і мені запропонували «упіймати кайф») – 37%⁹⁶. Запропонуйте шляхи запобігання залучення молоді до вживання наркотичних засобів. Як формувати стійкість осіб до пропозицій спробувати наркотики?

14.10. Статистичні дані МВС України, Міністерства юстиції, Генеральної прокуратури України свідчать, що основний відсоток наркозлочинців становлять особи, які вживають наркотичні засоби (68%). Поясніть таку тенденцію. Запропонуйте шляхи запобігання вчиненню злочинів цієї категорією злочинців.

⁹⁶ Молоді люди, які вживають наркотики: поінформованість, усвідомлення ризику ВІЛ-інфікування, поведінка // Аналітичний звіт за результатами опитування споживачів ін'єкційних наркотиків у рамках проекту «Профілактика ВІЛ-СНІДу серед молодих людей, які вживають наркотики ін'єкційним шляхом». – К., 2001. – 157 с.

14.11. Дослідження Харківського НДІ неврології і психіатрії свідчать, що один наркоман за своє недовговічне життя (до 40 років) втягує у вживання наркотиків до 200 осіб⁹⁷. Обґрунтуйте значення втягнення у вживання наркотиків серед детермінант злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Окресліть шляхи протидії.

14.12. У м. Беріслав на Херсонщині циганські родини (члени яких не працювали та не мали жодних легальних джерел існування) на своїх садибах займалися вирощуванням конопель. Кожен циганський «оптовик» співпрацював з 6–10 дрібними наркодилерами. А ті розгорнули власну торговельну мережу, утягнувши в неї до сотні наркоманів – молодих хлопців. Викриті постачальники отримали порівняно м'які вироки. Пом'якшуючі обставини в них однакові: у родині – шість–сім дітей, у яких підсудні єдині годувальники⁹⁸. Оцініть виправданість і законність такої судової практики. Як таке правозастосування здатне впливати на стан злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Обґрунтуйте свою думку.

14.13. У Тростянецькому районному територіальному медоб'єднанні контрольно-ревізійним управлінням у Вінницькій області виявлено махінації з наркотичними препаратами. Зіставивши звіти про рух медикаментів, історії хвороб і амбулаторні картки, ревізорів знайшли розбіжності. У 226 випадках чергові медсестри в журналах обліку вказували введення хворим препаратів, що містять наркотичні речовини. Причому відповідними записами в історіях хвороб і амбулаторних картках ці факти не підтверджувалися. Насамперед багато «ін'єкцій» припадало на онкологічні відділення. Так, безпідставно списали близько двох тисяч ампул наркотиків, зокрема морфіну, омнопону і фентанілу. Керівництво лікарні

⁹⁷ Білий П. М. Профілактичні аспекти наркоманії / П. М. Білий // Борьба з наркобізнесом: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2002. – С. 127.

⁹⁸ Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / Ю. Г. Пономаренко. – Х., 2004. – С. 63.

не контролювало ситуацію⁹⁹. Проаналізуйте ситуацію. Запропонуйте заходи попередження у цьому напрямі.

14.14. Проаналізуйте географію злочинності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні за попередній рік. Які області найбільше «уражені» цим видом злочинності. Поясніть такі тенденції.

14.15. Проаналізуйте фрагмент інтерв'ю з наркоманом. «Мені здається, я народився наркоманом. Людиною, яка просто не могла отримувати задоволення від життя. Життєлюбність, душевні сили, любов ... у мені цього не було. Мені потрібна була просто радість ... хоч крапелька безпосередньої радості життя ... Є щасливі люди, їм це дано природою, або родиною, або ... Їм не треба ні пити, ні нюхати, ні колотися, щоб відчутти цю радість, у них і так це є. І такі мене не розуміють... Батьки з дитинства мені говорили: «Ти – нікчема, краще б ти взагалі не народився, від тебе одні біди, ти – помилка природи». Так воно і вийшло... Спочатку гроші в мене були, потім доза почала зростати, грошей стало не вистачати, я виносив усе з дому, потім брав наркотики «в борг». Коли з дому нести вже не було що й у борг ніхто не давав, почав красти, обманювати людей на гроші тощо. Взагалі у наркомана з часом зникає будь-яке співчуття, жалість, милосердя»¹⁰⁰. Які ознаки кримінологічного портрета наркомана можна виокремити? У яких родинках найчастіше зростають майбутні наркомани?

14.16. Проаналізуйте слова Джека Лондона: «Хмільне завжди простягає руку, коли нас спіткала невдача, коли ми підупадаємо в силі, коли й стомлені, і вказує надзвичайно легкий вихід з такого становища. Але обіцянки ці фальшиві: під впливом хмільного ми втрачаємо справжнє уявлення про цінність речей». Які ж фактори впливають на початок вживання наркотиків серед молоді? До яких наслідків призводить вживання наркотиків?

⁹⁹ Попович Д. Списанные наркотики / Д. Попович // Киевские ведомости. – 2003. – № 149 (2954). – 15 июля. – С. 4.

¹⁰⁰ Сорокіна О. Один день з життя наркомана. Інтерв'ю / О. Сорокіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kolomyia.com.ua/article.php?article_id=123

14.17. Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів як глобальні проблеми сучасності спонукали міжнародну спільноту «замислитися» над сформуванням єдиних стандартів у протидії цим негативним явищам. Це, зокрема, Єдина конвенція про наркотичні засоби (1961 р.), Конвенція про психотропні речовини (1971 р.), Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин (1988 р.), Всеохоплюючий міждисциплінарний план майбутньої діяльності з боротьби зі зловживанням наркотичними засобами 1987 р. Проаналізуйте вплив цих документів на формування національного кримінального законодавства у сфері протидії незаконному обігу наркотиків. Здійсніть порівняльно-правовий аналіз законодавства деяких європейських та азійських держав у сфері відповідальності за «наркотичні» злочини.

Нормативно-правові акти

1. Антидопінгова конвенція від 16 листопада 1989 року № ETS 135 (Конвенцію ратифіковано Законом України від 15 березня 2001 року № 2295-III).
2. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року, ратифікована СРСР 10 січня 1964 року.
3. Конвенція про психотропні речовини 1971 року, ратифікована СРСР 27 жовтня 1978 року.
4. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, ратифікована Постановою ВР від 25 квітня 1991 року № 1000-12.
5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
6. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV.
7. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII.
8. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори: Закон України від 15 лютого 1995 року № 60/95-ВР. В редакції Закону від 22 грудня 2006 року № 530-V.
9. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними: Закон України від 15 лютого 1995 року № 62/95-ВР.
10. Про затвердження Положення про порядок здійснення діяльності у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 січня 1996 року № 6.
11. Про затвердження порядку провадження діяльності, пов'язаної з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у лікувально-профілактичних закладах та установах: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2001 року № 106.

12. Про затвердження переліку пунктів пропуску через митний кордон України, через які дозволяється переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2002 року № 1950.
13. Про затвердження Порядку здійснення контролю за обігом наркотичних (психотропних) лікарських засобів: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 58.
14. Про затвердження Порядку використання наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у ветеринарній медицині: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 квітня 2008 року № 334.
15. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 року № 735-р.

Література

1. Йосипів А. О. Вплив зловживання алкоголем та наркотичними речовинами на злочинність осіб з маргінальною поведінкою / А. О. Йосипів // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6–2 (2). – С 89–91.
2. Гладкова Є. О. Правові засади протидії наркозлочинності: функціональний аналіз / Є. О. Гладкова // Вісник кримінологічної асоціації України. – 2017. – № 2 (16). – С. 46–52.
3. Сорока С. О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право» / С. О. Сорока. – Львів, 2010. – 22 с.

Розділ 15

ЗЛОЧИННІСТЬ ТЕРОРИСТИЧНОГО ХАРАКТЕРУ

Тестові завдання:

15.1. У якій відповіді неправильно вказано ознаку злочинності терористичного характеру:

- а) загальна небезпечність;
- б) організованість;
- в) насильницький зміст;
- г) політична багатолікість;
- г) явно позначена суто національна спрямованість.

15.2. У якій відповіді правильно вказано ознаку злочинності терористичного характеру:

- а) неорганізованість;
- б) корисливий мотив;
- в) недемонстративність;
- г) гласність;
- г) правильні усі відповіді.

15.3. У якій відповіді вказано неправильну ознаку психологічного портрета злочинця-терориста:

- а) практично не можуть працювати в режимі діалогу;
- б) авторитарність мислення;
- в) загальна культура на низькому рівні;
- г) керуються розумом, а не емоціями;
- г) готовність до самопожертвування.

15.4. У якій відповіді вказано неправильну ознаку кримінологічного портрета злочинця-терориста:

- а) особа віком від 18 до 30 років;
- б) з багатой сім'ї;
- в) зазвичай безробітна;
- г) малоосвічена або взагалі неграмотна;
- г) часто члени їх сім'ї постраждали від окупації або їх принизили переселенці чи солдати.

15.5. До міжнародного тероризму потрібно відносити дії, коли (вказіть правильну відповідь):

- а) терористичні організації мають на меті впливати на декілька держав;
- б) матеріальна, технічна, організаційна чи інша підтримка надходять з-за кордону;
- в) потерпілими стають громадяни й організації різних держав;
- г) шкоду заподіяно різним державам чи міжнародним організаціям;
- ґ) усі відповіді правильні.

15.6. У якій відповіді правильно вказано ознаки тероризму:

- а) вчинення загальнонебезпечних дій або погроза такими діями, що спричиняє загальну небезпеку;
- б) створення атмосфери страху, пригніченості, напруженості;
- в) публічний характер терористичних дій;
- г) застосування загальнонебезпечного насильства стосовно осіб чи майна з метою схилення до певної поведінки інших;
- ґ) усі відповіді правильні.

15.7. Суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення й органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому невинних людей або погрози вчинення злочинних дій із метою досягнення злочинних цілей, – це:

- а) тероризм;
- б) терористичний акт;
- в) терор;
- г) терористична діяльність;
- ґ) усі відповіді правильні.

15.8. Головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю є:

- а) Служба безпеки України;
- б) Генеральна прокуратура України;
- в) Міністерство внутрішніх справ;
- г) Національна поліція;
- ґ) Міністерство оборони.

Творчо-аналітичні завдання:

15.9. В. А. Туляков стверджує, що соціальна незадоволеність у цілому світі слугує основою для формування груп екстремістського спрямування, терористів тощо. Так, в Україні, вказує автор, незважаючи на порівняно невисокий рівень безробіття, серед молоді лише 36% працюють за спеціальністю, а 44% змушені змінити професію. У державах, що розвиваються, 2/3 молоді не можуть реалізуватися. Чимала кількість людей, яка закінчила престижні та високооплачувані виші, змушена змінювати профіль своєї діяльності через відсутність місць на ринку праці¹⁰¹. Поясніть, як безробіття та неможливість професійної реалізації впливають на злочинність терористичного характеру. Яке місце цього чинника у детермінаційному комплексі. Назвіть інші соціальні чинники злочинності цього виду.

15.10. Проаналізуйте динаміку злочинності терористичного характеру (на підстав офіційних статистичних даних по ст. 258 КК України «Терористичний акт») у 2016, 2017 і поточному році, взявши за основу 2005 рік. Побудуйте графік.

15.11. Проаналізуйте законодавчі положення, довідково-енциклопедичну літературу та назвіть розмежувальні ознаки понять **тероризм** й:

- а) геноцид;
- б) анексія;
- в) війна;
- г) революція;
- г) повстанська та партизанська боротьба;
- д) расизм;
- е) апартеїд;
- є) фашизм;
- ж) вандалізм.

¹⁰¹ Туляков В. А. Глобальные риски Мирового Экономического Форума и задачи уголовной политики / В. А. Туляков // Заходи кримінально-правового впливу: проблеми нормативної регламентації та ефективності застосування: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 7 лютого 2014 року); відп. ред. С. В. Ківалов; ред. кол.: В. Д. Берназ, Є. Л. Стрельцов, Н. А. Орловська. – Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – С. 32.

15.12. Поясніть, чому терористичні організації діють публічно та відкрито, поспішають зробити заяви, що саме ними вчинено той чи інший терористичний акт. Так, японська «Червона армія» одразу після подій в США 11 вересня 2001 р. «узяла на себе відповідальність» замість Усами бен Ладена¹⁰². Які цілі мають терористичні організації?

15.13. Дайте правову оцінку розстрілу «Небесної сотні» в Україні. Чи можна вважати цю подію терористичним актом? Думку обґрунтуйте, аналізуючи законодавчі положення та кримінологічні ознаки злочинності терористичного характеру. Розкрийте поняття державного тероризму.

15.14. Кримінологи стверджують, що владарювання – своєрідний наркотик і хто хоч раз його «спробував», того знову тягне до нього. Це підтверджує психологія найманства, з яким пов'язана доля людей, що подорожують з одного конфліктного регіону в інший. На певному етапі їх не цікавлять гроші, а можливість убивати. Тому в процесі заняття тероризмом мета втрачається, якою б справедливою вона не виглядала, а виникає непереборна спрага випробувати владу над людьми¹⁰³. Про яку психологічну характеристику кримінологічного портрета злочинця-терориста йдеться? Перелічіть інші психологічні ознаки злочинців цього типу.

15.15. Поясніть модель сучасного тероризму як способу спілкування «тероризм – повідомлення – насильство – жертва – засоби масової інформації – суспільство – ефект»¹⁰⁴. Які цілі терористичної діяльності є кінцевими, а які проміжними? Назвіть види тероризму.

15.16. Громадянка США (М. Лайф) так оцінила терористичний акт 11 вересня: «Мій здоровий глузд також розцінює цю трагедію як плату Америки за бездуховність, наркотики, порнографію, моральну розпусту, які роз'їдають наше суспільство...»¹⁰⁵. Оцініть ви-

¹⁰² Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навч. посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 50.

¹⁰³ Там само. – С. 64.

¹⁰⁴ Там само. – С. 82.

¹⁰⁵ Бушанський В. Криза європейської цивілізації і футурологічний проект М. Бердяєва / В. Бушанський // Людина і політика. – 2003. – № 5 (29). – С. 67.

слів М. Лайф. Чи можна вважати перелічені чинники детермінантами злочинності терористичного характеру. Думку обґрунтуйте.

15.17. М. Тетчер зазначала, що висвітлення подій ЗМІ – кисень терористів¹⁰⁶. Поясніть думку. Про яку ознаку злочинності терористичного характеру йдеться. Запропонуйте заходи протидії у цьому напрямі.

15.18. В. Комісаров і В. Ємельянов стверджують: «Для світової спільноти нині стало очевидним те, що тероризм – це різновид звичайних кримінально караних діянь, що кваліфікуються за відповідною статтею кримінального закону, а не специфічна політична акція, яка вимагає особливого підходу. Те, що низка терористичних дій вчиняється за політичними мотивами, не перетворює їх зі злочину на певну політичну боротьбу, що вимагає політичного притулку»¹⁰⁸. Чи погоджуєтесь із цією позицією. Проаналізуйте зв'язок тероризму з політикою та твердження про те, що він зазвичай має політичну мету та ґрунтується на політичних мотивах.

Відомий політолог С. Телешун зазначає: «Тероризм з'являється там, де утворюються геополітичні порожнини, «гарячі точки», де суттєво ослаблено владу, неспроможну професійно реалізовувати інтереси громадян і яку ці громадяни не зацікавлені підтримувати, де не працюють міжнародні механізми політичного і правового регулювання розвитку суспільства. Від цього не застраховані ні високорозвинені, ні малорозвинені в економічному й соціальному плані країни з будь-якими політичними режимами та державним ладом»¹⁰⁸. Чи погоджуєтесь із цією думкою. Визначте детермінанти тероризму.

15.19. Д. В. Ольшанський зауважує: «Терор характеризується фанатизмом – гранично звуженим сприйняттям дійсності, неприйняттям того, що відрізняються від «єдино правильних» поглядів,

¹⁰⁶ Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навч. посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 189.

¹⁰⁷ Комиссаров В. С. Террор, терроризм, «государственный терроризм»: понятие и соотношение / В. С. Комиссаров, В. П. Емельянов // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 1999. – № 5. – С. 34–45.

¹⁰⁸ Телешун С. О. Сучасний тероризм – українські реалії [Електронний ресурс] / С. О. Телешун. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=36&c=674>

ревною вірою. Фанатизм поділяють на політичний, ідейний і релігійний. Релігійний фанатизм заснований на абсолютній вірі в те, що після вбивства «невірних» вбивця потрапляє в рай. Це навіюється в свідомість віруючих із дитинства: і в сім'ї, і в школі, і в мечетях. Тому так рішуче йдуть на вбивство і на вірну смерть жінки-шахідки»¹⁰⁹. Яке місце посідає релігія у детермінації тероризму? Чи характерний релігійний тероризм для України?

15.20. На думку В. Пирожкова, «в яку б одягу не одяглися терористи, яку б ціль не мали (політичну – захоплення влади, зміна суспільного ладу; моральну – досягнення «справедливості»; економічну – усунення ненависних конкурентів; релігійну – відстоювання чистоти своєї віри; психологічну – отримання популярності, прославлення тощо) – за цим криється прагнення випробувати владу над людьми. Не випадково кажуть: влада – завжди «до смаку». Влада над людьми – це своєрідний наркотик і хто хоча б раз його «спробував», той знову цього прагнучим. Тому в процесі заняття тероризмом мета втрачається – якою б справедливою вона не виглядала, – а виникає нестримне бажання випробувати владу над людьми»¹¹⁰. Чи погоджуєтесь із такою думкою. Проаналізуйте мотиви вчинення тероризму.

15.21. Організована злочинність, корупція і тероризм – це своєрідний «бермудський трикутник», що поглинає та криміналізує всі діяння, які потрапляють у його сферу, створює надзвичайну загрозу безпеці будь-якої держави та світового співтовариства загалом. Проаналізуйте взаємозв'язок цих явищ.

Нормативно-правові акти

1. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 року (ратифіковано Законом України від 29 листопада 2001 року № 2855-III).
2. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 року № ETSN90 (ратифіковано Законом України від 17 січня 2002 року 2990-III).

¹⁰⁹ Ольшанский Д. В. Психология терроризма / Д. В. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2002. – 215 с.

¹¹⁰ Психологи о терроризме («круглый стол») // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16. – № 4.

3. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 року (ратифіковано Законом України 12 вересня 2002 року № 149-IV).
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III.
5. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV.
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1702-VII.
7. Про формування негативного ставлення суспільства до будь-яких форм і виявів тероризму та екстремізму: Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 11 серпня 2011 року № 1/9-609.
8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки населення до дій в умовах загрози або вчинення терористичного акту: Наказ Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 23 березня 2015 року № 167.

Література

1. Бардін О. М. Передісторія і генезис тероризму / О. М. Бардін // Людина і політика. – 2004. – № 2. – С. 130–143.
2. Ємельянов В. П. Терор і тероризм: співвідношення і розмежування / В. П. Ємельянов // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Спецвипуск. – Х., 2002. – С. 105–110.
3. Ємельянов В. П. Злочини терористичної спрямованості / В. П. Ємельянов; Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності Академії правових наук України. – Х.: Рубікон, 1997. – 160 с.
4. Ємельянов В. П. Терористичні злочини: кримінально-правова характеристика та питання вдосконалення антитерористичного законодавства / В. П. Ємельянов, Л. В. Новікова, М. В. Семикін; за заг. ред. В. П. Ємельянова. – Х.: Кроссрод, 2007. – 216 с.
5. Ліпкан В. А. Боротьба з тероризмом / В. А. Ліпкан, Д. Й. Никифорчук, М. М. Руденко. – К.: Знання України, 2002. – 254 с.
6. Ліпкан В. А. Тероризм і національна безпека України / В. А. Ліпкан. – К.: Знання, 2000. – 184 с.

ЯРЕМКО Галина Зіновіївна – кандидат юридичних наук, доцент: *методичні рекомендації; кримінологічний словник, розділ 1 (завдання 1.1–1.20, 1.26–1.29); розділ 2 (завдання 2.1–2.24, 2.33–2.43); розділ 3 (завдання 3.1–3.13, 3.19–3.24); розділ 4 (завдання 4.1–4.12, 4.20–4.42); розділ 5 (завдання 5.1–5.4, 5.11–5.27); розділ 6 (завдання 6.1–6.2, 6.9–6.24); розділ 7 (завдання 7.1–7.8, 7.14–7.23); розділ 8 (завдання 8.1–8.15); розділ 9 (завдання 9.1–9.8, 9.18–9.26); розділ 10 (завдання 10.1–10.8, 10.12–10.21); розділ 11 (завдання 11.1–11.8); розділ 12 (завдання 12.1–12.4, 12.9–12.14); розділ 13 (завдання 13.10–13.21); розділ 14 (завдання 14.1–14.7, 14.9–14.15); розділ 15 (завдання 15.1–15.5, 15.9–15.17); список нормативно-правових актів (до всіх тем).*

УСТРИЦЬКА Наталя Ігорівна – кандидат юридичних наук: *кримінологічний словник, формули обчислення кримінологічних показників, розділ 1 (завдання 1.21–1.25); розділ 2 (завдання 2.25–2.32); розділ 3 (завдання 3.14–3.18, 3.25–3.26); розділ 4 (завдання 4.13–4.19, 4.43); розділ 5 (завдання 5.5–5.10); розділ 6 (завдання 6.3–6.8, 6.25–6.28); розділ 7 (завдання 7.9–7.13, 7.24–7.27); розділ 9 (завдання 9.9–9.17, 9.27–9.32); розділ 10 (завдання 10.9–10.11, 10.22–10.24); розділ 12 (завдання 12.5–12.8); розділ 13 (завдання 13.1–13.9, 13.22–13.25); розділ 14 (завдання 14.8, 14.16, 14.17); розділ 15 (завдання 15.6–15.8, 15.18–15.21); література (до усіх тем).*

Кримінологія

Навчально-методичний посібник

Редагування *Г. А. Ялечко*

Макетування *Г. Я. Шушняк*

Друк *А. М. Радченко*

Підписано до друку 23.05.2018 р.

Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 8,37.

Тираж 100 прим. Зам № 160-17.

Львівський державний університет внутрішніх справ

Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.